

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»

«Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Εγκληματολογικές και Ποινικές Προσεγγίσεις
της Διαφθοράς, του Οικονομικού και του Οργανωμένου Εγκλήματος»»

Διπλωματική Εργασία

«Το φαινόμενο του Οργανωμένου Εγκλήματος στην Ελλάδα: Κοινωνική Οργάνωση και
επίσημη Κοινωνική Αντίδραση».

«Βασιλική Νίτσου (ΑΜ:509184)»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: «Ειρήνη Σταμούλη»

Αθήνα, Ιούνιος 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**«Το φαινόμενο του Οργανωμένου Εγκλήματος στην Ελλάδα: Κοινωνική
Οργάνωση και επίσημη Κοινωνική Αντίδραση.»**

«Βασιλική Νίτσου»

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Ειρήνη Σταμούλη

Διδάκτωρ εγκληματολογίας του τμήματος
Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής
Επιστήμης του ΔΠΘ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Δημήτριος Παρασκευόπουλος

Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του
Πανεπιστημίου Αιγαίου

Αθήνα , Ιούνιος 2022

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την καθηγήτριά μου, κα Ειρήνη Σταμούλη, για την καθοδήγηση και τη βοήθειά της στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς και το σύζυγό μου Ευθύμη για την υποστήριξη, την ενθάρρυνση και την κατανόηση καθ'όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περίληψη

Το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος συνιστά ένα σημαντικό πρόβλημα της σύγχρονης εποχής. Οι δυσκολίες αντιμετώπισής του ξεκινούν από την αδυναμία διατύπωσης ενός κοινά αποδεκτού ορισμού. Οι διεθνείς διαπραγματεύσεις που έχουν οδηγήσει και στην υιοθέτηση διεθνών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση του φαινομένου, φαίνεται να έχουν αποφέρει αποτελέσματα αναφορικά και με την εννοιολογική προσέγγισή του. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να σκιαγραφήσει το φαινόμενο αυτό, με έμφαση στην Ελλάδα. Διατυπώνονται οι ορισμοί του, η μορφολογία του αλλά και τα θεωρητικά μοντέλα που έχουν υιοθετηθεί για την κατανόηση και αντιμετώπιση του. Επιπλέον γίνεται η διάκρισή του από την τρομοκρατία και επισημαίνονται τα κοινά τους χαρακτηριστικά (τεχνικές και δραστηριότητες). Όσον αφορά την παρουσία του στον ελληνικό χώρο, παρουσιάζεται η ιστορική του εξέλιξη, οι τύποι του και οι κοινωνικές ομαδώσεις. Επιπλέον αναδεικνύεται η κοινωνική κατασκευή του φαινομένου, αρχικά ως θεωρία και στη συνέχεια μέσα από το παράδειγμα του ληστρικού φαινομένου. Τέλος, παρατίθεται η σχετική νομοθεσία προκειμένου να καταδειχτούν οι τρόποι αντιμετώπισης που έχουν υιοθετηθεί από τον κρατικό μηχανισμό. Ως εισαγωγή στη νομοθεσία παρατίθενται κάποιοι ορισμοί που αφορούν την Αντεγκληματική Πολιτική και οι παράγοντες από τους οποίους επηρεάζεται η χάραξή της. Από τη διαπραγμάτευση του θέματος συμπεραίνεται ότι παρά την αυστηροποίηση των μέτρων πρόληψης, αντιμετώπισης και καταστολής, `το οργανωμένο έγκλημα εξακολουθεί να «ανθίζει» στη σύγχρονη κοινωνία εγείροντας ερωτήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της αντεγκληματικής πολιτικής.

Λέξεις – Κλειδιά

Οργανωμένο έγκλημα, εγκληματική οργάνωση, κοινωνική κατασκευή, αντεγκληματική πολιτική

Organized crime phenomenon (in Greece).

Social and criminal response and ways of dealing with it

Vasiliki Nitsou

Abstract

The phenomenon of organized crime is a major problem in modern times. The difficulties in dealing with it start from the inability to formulate a commonly accepted definition. The international negotiations that have led to the adoption of international initiatives to address the phenomenon, seem to have yielded results in terms of its conceptual approach. The present paper attempts to outline this phenomenon in general and in Greece in particular. It describes its definitions, its morphology but also the theoretical models that have been adopted for understanding and dealing with it. In addition, it is distinguished from terrorism and their common characteristics (techniques and activities) are highlighted. Regarding its presence in Greece, is presented its historical development, its types and the social groupings that are observed. In addition, the social construction of the phenomenon is highlighted, first as a theory and then through the example of the predatory phenomenon. Finally, is presented the relevant legislation in order to demonstrate the ways of dealing with it which have been adopted by the state mechanism. As an introduction to the legislation, are provided some definitions that concern the Anti-Crime Policy and the factors that influence its formulation are highlighted. From the negotiation of the issue it is concluded that despite the tightening of the measures of prevention, confrontation and repression, organized crime continues to "flourish" in modern society raising questions about the effectiveness of anti-crime policy.

Keywords

Organized crime, criminal organization, social construction, anti-crime policy

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	σελ. 1
1. Η εννοιολογική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος	σελ. 6
2. Μορφολογία και λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος	σελ. 12
2.1. Εισαγωγή	σελ. 12
2.2. Η παγκόσμια φύση του οργανωμένου εγκλήματος σε αριθμούς	σελ. 12
2.3. Μοντέλα και δομή του οργανωμένου εγκλήματος	σελ. 13
2.4. Εγκληματολογικές θεωρίες για το οργανωμένο έγκλημα	σελ. 22
3. Οργανωμένο έγκλημα, εγκληματική οργάνωση, τρομοκρατία	σελ. 26
3.1. Οργανωμένο έγκλημα και εγκληματική οργάνωση	σελ. 26
3.2. Οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατία	σελ. 29
4. Το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα	σελ. 35
4.1. Ιστορική αναδρομή	σελ. 35
4.2. Κοινωνικές ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα	σελ. 40
5. Η κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος	σελ. 45
5.1. Έγκλημα και κοινωνικός δομισμός	σελ. 45
5.2. Κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος στην Ελλάδα: το παράδειγμα της ληστείας	σελ. 50
6. Αντεγκληματική πολιτική στην Ελλάδα	σελ. 55
6.1. Εισαγωγή	σελ. 55
6.2. Τρόποι αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα	σελ. 58
Επίλογος - Συμπεράσματα	σελ. 64
Βιβλιογραφικές αναφορές	σελ. 65

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία ασχολείται με το ζήτημα του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, την κοινωνική του κατασκευή και την κοινωνική και ποινική του αντιμετώπιση. Το οργανωμένο έγκλημα εμφανίστηκε σαν όρος στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Από τότε μέχρι σήμερα έχουν παρατηρηθεί τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές μεταβολές - έχει αλλάξει τόσο ο τρόπος δράσης και η οργάνωση των εγκληματικών ομάδων, όσο και το είδος και το εύρος των δραστηριοτήτων στις οποίες εμπλέκονται. Ο ίδιος ο ορισμός του έχει τροποποιηθεί πολλές φορές από τότε χωρίς να καταστεί δυνατό μέχρι σήμερα να υπάρξει ένας κοινά αποδεκτός (Calderoni et al., 2022; Gounev & Bezlov, 2013).

Η καθυστέρηση από τη διεθνή κοινότητα στη σύνταξη ενός κοινά αποδεκτού ορισμού οδήγησε σε πολλές και διαφορετικές εννοιολογικές του προσεγγίσεις αλλά και σε πολλούς και διαφορετικούς νόμους και τρόπους για την αντιμετώπισή του (Στεργιούλης, 2021). Σταθμός στην προσπάθεια αυτή υπήρξε η υπογραφή της Σύμβασης του Παλέρμο το 2000. Ακολούθησε η Απόφαση – Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2008 και διάφορες άλλες Συμβάσεις και Πρωτόκολλα (Βιδάλη, 2017; Στεργιούλης, 2021; United Nations, 2004).

Το ζήτημα του ορισμού πραγματεύεται το πρώτο κεφάλαιο αυτής της εργασίας. Σε αυτό αναλύεται το πρόβλημα που προκαλείται από την έλλειψη ενός κοινά αποδεκτού ορισμού και δίνονται κάποιοι από αυτούς που χρησιμοποιούνται περισσότερο. Ο σκοπός της παρουσίασής τους είναι να καταδειχτεί αφενός οι διαφορές που μπορεί να εμφανίζει η αντεγκληματική πολιτική ανάλογα με τον ορισμό που γίνονται δεκτός από την εκάστοτε κρατική αρχή που τον αποδέχεται.

Το δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας σκιαγραφεί την παγκόσμια φύση του οργανωμένου εγκλήματος. Παρατίθενται τα σχετικά στατιστικά στοιχεία προκειμένου να γίνει κατανοητό ότι πλέον το φαινόμενο έχει υπερεθνικό χαρακτήρα και παράλληλα παρατίθενται, όσο πιο συνοπτικά είναι εφικτό, τα μοντέλα και η δομή του. Τέλος, κατατίθεται και η άποψη της εγκληματολογίας σχετικά με τις αιτίες δημιουργίας του φαινομένου.

Ειδικότερα, η παλαιότερη άποψη ότι οι ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος έχουν μία αυστηρά ιεραρχική δομή, απαρτίζονται από μέλη ίδιας εθνικότητας και δραστηριοποιούνται σε μία συγκεκριμένη περιοχή η κάθε μία, έχει πλέον καταρριφθεί, καθώς αποδεικνύεται ότι η δομή του διαφοροποιείται σε αρκετές περιπτώσεις, ενώ παράλληλα οι διάφορες εγκληματικές ομάδες δημιουργούν πλέον υπερεθνικά δίκτυα τα οποία απαρτίζονται από μέλη διαφόρων εθνικοτήτων και δραστηριοποιούνται σε πολλές χώρες (Europol, 2021; United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, 2018).

Αν και πλέον το μεγαλύτερο ποσοστό των εγκληματικών οργανώσεων έχουν πολυπολιτισμική σύνθεση ακόμα υπάρχουν αυτές που λειτουργούν με βάση εθνική ή πολιτιστική κυρίως για λόγους ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Οι συγκεκριμένες οργανώσεις συνήθως δρουν σε τοπικό επίπεδο (Smith & Papachristos, 2016). Εκτός από αυτές υπάρχουν και ομάδες πολύ πιο διευρυμένες που δρουν σε πολλές περιοχές και χώρες, χαλαρά συνδεδεμένες μεταξύ τους ή χωρίς η μία να γνωρίζει όλα τα υπο-δίκτυα που δραστηριοποιούνται. Φαίνεται δηλαδή ότι πλέον το οργανωμένο έγκλημα λειτουργεί ως μία επιχείρηση που έχει κεντρικά γραφεία και πολλά υποκαταστήματα τα οποία έχουν και μία σχετική αυτονομία ενώ παράλληλα λειτουργεί με όρους προσφοράς και ζήτησης ενώ η διάρθρωσή του είναι αντίστοιχη μία νόμιμης επιχείρησης (Βιδάλη, 2017; UNODC, 2018).

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται οι διαφορές αλλά και τα επικαλυπτόμενα πεδία δραστηριοτήτων μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι αν και οι διαπραγματεύσεις για την κατάρτιση ενός κοινού σχεδίου αντιμετώπισης και καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος είχαν κάποιο αποτέλεσμα, οι αντίστοιχες για την τρομοκρατία δεν έχουν αποφέρει καρπούς καθώς έχει σταθεί αδύνατο να υπάρξει συμφωνία σε έναν κοινό ορισμό της τρομοκρατίας (Puttonen & Romiti, 2022· UNODC, 2018).

Οι βασικές διαφορές αυτών των δύο ομάδων είναι οι αιτίες που τους οδηγούν στην εγκληματική δραστηριότητα (υλικό κέρδος για το οργανωμένο έγκλημα, ιδεολογικοί, πολιτικοί ή/και θρησκευτικοί λόγοι για την τρομοκρατία) και ο αριθμός των ατόμων που απαιτούνται (τρομοκρατική ενέργεια μπορεί να γίνει από ένα άτομο αλλά για να υπάρξει οργανωμένη εγκληματική ομάδα πρέπει να συμμετέχουν τουλάχιστον δύο). Παρόλα αυτά οι δύο ομάδες φαίνεται ότι κάποιες φορές (όταν ξεπερνιούνται ζητήματα ιδεολογικής φύσης

και εμπιστοσύνης) συνεργάζονται ενώ και οι δύο μπορούν να προβούν σε παρόμοιες δραστηριότητες έστω κι αν είναι διαφορετικός ο στόχος τους (Puttonen & Romiti, 2022· UNODC, 2018).

Το τέταρτο κεφάλαιο κάνει μία όσο το δυνατόν πιο σύντομη ιστορική αναδρομή στο φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα και παρουσιάζει τις κοινωνικές του ομαδώσεις που παρατηρούνται στη χώρα. Ειδικότερα στην Ελλάδα, το οργανωμένο έγκλημα απουσίαζε από το δημόσιο λόγο μέχρι και τη δεκαετία του 1990. Όταν άρχισε να συγκεντρώνει το ενδιαφέρον των διωκτικών αρχών αποδόθηκε αρχικά σε ομάδες αλλοδαπών ή συσχετιζόταν με την τρομοκρατία και τις πολιτικές άλλων κρατών και διεθνών οργανισμών για την αντιμετώπισή του (αστυνομική και ποινική). Η άποψη αυτή όμως παραγνωρίζει το φαινόμενο των συμμοριών ληστών οι οποίες ήταν ενεργές στη χώρα για πάνω από έναν αιώνα (Βιδάλη, 2017· Σταμούλη, 2019).

Φυσικά το οργανωμένο έγκλημα δεν απουσίαζε από τη χώρα όσο κι αν αγνοούνταν κοινωνικά και πολιτικά αλλά το πελατειακό σύστημα και οι δομικές ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν το ελληνικό πολιτικό σύστημα του επέτρεψαν να παραμείνει στην αφάνεια και να εμφανιστεί επισήμως σε νομοθετική διάταξη το 1990. Αυτό που άλλαξε ριζικά το τοπίο στην Ελλάδα ήταν η μεγάλη άνθιση της νυχτερινής διασκέδασης στο τέλος της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990 που δημιούργησε μία νέα στην οποία δραστηριοποιήθηκε το οργανωμένο έγκλημα και αναπτύχθηκαν σχέσεις διαφθοράς. (Βιδάλη, 2017· Στεργιούλης, 2021).

Κατά κύριο λόγο στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται δίκτυα που έχουν σαν βάση τον αγροτικό χώρο και επιδίδονται σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την κάνναβη και τη δημιουργία καρτέλ για τον έλεγχο της παραγωγής (ζωικής και αγροτικής) και παράλληλα εμπλέκονται σε δραστηριότητες αρχαιοκαπηλίας, διακίνησης ναρκωτικών (σε τοπικό επίπεδο), προστασίας και νομότυπης εκβίασης, δίκτυα που έχουν σαν βάση τις αστικές περιοχές και επιδίδονται κατά κύριο λόγο σε διακίνηση ναρκωτικών, λαθρεμπόριο, εκβίαση, προστασία, μαστροπεία κ.α. και μικρές ομάδες που συγκροτούνται ευκαιριακά, διαπράττουν συνήθως ληστείες και κλοπές μέχρι να συλληφθούν κάποια ή όλα από τα μέλη τους (Βιδάλη, 2017).

Το πέμπτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας επιχειρεί να προσεγγίσει το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος μέσα από τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος. Ειδικότερα αναδεικνύεται πώς, σύμφωνα με αυτή, κατασκευάζεται το έγκλημα από την κοινωνία και τις αρχές, καθώς και τα αποτελέσματα που παράγει η εν λόγω διαδικασία (εγκληματοποίηση). Επιπλέον, παρουσιάζεται το ζήτημα της κοινωνικής κατασκευής του οργανωμένου εγκλήματος μέσα από την ιστορία των συμμοριών των ληστών κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα.

Ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε στην Ελλάδα (αλλά και διεθνώς) το οργανωμένο έγκλημα αλλά και το γεγονός ότι αποτελεί όρο – ομπρέλα υπό τον οποίο ταξινομούνται άνθρωποι και γεγονότα με (κάποιες φορές) μεγάλες διαφορές μεταξύ τους, εγείρει σημαντικά ερωτήματα για την κοινωνική του κατασκευή και τον τρόπο που γίνεται η προσπάθεια πρόληψης, αντιμετώπισης και καταστολής του. η εγκληματολογία καλείται να αντιμετωπίσει το φαινόμενο τόσο ως μία όψη που έχει η κοινωνική πραγματικότητα όσο και ως μία κοινωνική κατασκευή (von Lampe, 2002).

Επιπλέον, το γεγονός ότι υπάρχει μία σχετική σύγχυση μεταξύ των διαφόρων ορισμών σχετικά με το οργανωμένο έγκλημα είναι αντανάκλαση των τρόπων με τον οποίο κατασκευάζεται η κοινωνική πραγματικότητα αλλά και των παραγόντων εκείνων που επηρεάζουν σημαντικά την κοινωνική της κατασκευή (von Lampe, 2016).

Η θεωρία του κοινωνικού δομισμού ή κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος πρεσβεύει ότι ουσιαστικά έγκλημα είναι αυτό που κάθε φορά για συγκεκριμένους λόγους ορίζεται ως έγκλημα από τους έχοντες την εξουσία να το κάνουν. Στη συνέχεια μπορεί να αποκτήσει τη δική του ανεξάρτητη, αντικειμενική κοινωνική ύπαρξη, ενώ παράλληλα αυτό το γεγονός συμβάλλει στην αύξηση και όχι στην καταστολή του (Henry, 2009).

Αυτό μπορεί να διακριθεί με σχετική σαφήνεια αν γίνει ανασκόπηση του φαινομένου των συμμοριών ληστών στην Ελλάδα που δραστηριοποιούνταν από τις αρχές του 1800 έως και τη δεκαετία του 1980 (που υπήρξαν πολλές περιπτώσεις ληστειών τραπεζών κατά κύριο λόγο). Από οργανωμένες ομάδες ενόπλων καθόλα νόμιμων που έχαιραν κύρους και αποδοχής, μέσω της νομοθεσίας και της ποινικοποίησης της δράσης τους,

συνεπικουρούμενων και των οικονομικών και πολιτικών αλλαγών, κατέληξαν παράνομοι και κυνηγημένοι, ενώ παράλληλα το φαινόμενο παρουσίαζε περιοδικές εξάρσεις (Βιδάλη, 2007· Βιδάλη, 2017).

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο δίνεται το νομοθετικό πλαίσιο που έχει συσταθεί στην Ελλάδα προκειμένου να προληφθεί, να αντιμετωπιστεί και να κατασταλεί το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την ανάπτυξη του θέματος και των βιβλιογραφικών πηγών που αξιοποιήθηκαν για τη συγγραφή της.

1. Η εννοιολογική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος

Ο όρος «οργανωμένο έγκλημα» εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Το νόημα που αποδιδόταν σε αυτόν τον όρο διαφοροποιείται στη διάρκεια του προηγούμενου αιώνα. Παρά το γεγονός ότι από τότε ο ορισμός του οργανωμένου εγκλήματος έχει συγκεντρώσει ιδιαίτερο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον δεν έχει καταστεί δυνατό μέχρι σήμερα να διατυπωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός του, αντίθετα, υπάρχουν πολλοί, οι οποίοι έχουν μεγάλες διαφορές ως προς το εύρος τους (Calderoni et al., 2022; European Commission, Directorate-General for Migration and Home Affairs, Gounev & Bezlov, 2013).

Η προσπάθεια απόδοσης νοήματος οδήγησε στην περιγραφή του με όρους δικτύων και ομάδων αλλά και επιχειρηματικής εγκληματικότητας. Γενικά, υπάρχουν διαφορές στους νομικούς ορισμούς αλλά και τις πολιτιστικές απόψεις ανάλογα με τη χώρα. Όπως ήταν φυσικό, έχουν προκληθεί πολλές και αυστηρές συζητήσεις σχετικά με τον ορισμό καθώς δεν υπάρχουν ξεκάθαρα και αποδεκτά κριτήρια (European Commission et al., 2013).

Η έλλειψη ενός κοινά αποδεκτού ορισμού δημιουργεί σημαντικά προβλήματα. Αφενός, τα κριτήρια που είναι αυστηρά «άσπρο – μαύρο» καθώς και οι νομικές ακαμψίες αφήνουν μόνο ελάχιστο χώρο για μελέτες των λεπτών αποχρώσεων. Αφετέρου, κάποιοι ορισμοί, όπως αυτός του «σοβαρού εγκλήματος» που ανέπτυξε η Επιτροπή Υποθέσεων του Ηνωμένου Βασιλείου, περιορίζουν την εστίαση και συνεπώς δεν περιλαμβάνουν ένα φάσμα φαινομένων το οποίο είναι ευρύ και το οποίο, αν ειδωθεί από αναλυτική – κοινωνική σκοπιά σαφώς συνιστά οργανωμένο έγκλημα (European Commission et al., 2013).

Η έλλειψη ενός σαφούς και καθολικά αποδεκτού ορισμού έχει και μία ακόμα συνέπεια. Σε κάποιες περιπτώσεις φαίνεται ότι οδήγησε στην διεύρυνση του πεδίου στο οποίο εφαρμόζεται η έννοια λόγω προτεραιοτήτων πολιτικής αλλά και λόγω πολιτικής ατζέντας. Έτσι έχουν προστεθεί (αδιακρίτως) στο εύρος της έννοιας πολλές αλλά και νέες εγκληματικές δραστηριότητες (European Commission et al., 2013).

Τόσο στη διεθνή κοινότητα όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρατηρήθηκε μεγάλη καθυστέρηση στην υιοθέτηση ενός ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα που θα ήταν κοινά

αποδεκτός. Αυτό με τη σειρά του οδήγησε στην διαφορετική εννοιολογική του προσέγγιση και συνεπώς και στην διαφοροποιημένη νομοθετική του αντιμετώπιση (Στεργιούλης, 2021).

Η πρώτη προσπάθεια γίνεται το 2000 με την γνωστή Σύμβαση του Παλέρμο. Σε αυτήν η οργανωμένη εγκληματική ομάδα ορίζεται ως μία ομάδα που είναι δομημένη, έχει τρία ή περισσότερα άτομα, η δράση της έχει διάρκεια και έχει ως σκοπό να διαπράξει σοβαρά εγκλήματα (ένα ή περισσότερα) ή αδικήματα, τα οποία διαπιστώνονται σύμφωνα με την συγκεκριμένη Σύμβαση προκειμένου να αποκτήσει (άμεσα ή έμμεσα) κάποιο οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος (United Nations, 2004).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθεί τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών το 2008 όταν δίνει τον νομικό ορισμό της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος¹. Στη σχετική του απόφαση – πλαίσιο το Συμβούλιο υιοθετεί ουσιαστικά το εννοιολογικό πλαίσιο που είχε θέσει η Σύμβαση του Παλέρμο έχοντας μόνο μία βασική διαφορά, που εντοπίζεται στον αριθμό των μελών από τα οποία απαρτίζεται η εγκληματική ομάδα και ορίζονται σε δύο τουλάχιστον (Στεργιούλης, 2021).

Η Europol (2017) αναφέρει τον διεθνώς αποδεκτό ορισμό του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και την αποδοχή του από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα τονίζει ότι ο ορισμός αυτός είναι τρόπον τινά ανεπαρκής καθώς δεν περιγράφει επαρκώς ούτε την περίπλοκη ούτε την ευέλικτη φύση την οποία έχουν τα σύγχρονα δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος. Το αποτέλεσμα είναι η όποια αντεγκληματική πολιτική χαράσσεται να μην είναι τόσο αποδοτική όσο θα μπορούσε, καθώς η χάραξή της γίνεται βάσει του ορισμού.

Παρόλα αυτά η Σύμβαση περιέγραψε αδικήματα ή τύπους αυτών δίνοντας έτσι στα Κράτη ευελιξία σε αρκετά μεγάλο βαθμό ώστε να μπορούν να προβούν στην εφαρμογή της στις

¹ Στην απόφαση – πλαίσιο στον ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος γίνεται αναφορά και στην ποινή που επισύρουν οι πράξεις που τελούνται στο πλαίσιο του οργανωμένου εγκλήματος: «Για τους σκοπούς της παρούσας απόφασης-πλαίσιου, ως «εγκληματική οργάνωση» νοείται η εγκαθιδρυμένη επί ένα χρονικό διάστημα και διαρθρωμένη ένωση περισσότερων των δύο προσώπων, που δρουν από κοινού προκειμένου να τελέσουν αξιόποινες πράξεις οι οποίες επισύρουν ποινή στέρησης της ελευθερίας ή μέτρο ασφαλείας στέρησης της ελευθερίας μεγίστης διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων ετών, ή βαρύτερη ποινή, με σκοπό να προσπορισθούν, άμεσα ή έμμεσα, οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος». Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2008). Πράξεις εγκριθείσες δυνάμει του τίτλου V της Συνθήκης ΕΕ. Απόφαση-Πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 24^{ης} Οκτωβρίου 2008 για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. (σελ. L 300/42).

δικές τους νομοθεσίες και ρυθμίσεις. Επιπλέον, ένα επίτευγμα – κλειδί της Σύμβασης ήταν ότι επιτρέπει την εφαρμογή των ίδιων διατάξεων από τις δικαιοδοσίες του κοινού αλλά και του αστικού δικαίου. Τέλος, έδωσε τη βάση της νομοθεσίας σε πολλές χώρες για να ποινικοποιήσουν την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα καθώς και να υιοθετήσουν διάφορα εργαλεία με τα οποία ενισχύθηκε η διεθνής συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις. Παραδείγματα αποτελούν η έκδοση των εγκληματιών και η Αμοιβαία Νομική Συνδρομή (Tennant, 2021).

Ο εγκληματολογικός ορισμός του οργανωμένου εγκλήματος που δόθηκε από το FBI το ορίζει ως οποιαδήποτε ομάδα η οποία έχει μια τυποποιημένη μορφή με οποιοδήποτε τρόπο και έχει ως πρωταρχικό στόχο να κερδίσει χρήματα μέσω παράνομων δραστηριοτήτων. Τέτοιου είδους ομάδες διατηρούν τη θέση τους με τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας, τη διαφθορά των δημοσίων υπαλλήλων, τις δωροδοκίες ή τους εκβιασμούς και σε γενικές γραμμές επηρεάζουν σημαντικά τους ανθρώπους είτε σε τοπικό επίπεδο είτε σε επίπεδο χώρας σαν σύνολο (Kleimenov, 2017).

Το Ηνωμένο Βασίλειο έδωσε επίσης έναν εγκληματολογικό ορισμό στην Στρατηγική για το Σοβαρό και Οργανωμένο Έγκλημα (Serious and Organised Crime Strategy). Για τους σκοπούς αυτής της στρατηγικής, λοιπόν, το οργανωμένο έγκλημα ορίζεται ως «σοβαρό έγκλημα το οποίο σχεδιάζεται, συντονίζεται και διενεργείται από άτομα που εργάζονται μαζί σε μία συνεχόμενη βάση. Το κίνητρό τους είναι συχνά, αλλά όχι πάντα, το οικονομικό κέρδος»² (Home Office and The Rt Hon N. Baker, 2013).

Με την παράθεση του συγκεκριμένου εγκληματολογικού ορισμού γίνεται φανερό το πρόβλημα που αναδύεται όταν γίνεται προσπάθεια να καταπολεμηθεί το οργανωμένο έγκλημα. Ειδικότερα, η εγκληματολογία θα μιλήσει για στόχους και προθέσεις. Από την άποψη του ποινικού δικαίου όμως ένας τέτοιος ορισμός δεν είναι ικανοποιητικός καθώς χρησιμοποιεί λεξιλόγιο που παραπέμπει σε αντικειμενικούς στόχους και προθέσεις που

² Στο επόμενο άρθρο της Στρατηγικής αναφέρεται ότι «το οργανωμένο έγκλημα χαρακτηρίζεται από βία ή απειλή βίας και από τη χρήση της δωροδοκίας και διαφθοράς: οι οργανωμένοι εγκληματίες πολύ συχνά εξαρτώνται από τη βοήθεια διεφθαρμένων, συνένοχων ή αμελών επαγγελματιών, ιδίως δικηγόρων, λογιστών και τραπεζιτών. Το οργανωμένο έγκλημα χρησιμοποιεί επίσης εξελιγμένη τεχνολογία για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων, τη διατήρηση της ασφάλειας και την αποφυγή της δικαιοσύνης». (Home Office and The Rt Hon N. Baker, 2013, pp. 14)

δύσκολα αποδεικνύονται, ενώ το νομικό πλαίσιο περιλαμβάνει όλα εκείνα τα στοιχεία των οποίων η ύπαρξη πρέπει να αποδειχτεί (Kleimenon, 2017).

Ο ορισμός που δόθηκε στην Στρατηγική για το Σοβαρό και Οργανωμένο Έγκλημα το 2018 δεν περιλαμβάνει πλέον προθέσεις και στόχους καθώς ορίζει το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα ως άτομα που σχεδιάζουν, συντονίζουν και διαπράττουν σοβαρά αδικήματα, είτε μεμονωμένα είτε σε ομάδες ή/και ως μέρος διακρατικών δικτύων. Οι κύριες κατηγορίες σοβαρών αδικημάτων που καλύπτονται από τον όρο είναι: σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση παιδιών· παράνομα ναρκωτικά· παράνομα πυροβόλα όπλα· απάτη· ζέπλυμα βρώμικου χρήματος και άλλο οικονομικό έγκλημα· δωροδοκία και διαφθορά· οργανωμένο έγκλημα μετανάστευσης· σύγχρονη δουλεία και εμπορία ανθρώπων· και το έγκλημα στον κυβερνοχώρο (Home Office, 2018, pp. 11).

Η έλλειψη συναίνεσης που παρατηρείται στους διάφορους ορισμούς δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη καθώς αντανακλά τόσο τους πολλούς και διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους είναι δυνατή η κατασκευή της πραγματικότητας όσο και τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την κοινωνική της κατασκευή. Άλλωστε τέτοιου είδους εννοιολογικές συγχύσεις μπορούν να βρεθούν και σχετικά με την τρομοκρατία ή τη διαφθορά ή ακόμα και την κοινωνία, την οικογένεια κ.α. συνεπώς η περίπτωση του οργανωμένου εγκλήματος δεν αποτελεί εξαίρεση (von Lampe, 2016).

Σε τελική ανάλυση όλοι οι ορισμοί του οργανωμένου εγκλήματος διαμορφώνονται είτε λαμβάνοντας υπόψη πρακτικούς αλλά και πολιτικούς λόγους είτε απλά λόγω ατομικών προτιμήσεων. Άλλωστε δεν μπορεί να ειπωθεί ότι η πραγματικότητα επιτάσσει μία και μόνη αντίληψη για το οργανωμένο έγκλημα, η οποία θα μπορούσε να αποκλείσει τις επιρροές αυτές (von Lampe, 2016).

Υπάρχουν και οι περιπτώσεις βέβαια που οι προσπάθειες να συνταχθεί ένας ορισμός για το οργανωμένο έγκλημα έχουν σαν βάση τους την ιδέα ότι υπάρχει με κάποιο τρόπο ένα επίπεδο βεβαιότητας σχετικά με το τι ακριβώς είναι το οργανωμένο έγκλημα. Εννοείται ότι αυτή η βεβαιότητα δεν έχει σταθερή βάση. Πάντως σε αυτές τις περιπτώσεις μπορούν να διακριθούν τρεις γραμμές επιχειρημάτων. Πρώτα ότι οι ιδέες για τη φύση που έχει το οργανωμένο έγκλημα προκύπτουν από την ανάλυση συγκεκριμένων εμπειρικών

φαινομένων. Αυτό συνέβη για παράδειγμα το 1967 στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής όταν ορίστηκε το οργανωμένο έγκλημα σύμφωνα με την αντίληψη που επικρατούσε τότε για την Ιταλική Μαφία στη χώρα. Το αποτέλεσμα ήταν όποιες εγκληματικές ομάδες δεν είχαν τα χαρακτηριστικά της Μαφίας δεν θεωρούνταν ομάδες οργανωμένου εγκλήματος (von Lampe, 2016).

Δεύτερον, μία βεβαιότητα που αφορά τη φύση του εγκλήματος προέρχεται από αυτό ή αυτά στο/στα οποία συμφωνεί η πλειονότητα των παρατηρητών. Τι σημαίνει αυτό; Ότι, υπό αυτό το πλαίσιο, «το οργανωμένο έγκλημα είναι αυτό που η πλειοψηφία, για οποιουδήποτε διαφορετικούς λόγους, πιστεύει ότι είναι το οργανωμένο έγκλημα» (von Lampe, 2016, p. 30). Τέλος, κάποιες φορές συνάγεται η φύση του οργανωμένου εγκλήματος από τις ίδιες τις λέξεις που περιγράφουν το φαινόμενο, δηλαδή από τις λέξεις «οργανωμένο» και «έγκλημα». Έτσι, κατά καιρούς, η κυριολεκτική έννοια αυτών των δύο λέξεων, ή αυτό που εκλαμβάνεται ως η κυριολεκτική τους έννοια, δηλαδή «έγκλημα που είναι οργανωμένο», ακολούθως περιορίζεται σε κάτι, το οποίο πλέον θεωρείται ότι αποτελεί το αληθινό οργανωμένο έγκλημα (von Lampe, 2016).

Όπως και να έχει όταν λαμβάνεται η κυριολεκτική έννοια των δύο αυτών λέξεων ως βάση για να συνταχθεί ένας ορισμός υπάρχει μία περίεργη συνέπεια. Ποια είναι αυτή; Το γεγονός ότι πλέον ποια εμπειρικά φαινόμενα θα αποτελέσουν αντικείμενο εξέτασης σε ένα εννοιολογικό πλαίσιο του οργανωμένου εγκλήματος καθορίζεται από τις έννοιες που έχουν λάβει κάθε μία από αυτές τις λέξεις χωριστά στην κοινή χρήση της γλώσσας (von Lampe, 2016).

Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι έχουν εκφραστεί αντιρρήσεις ακόμα και για την ύπαρξη του όρου «οργανωμένο έγκλημα». Πιο συγκεκριμένα ο Rothe (2020) επισημαίνει ότι οι διάφορες διαιρέσεις του εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου στις οποίες συμπεριλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, και το οργανωμένο έγκλημα δημιουργούν διαιρέσεις μέσα σε διαιρέσεις (divisions within divisions). Με τον τρόπο αυτό αποτυγχάνουν να εντοπίσουν τόσο την ευρύτερη συμβιωτική φύση όσο και τις σχέσεις που έχουν η μία εγκληματική μορφή με την άλλη. Επιπλέον καθιστούν εξαιρετικά δύσκολο έως αδύνατο κατά καιρούς να συνταχθεί οποιαδήποτε «τυπολογία» της μιας ή της άλλης μορφής

Οι σχετικές τυπολογίες, οι οποίες θεωρούν ότι κάποια εγκλήματα είναι σαφώς διακριτά το ένα από το άλλο μπορεί πάντως να είναι χρήσιμες προκειμένου να τονιστεί και να αποσαφηνιστεί ποιος έχει τον κυρίως ρόλο μέσα σε έναν οργανισμό. Παρόλα αυτά αυτή η τεχνητή και αφηρημένη διαίρεση μέσα σε διαιρέσεις εμποδίζει την αντιμετώπιση του μεγαλύτερου προβλήματος απ' όλα. Ποιο είναι αυτό; Ο τρόπος με τον οποίο αναπαράγεται η νεοφιλελεύθερη δομή εξουσίας-οικονομίας και ο τρόπος που διατηρείται το status quo (Rothe, 2020).

2. Μορφολογία και λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος

2.1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει αξιοσημείωτες ποιοτικές αλλαγές στις δομές και τους τρόπους λειτουργίας του οργανωμένου εγκλήματος. Αλλαγές οι οποίες τονίζουν περισσότερο πόσο ευέλικτη και προσαρμοστική είναι η εγκληματικότητα. Αυτή η μεταβαλλόμενη και ευέλικτη φύση που έχει το οργανωμένο έγκλημα είναι ένας από τους βασικότερους λόγους που δεν επέτρεψαν την εξάρθρωσή του (Europol, 2021).

Πιο συγκεκριμένα, στον 21^ο αιώνα το οργανωμένο έγκλημα διακρίνεται από ρευστότητα, ευμεταβλητότητα και διαθρώνεται συνήθως σε δίκτυα. Μεμονωμένοι επιχειρηματίες που είναι εγκληματίες συνδέονται με μικρότερες ομάδες εγκληματιών αφενός με τη μεσολάβηση μεσιτών πληροφοριών και συμβολαίων και αφετέρου με την υποστήριξη που λαμβάνουν από άτομα που παρέχουν όχι μόνο συμβουλές αλλά και βοήθεια στους τομείς των οικονομικών, των νομικών, του logistics κ.α. Η έκταση αυτού του εκτεταμένου δικτύου και η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα του, η οποία επιτρέπει να μην υπάρχουν σημαντικές μακροχρόνιες συνέπειες για τις συνολικές του δραστηριότητες ανεξάρτητα από το πόσο μακριά θα φτάσει η εξάρθρωση συγκεκριμένων δικτύων, είναι αυτή που οδήγησε την Europol (2021) να το χαρακτηρίσει ως Λερναία Ύδρα³(Europol, 2021).

2.2. Η παγκόσμια δικτύωση του οργανωμένου εγκλήματος σε αριθμούς

Τα στοιχεία δείχνουν ότι το οργανωμένο έγκλημα έχει παγκόσμιες διαστάσεις και προεκτάσεις. Στο Στρατηγική για το Σοβαρό και οργανωμένο Έγκλημα που εξέδωσε το Ηνωμένο Βασίλειο το 2018 αναφέρεται ότι «το οργανωμένο έγκλημα δεν γνωρίζει σύνορα

³ Βλ. σχετικά Europol (2021). *European Union. Serious and Organised Crime Threat Assessment. A Corrupting Influence: The Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organised Crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, «το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα είναι ένας ισχυρός και ανθεκτικός αντίπαλος αντιπροσωπεύοντας μια σύγχρονη Ύδρα» (pp. 15), αλλά και «όπως η Ύδρα της ελληνικής μυθολογίας, η αποκοπή ενός κεφαλιού δεν σκοτώνει το τέρας» (pp. 14)

και πολλοί παραβάτες λειτουργούν ως μέρος μεγάλων δικτύων τα οποία εκτείνονται σε πολλές χώρες» (Home Office, 2018, pp. 5).

Στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα συμπεράσματα είναι όμοια. Πιο συγκεκριμένα, στις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες που παρατηρούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση εμπλέκονται άτομα που ανήκουν σε περισσότερες από 180 εθνικότητες. Σημαντικό κρίνεται επίσης ότι οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες δεν είναι αμιγείς εθνικά καθώς ένα ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό (της τάξεως του 65%) αποτελούνται από μέλη τα οποία έχουν διαφορετικές εθνικότητες (Europol, 2021).

Από όλους τους αναφερόμενους ως υπόπτους εγκληματίες του οργανωμένου εγκλήματος περισσότεροι από το 50% αυτών που είναι ενεργοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση ανήκουν σε εθνικότητα χώρας που δεν είναι Κράτος – Μέλος της Ένωσης. Οι μισοί περίπου από αυτούς προέρχονται από χώρες οι οποίες γειτνιάζουν με την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως είναι οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, των Δυτικών Βαλκανίων και της Βορείου Αφρικής, ενώ το 70% περίπου των εγκληματικών δικτύων είναι ενεργά σε περισσότερες από τρεις χώρες (Europol, 2021).

2.3. Μοντέλα και δομή του οργανωμένου εγκλήματος

Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι οι εκδηλώσεις του οργανωμένου εγκλήματος είναι πάρα πολλές ενώ παράλληλα παρατηρείται και έντονη διαφοροποίηση τόσο στο μέγεθος των ομάδων οργανωμένου εγκλήματος όσο και στο σκοπό και τις δραστηριότητές τους. Προκειμένου να καταστεί δυνατή η σύλληψη της ουσίας ενός φαινομένου και να αυξηθεί η καθαρότητα της κατανόησής του, συνήθως δημιουργούνται μοντέλα αυτού. Το ίδιο συμβαίνει και με το οργανωμένο έγκλημα ((United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, 2018).

Τα εννοιολογικά μοντέλα σχετικά με το οργανωμένο έγκλημα είναι χρήσιμα και γιατί καθιστούν κάποιον ικανό να σκεφτεί τις μεταβλητές που εμπλέκονται με συστηματικό τρόπο και επιπλέον τους μοχλούς, και το εύρος αυτών, οι οποίοι μπορούν να έχουν επιρροή στο αποτέλεσμα σε περιπτώσεις που η χάραξη πολιτικής είναι περίπλοκη (Tusikov, 2011).

Βέβαια, είναι πιθανό οι αξιωματούχοι επιβολής του νόμου να μην δείχνουν προθυμία συμμετοχής ή υποστήριξης της κατασκευής τέτοιων εννοιολογικών μοντέλων γιατί πιστεύουν ότι αυτού του είδους η διαδικασία δεν εμπίπτει στο πραγματικό έργο που καλείται να παράξει η αστυνομία ή γιατί θεωρείται πολύ «ακαδημαϊκή» διαδικασία. Όμως τα μοντέλα αυτά έχουν άμεση σχέση με την αστυνομία και το έργο της γιατί αυτά είναι που καθοδηγούν τις αρχές επιβολής του νόμου σχετικά με τον τρόπο της συλλογής πληροφοριών, της χρήσης ερευνητικών τακτικών και τη στόχευση δικτύων και ατόμων (Tusikov, 2011).

Παρόλα αυτά σε γενικές γραμμές τα μοντέλα που χρησιμοποιούνται συνήθως από τις αρχές επιβολής του νόμου δεν αρθρώνονται δημόσια (κάποιες φορές δεν αρθρώνονται ούτε στο εσωτερικό των αρχών αυτών) ούτε τεκμηριώνονται. Για τον λόγο αυτό και υποστηρίζεται ότι οι προσπάθειες που κάνουν οι αρχές για να καταπολεμήσουν το οργανωμένο έγκλημα καλύπτονται από αντιλήψεις που είναι σχετικά απλοϊκές και όχι ευρέως φάσματος και οι οποίες κατευθύνουν περισσότερη από την απαραίτητη προσοχή σε συγκεκριμένα άτομα και συγκεκριμένες επιλογές επιβολής (Tusikov, 2011).

Ανεξάρτητα από τη συμμετοχή ή όχι των αρχών επιβολής του νόμου η Tusikov (2011) διακρίνει δυο γενικούς τύπους ή εννοιολογικά μοντέλα που αφορούν το οργανωμένο έγκλημα: αυτά που εστιάζουν στην οργάνωση και αυτά που εστιάζουν στη δραστηριότητα. Στα πρώτα επίκεντρο της προσοχής είναι η αξιολόγηση και η ταξινόμηση των οργανωτικών δομών που έχει ένα εγκληματικό δίκτυο, η ιδιότητα μέλους (για παράδειγμα υπό το πρίσμα αυτό εξετάζονται οι εθνικοί ή πολιτιστικοί δεσμοί που υφίστανται ανάμεσα στα μέλη), η εσωτερική δομή και, τέλος, η σχέση, παράνομη και νόμιμη, που έχει η ομάδα με το εξωτερικό της περιβάλλον.

Η ανάλυση υπό το πρίσμα του μοντέλου που εστιάζει στην οργάνωση πιθανόν θα έχει ως επίκεντρο τις δομές που έχουν οι σχέσεις μεταξύ των παραγόντων (π.χ. σχέση πωλητή – αγοραστή) ή των δικτύων και ακολούθως την αξιολόγηση αφενός της σταθερότητας και του σχηματισμού και αφετέρου της διάλυσης και του μετασχηματισμού διαφόρων ενώσεων μέσα στις ομάδες οργανωμένου εγκλήματος αλλά και ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες (Tusikov, 2011).

Τα μοντέλα που εστιάζουν στην δραστηριότητα συνήθως έχουν στόχο το «τι» του οργανωμένου εγκλήματος. Εστιάζουν δηλαδή στις δραστηριότητές τους, νόμιμες και παράνομες, καθώς και το περιβάλλον, τόσο το κοινωνικό όσο και το οικονομικό, μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται. Το μοντέλο αυτό διέπεται από τις αρχές της διασύνδεσης αλλά και της αλληλεξάρτησης που έχουν οι νόμιμοι οικονομικοί πόροι με τους παράνομους καθώς και στη λογική ότι οι εγκληματίες λειτουργούν ορθολογικά με σκοπό την μεγιστοποίηση του κέρδους τους. Βέβαια, δεν πρέπει να λησμονείται το γεγονός ότι οι εγκληματίες, όπως όλοι οι άνθρωποι, μπορούν να φερθούν παράλογα (Tusikov, 2011).

Σύμφωνα, όμως, με το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (United Nations Office on Drugs and Crime) τα μοντέλα ή πρότυπα που χρησιμοποιούνται για την κατανόηση των ομάδων του οργανωμένου εγκλήματος μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις γενικούς τύπους. Στις ομάδες που έχουν δομή ιεραρχική ή οριζόντια, στις ομάδες που βασίζονται είτε σε τοπικές πολιτιστικές συνδέσεις ή σε εθνικές συνδέσεις, και σε ομάδες οι οποίες βασίζονται σε οικονομικές σχέσεις τύπου επιχείρησης. Βέβαια είναι πολύ πιθανό να είναι λίγες οι ομάδες που να ανήκουν μόνο σε ένα από αυτά τα μοντέλα καθώς το ένα επικαλύπτει το άλλο. Εντούτοις, εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικές διαφορές ανάμεσά τους. Το γεγονός αυτό καθιστά απαραίτητη την παρουσίαση και την, έστω και σύντομη, ανάλυσή τους προκειμένου να αναδειχτούν αυτές (UNODC, 2018).

Το ιεραρχικό μοντέλο έχει επίσης ονομαστεί και «εταιρικό», «οργανωτικό» και «γραφειοκρατικό» και βλέπει τις ομάδες οργανωμένου εγκλήματος ως έχουσες δομή παρόμοια με αυτή που έχει μία κυβέρνηση ή μία στρατιωτική ομάδα. Θεωρεί, δηλαδή, ότι οι ανώτεροι στην ιεραρχία είναι αυτοί που οργανώνουν και εγκρίνουν μία επιχείρηση και τα κατώτερου επιπέδου στελέχη της ομάδας την εκτελούν. Το οργανωμένο έγκλημα σε αυτό το μοντέλο ορίζεται σαν μία ομάδα στην οποία συμμετέχουν παράγοντες που εξαρτώνται ο ένας από τον άλλον και στην οποία υφίσταται μία σαφής και διακριτή κατάσταση που ξεχωρίζει τα απλά μέλη από τους ηγέτες (Tusikov, 2011· UNODC, 2018).

Πρόκειται για ένα μοντέλο που χρησιμοποιήθηκε πάρα πολύ και υιοθετήθηκε από τις αρχές επιβολής του νόμου για να χαρακτηρίσει και τις άλλες μορφές του οργανωμένου εγκλήματος που δεν ήταν του τύπου της Μαφίας. Με τη σειρά του αυτός ο χαρακτηρισμός

επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίστηκε το οργανωμένο έγκλημα σε όλο τον κόσμο (UNODC, 2018). Έτσι έφτασε να «*απεικονίζεται ως ένας εξαιρετικά οργανωμένος και στρατηγικά εστιασμένος εγκληματικός στρατός που διοικείται από έναν πανέξυπνο στρατηγό ή μια διεθνή εταιρεία του κακού που έχει ως επικεφαλής έναν λαμπρό διευθύνοντα σύμβουλο του υποκόσμου*» (Tusikov, 2011, p. 146).

Η μεγάλη διάδοση και αποδοχή του συγκεκριμένου μοντέλου οδήγησε στην πεποίθηση ότι εφόσον εξουδετερωνόταν ο αρχηγός μιας οργάνωσης αυτόματα θα κατέρρεε και η οργάνωση. Αποδείχτηκε, όμως, ότι νέοι αρχηγοί εμφανίζονται όταν συλλαμβάνεται ο υπάρχων. Επιπλέον, η έρευνα έχει δείξει ότι οι περισσότερες ομάδες οργανωμένου εγκλήματος δεν έχουν τη συγκεκριμένη δομή. Αντίθετα, η πλειονότητα έχει διάφορες άλλες μορφές οργάνωσης (Campana & Varese, 2022; UNODC, 2018).

Τα σύγχρονα δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος δεν είναι πλέον ιεραρχικά δομημένα στο βαθμό που ήταν παλαιότερα. Πλέον μόνο το 40% αυτών διατηρεί την ιεραρχική δομή του παρελθόντος ενώ το 60% αποτελείται από δίκτυα ή κέντρα συνδεδεμένα χαλαρά με μία ομάδα – πυρήνα. Η παρουσία χαλαρών και περισσότερο οργανικών δικτύων βαίνει αυξανόμενη ανατακτώντας τον, επίσης αυξανόμενο, πολλαπλασιασμό του επιχειρηματικού μοντέλου που αντιμετωπίζει το έγκλημα ως υπηρεσία (crime-as-a-service business model) (Europol, 2021).

Η έννοια μάλιστα του δικτύου αλλά και οι μέθοδοι και το συνολικό πλαίσιο που έχουν αναπτυχθεί γύρω από αυτή δεν είναι καινούρια. Αντίθετα φαίνεται ότι ενσωματώνουν τόσο τις θεωρίες όσο και τους όρους οι οποίοι έχουν προταθεί όλες αυτές τις δεκαετίες που μελετώνται τα εγκληματικά οργανωτικά συστήματα. Ο Morselli (2009) θεωρεί ότι σε ένα περιθωριοποιημένο υποσύνολο μίας κοινωνίας, σε μία προβληματική γειτονιά, μία αποκλίνουσα υποκουλτούρα, έναν εγκληματογόνο γεωγραφικό χώρο ή στην εγκληματική αγορά γενικότερα, υπάρχουν δίκτυα. Μέσα σε τέτοια συστήματα είναι που γεννιούνται οι ευκαιρίες για έγκλημα και οργανώνεται και εκτελείται η συνεργασία για να εκμεταλλευτούν αυτές οι ευκαιρίες.

Παρόλα αυτά το μοντέλο παραμένει χρήσιμο, ιδιαίτερα για να περιγράψει με ποιον τρόπο οργανώνονται κάποιες ομάδες και με ποιον τρόπο λειτουργούν δείχνοντας σεβασμό στη

θέση που κατέχει κάποιος και στην επικράτεια αλλά και για να περιγράψει πόση σημασία αποδίδεται από κάποιος στο γεγονός ότι αναγνωρίζονται ότι είναι με κάποιον τρόπο «συνδεδεμένοι» με μια ομάδα (UNODC, 2018).

Το δεύτερο μοντέλο, αυτό των ομάδων που βασίζονται σε συνδέσεις τοπικές, πολιτιστικές ή/και εθνικές προέκυψε από τα ευρήματα εμπειρικών ερευνών οι οποίες διαπίστωσαν ότι υπάρχουν ομάδες οργανωμένου εγκλήματος στις οποίες δεν είναι σημαντική η ιεραρχική δομή αλλά οι πολιτιστικοί δεσμοί (UNODC, 2018). Η αιτία γι αυτό είναι ότι προκειμένου να αποφύγουν τον εντοπισμό από τις αρχές δίωξης του εγκλήματος οι εγκληματικές ομάδες οφείλουν να δίνουν προτεραιότητα στην εμπιστοσύνη και την αποτελεσματικότητα (Smith & Papachristos, 2016).

Οι πολιτιστικοί και εθνικοί δεσμοί είναι πολλοί σημαντικοί για την ανάπτυξη εμπιστοσύνης καθώς όλοι προτιμούν να ξεκινήσουν μια παράνομη δραστηριότητα με κάποιον που εμπιστεύονται παρά με κάποιον εντελώς ξένο. Οι δεσμοί αυτού του είδους παρέχουν ένα απαραίτητο θεμέλιο εμπιστοσύνης το οποίο φαίνεται ότι μπορεί να μειώσει τον κίνδυνο αποκάλυψης στις αρχές (Smith & Papachristos, 2016).

Ίσως, η καλύτερη αποτύπωση της αιτίας που οδηγεί κάποιες ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος να χρησιμοποιήσουν το συγκεκριμένο μοντέλο οργάνωσης γίνεται από τους Ianni & Reuss-Ianni (1972, όπ. αναφ. στο Smith & Papachristos, 2016), οι οποίοι αναφέρουν ότι *«ο Ποπ⁴ πάντα έλεγε ότι εμπιστευόταν τους Ιταλούς περισσότερο από τους Αμερικανούς, τους Σικελούς περισσότερο από τους Ιταλούς, τους raisani [συμπατριώτες] του περισσότερο από άλλους Σικελούς, αλλά πάνω από όλους εμπιστευόταν την οικογένεια»*.

Το συγκεκριμένο μοντέλο υιοθετήθηκε από τις αρχές δίωξης του οργανωμένου εγκλήματος σε όλο τον κόσμο και ουσιαστικά προέρχεται από την «θεωρία της συνομωσίας», η οποία ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής από τη δεκαετία του 1950 και μετά (Tusikov, 2011). Το ίδιο μοντέλο χρησιμοποιήθηκε και στην Ελλάδα για να

⁴ “Pop” στο αγγλικό κείμενο. Ίσως είναι συντομογραφία για το «Πάπας» αλλά καθώς στάθηκε αδύνατο να ανακτηθεί η αρχική πηγή κρίθηκε καλύτερο να μείνει αμετάφραστο.

«αποδειξεί» ότι το οργανωμένο έγκλημα δεν είναι φαινόμενο της ελληνικής κοινωνίας αλλά κάτι που «εισήγαγαν» ομάδες αλλοδαπών, οι οποίες επιδίδονται σε αυτό (Βιδάλη, 2017).

Σήμερα γίνεται αποδεκτό ότι αποτελεί έναν ακόμα τρόπο με τον οποίο οργανώνονται κάποιες ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος. Χαρακτηριστικό αυτών των ομάδων είναι το, συνήθως, μικρότερο μέγεθος, η δραστηριότητα σε γειτονιές ή γενικά μικρότερες περιοχές καθώς και το γεγονός ότι συνήθως δεν υπάρχει μεγάλη παρακολούθηση και δεν δίνονται τόσες πολλές οδηγίες για την καθημερινή δραστηριότητα των μελών τους. Η βασική διαφορά που έχει το συγκεκριμένο μοντέλο με το ιεραρχικό είναι ο τρόπος με τον οποίο δομούνται οι σχέσεις μεταξύ των μελών μέσα στην ομάδα (UNODC, 2018).

Τέλος, υπάρχει το μοντέλο των ομάδων που λειτουργούν με σχέσεις επιχείρησης ή επιχειρηματικό μοντέλο του οργανωμένου εγκλήματος. Το μοντέλο αυτό βλέπει τόσο την ατομική εγκληματική επιχειρηματικότητα όσο και τα εγκληματικά δίκτυα ως παρόχους εγκληματικών δραστηριοτήτων σαν μία υπηρεσία προς άλλους. Η έννοια του εγκλήματος ως υπηρεσία είναι ευρεία και σε αυτή μπορεί να περιλαμβάνεται η παροχή οποιασδήποτε εγκληματικής υπηρεσίας, που μπορεί να κυμαίνεται από την παροχή τεχνικών εφαρμογών που βοηθούν τη διάπραξη εγκλήματος στον κυβερνοχώρο μέχρι και υπηρεσίες που νομιμοποιούν τα έσοδα από παράνομες δραστηριότητες (ξέπλυμα χρήματος) (Europol, 2021).

Το συγκεκριμένο μοντέλο προέκυψε όταν έγινε αντιληπτό ότι οικονομικοί αλλά και κανονιστικοί παράγοντες είναι αυτοί που πυροδοτούν το σχηματισμό των ομάδων του οργανωμένου εγκλήματος. Φαίνεται, δηλαδή, ότι οι εγκληματικές ομάδες δομούν την προσφορά τους ανάλογα με τη ζήτηση. Αν, δηλαδή, υπάρχει ζήτηση για π.χ. ναρκωτικά θα δημιουργηθεί μία ομάδα που θα την καλύψει, ενώ κάποια άλλη θα καλύψει τη ζήτηση για παράνομη πώληση όπλων κ.τ.λ. (UNODC, 2018).

Το μοντέλο εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο οι οικονομικές εκτιμήσεις είναι πιο σημαντικές για την δημιουργία και την επιτυχία ομάδων του οργανωμένου εγκλήματος απ' ό,τι οι πολιτιστικές ή οι ιεραρχικές εκτιμήσεις και θεωρεί ότι η πρωταρχική αιτία για την οργανωμένη εγκληματική συμπεριφορά είναι οι οικονομικές ανησυχίες. Οι ομάδες που ανήκουν σε αυτόν τον τύπο συνήθως είναι μικρές σε μέγεθος και αρκετά ευέλικτες ώστε να

είναι ανταγωνιστικές και λειτουργούν με τους όρους που λειτουργεί και η νόμιμη αγορά: ζήτηση και προσφορά, ανταγωνισμός και προτιμήσεις των καταναλωτών. Αυτοί είναι οι παράγοντες που υπαγορεύουν τόσο την λειτουργία όσο και την οργάνωση και όχι οι σχέσεις οι οποίες βασίζονται σε πολιτιστικούς, φυλετικούς, εθνικούς ή ιεραρχικούς δεσμούς (UNODC, 2018).

Από τα προαναφερόμενα φαίνεται ότι πολύ συχνά ομαδοποιούνται διαφορετικοί τύποι εγκληματικών δικτύων με βάση δείκτες όπως η εθνότητα ή η εθνικότητα, η δομή, η δραστηριότητα ή άλλοι παρόμοιοι περιγραφικοί δείκτες. Παρά το γεγονός ότι σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να βοηθήσει στην έρευνα και τη διεθνή συνεργασία η κατάταξη των εγκληματικών δικτύων σύμφωνα με την εθνότητα ή την εθνικότητα, τέτοιου είδους προσεγγίσεις πολύ συχνά αποδεικνύεται ότι απλοποιούν το ζήτημα και δεν μπορούν να φωτίσουν απαραίτητα το στοιχείο που χαρακτηρίζει κατά κύριο λόγο το συγκεκριμένο δίκτυο (Europol, 2021).

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή πλήρως τόσο ο πολυπλοκότητα όσο και η ευέλικτη φύση που έχουν τα σύγχρονα δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος είναι απαραίτητο να ληφθούν και άλλα στοιχεία υπόψη. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει στοιχεία όπως ο ρόλος που διάφορα άτομα και ομάδες καταλαμβάνουν σε κάθε δίκτυο, η ad hoc συνεργασία, η αλλαγή των εταιρικών σχέσεων αλλά και η συνεργασία ανάμεσα σε εγκληματίες που έχουν πολλές εθνικότητες. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός για μία επιχειρησιακή προσέγγιση που θα εντοπίσει τις αδυναμίες τόσο στα εγκληματικά δίκτυα όσο και στους στόχους υψηλής αξίας (Europol, 2021).

Η συγκεκριμένη προσέγγιση που εστιάζει αφενός στους ρόλους και αφετέρου στην υποδομή του εγκλήματος έχει τη δυνατότητα να φωτίσει τον αντίκτυπο αλλά και τη σημασία που έχουν οι παράγοντες οι οποίοι εμπλέκονται σε διάφορες εγκληματικές δραστηριότητες. Σημαντικό πλεονέκτημα της συγκεκριμένης προσέγγισης είναι ότι επιτρέπει να εντοπιστούν οι στόχοι υψηλής αξίας που εμπλέκονται σε επιχειρήσεις του οργανωμένου εγκλήματος (Europol, 2021).

Είναι σημαντικό να εντοπιστούν οι συγκεκριμένοι παράγοντες καθώς οι εγκληματικές υπηρεσίες που προσφέρουν, λειτουργώντας είτε ενσωματωμένοι στο εγκληματικό δίκτυο

είτε ανεξάρτητα, είναι ζωτικής σημασίας για τα δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος. Μεταξύ άλλων λειτουργούν ως χρηματιστές, δικηγόροι, μεσίτες πληροφοριών αλλά και επαφών, λογιστές και δολοφόνοι, ενώ προβαίνουν σε πλαστογραφία εγγράφων και παρέχουν τεχνικές λύσεις ή/και κρυπτογράφηση (Europol, 2021).

Πρόκειται για βασικούς παράγοντες στο οργανωμένο έγκλημα οι οποίοι διευκολύνουν και καθιστούν δυνατές τις εγκληματικές διαδικασίες. Φυσικά δεν περιορίζονται στους προφανείς ρόλους του ηγέτη, του οργανωτή, του μεσίτη, του συντονιστή, του κλεπταποδόχου ή του ατόμου που κάνει μεγάλης κλίμακας ξέπλυμα χρήματος. Οι ρόλοι τους περιλαμβάνουν και την προσφορά εξειδικευμένης τεχνογνωσίας ή πρόσβασης σε κρίσιμες και σημαντικές δομές ή/και επαφές, οπότε μπορεί να είναι τεχνικοί εμπειρογνώμονες, οικονομικοί και νομικοί σύμβουλοι ή πάροχοι υπηρεσιών (Europol, 2021).

Οι στόχοι υψηλής αξίας είναι, ίσως, αυτοί που ο Morselli (2009) αναφέρει ως κατέχοντες στρατηγική θέση. Ειδικότερα, κάποιος συμμετέχοντας σε ένα εγκληματικό δίκτυο μπορεί να μην έχουν υψηλό βαθμό άμεσων επαφών μέσα στο δίκτυο. Παρόλα αυτά, είναι τοποθετημένοι κεντρικά ως βασικοί μεσάζοντες κατά μήκος των συντομότερων από τις διαδρομές που ενώνουν όλους όσους συμμετέχουν στο δίκτυο. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό σε δίκτυα που είναι λιγότερο συνεκτικά. Υποστηρίζεται, μάλιστα, ότι τα συγκεκριμένα άτομα έχουν πλεονέκτημα όσον αφορά τον έλεγχο της ροής τόσο των πληροφοριών όσο και της επικοινωνίας γενικότερα.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, όταν η ανάλυση του οργανωμένου εγκλήματος ξεφεύγει από τα τυπικά περιγραφικά κριτήρια που προαναφέρθηκαν, αποκαλύπτεται ότι το τοπίο είναι κατακερματισμένο σε διαφορετικά δίκτυα ατόμων και ομάδων που συνεργάζονται μεταξύ τους. Όλοι αυτοί αλληλεπιδρούν καθώς έχουν κοινές εγκληματικές επιδιώξεις. Αυτό, με τη σειρά του, σημαίνει ότι οι εγκληματικές επιχειρήσεις είναι πολύ περισσότερο περίπλοκες απ' ό,τι θα ήταν αν ήταν οργανωμένες από την αρχή μέχρι το τέλος από μία και μόνο ομάδα (Europol, 2021).

Οι επαφές από τις οποίες αποτελούνται τα εγκληματικά δίκτυα αλληλεπιδρούν σε μία ad hoc ή περισσότερο μόνιμη βάση ενώ σε πολλά σημεία της αλυσίδας της εγκληματικής

δραστηριότητας, οι εγκληματίες μπορούν να προσφέρουν υπηρεσίες ή να λειτουργούν μέσα σε αρκετά και διαφορετικά δίκτυα. Το μέγεθος των δικτύων είναι ποικίλο. Από τη μία υπάρχουν τα μικρά δίκτυα που συνήθως επιχειρούν σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο και βασίζονται σε αυτόνομους συνεργάτες, οι οποίοι πολλές φορές προσφέρουν ταυτόχρονα υπηρεσίες σε πολλά δίκτυα. Από την άλλη υπάρχουν μεγαλύτερα δίκτυα τα οποία εμπλέκονται σε επιχειρήσεις, οι οποίες είναι πολύ πιο περίπλοκες από αυτές των μικρών δικτύων. Ο χώρος δράσης τους διαφέρει επίσης καθώς τα μεγάλα δίκτυα συνήθως επιχειρούν σε διεθνές και όχι τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο (Europol, 2021).

Οι παραβάτες εντάσσονται σε δίκτυα όχι τόσο γιατί τους λείπουν οι δεξιότητες ή οι ικανότητες να σχεδιάσουν και να δομήσουν οι ίδιοι τις ενέργειές τους, αντίθετα φαίνεται ότι όταν βρίσκονται σε οργανωτικά συστήματα μαζί με άλλους με τους οποίους συνεργάζονται δεν απαιτείται τόσο εκτεταμένος σχεδιασμός και μακροπρόθεσμη οργάνωση. Η συμμετοχή στο έγκλημα απαιτεί ικανότητα ταχείας αντίδρασης. Τα δίκτυα είναι αυτό το είδος οργανωτικού συστήματος στο οποίο διαδραματίζονται καταλληλότερα τέτοιου είδους αντιδράσεις. Το κλειδί είναι να λάβει κανείς τη σωστή θέση και να παραμείνει ευέλικτος. Εκτός δικτύου, αυτή η ευελιξία μπορεί να φαίνεται ως απλός οπορτουνισμός, βραχυπρόθεσμη σκέψη ή το αποτέλεσμα ανεξέλεγκτων παρορμήσεων. Από το εσωτερικό του δικτύου, όμως, οι γρήγορες αντιδράσεις και προσαρμογές είναι ακριβώς αυτό που ζητείται (Morselli, 2009).

Ίσως το βασικότερο πλεονέκτημα της ανάλυσης των κοινωνικών δικτύων είναι ότι επιτρέπει τον εντοπισμό και την ενδελεχή εξέταση σε τομείς που συνήθως γίνονται γρήγορα και εύκολα υποθέσεις σχετικά με τη δομή. Ειδικά στην εγκληματολογία αυτό αποδεικνύεται εξαιρετικά χρήσιμο, καθώς πολλοί ερευνητές έχουν την τάση είτε να αρνούνται είτε να υποτιμούν το επίπεδο οργάνωσης που απαιτεί το έγκλημα, ενώ κάποιοι ερευνητές του οργανωμένου εγκλήματος έχουν φτάσει στο άλλο άκρο υπερεκτιμώντας την εταιρική ή γραφειοκρατική οργανωτική μορφή ως το παραδοσιακό πλαίσιο για την κατανόηση του σοβαρού εγκλήματος. Μέσα σε ένα πλαίσιο δικτύου, όμως, αναζητείται εμπειρικά η δομή του δικτύου και από την ανάλυση στη συνέχεια ενδέχεται να προκύψουν οργανωτικές μορφές είτε χαμηλού είτε υψηλού επιπέδου (Morselli, 2009).

2.4. Εγκληματολογικές θεωρίες για το οργανωμένο έγκλημα

Ένας από τους ερευνητές που άσκησε ιδιαίτερη επίδραση στην εγκληματολογική θεώρηση του οργανωμένου εγκλήματος ήταν ο Chambliss, ο οποίος πίστευε ότι εφόσον το οργανωμένο έγκλημα ήταν αφενός πανταχού παρόν και αφετέρου θεσμοθετημένο δεν αρκούσε η εστίαση στα προσωπικά κίνητρα για να κατανοηθεί και να επεξηγηθεί το φαινόμενο. Αντιθέτως, προκειμένου να επέλθει κατανόησή του είναι ανάγκη να υπάρξει εστίαση στα δομικά χαρακτηριστικά που έχει το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα (Chambliss, 1988).

Η εγκληματική συμπεριφορά θεωρείται από τον Chambliss (1988) ως μία απάντηση των ομάδων και των κοινωνικών τάξεων στους πόρους αλλά και τους περιορισμούς που υπάρχουν στην κοινωνική δομή. Οι δραστηριότητες του οργανωμένου εγκλήματος αποτελούν το τελικό αποτέλεσμα μιας διαδικασίας, η οποία αντανάκλα τις πράξεις που κάνουν οι άνθρωποι καθώς προσαρμόζονται στα χαρακτηριστικά που έχει η κοινωνική δομή. Οι διαδικασίες που τελικά οδηγούν αφενός στη δημιουργία και αφετέρου στη διατήρηση των εγκληματικών δικύων είναι εκείνες οι οποίες περιλαμβάνουν την απόκριση όσων βρίσκονται σε θέσεις εξουσίας στις αντιφάσεις που υφίσταται στην κοινωνική δομή μέρος της οποίας αποτελούν και οι ίδιοι.

Οι πιο σημαντικές συγκρούσεις είναι εκείνες που προέρχονται από τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές σχέσεις. Πιο συγκεκριμένα, από τον τρόπο και το είδος εργασίας τους, από την οργάνωση της εργασίας για την παραγωγή των απαραίτητων για την κοινωνία τους προϊόντων, από τον τρόπο διανομής του αποτελέσματος του μόχθου τους και την οργάνωση των σχέσεων εξουσίας. Είναι φυσικά σαφές ότι υπάρχουν αναρίθμητοι πιθανοί συνδυασμοί για αυτά (Chambliss, 1988).

Η εγκληματική συμπεριφορά δημιουργείται εξαιτίας των αντιθέσεων οι οποίες αναδύονται αναπόφευκτα στην πορεία μίας συγκεκριμένου είδους κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής δομής. Τόσο το είδος, όσο και η ποσότητα και η διασπορά του εγκλήματος σε μία δεδομένη ιστορική περίοδο και κοινωνία εξαρτάται από τη φύση που έχουν οι υπάρχουσες αντιθέσεις, από τις συγκρούσεις που προκύπτουν σαν απόκριση των ατόμων

στις αντιθέσεις και από τους μηχανισμούς που θεσμοθετούνται προκειμένου να γίνει διαχείριση των συγκρούσεων και των διλημάτων που δημιουργούν οι αντιθέσεις (Chambliss, 1988).

Σε κάθε βιομηχανοποιημένη κοινωνία παράγονται προϊόντα και παρέχονται υπηρεσίες από τους πολίτες, οι οποίοι πείθονται, αναγκάζονται, ενθαρρύνονται ή δελεάζονται να κάνουν την απαραίτητη εργασία για να παραχθούν αυτά τα προϊόντα ή να παρασχεθούν οι υπηρεσίες. Στις καπιταλιστικές κοινωνίες υπάρχουν άφθονα κίνητρα να αποκτηθούν εμπορεύματα και να εργαστεί κάποιος προκειμένου να κερδίσει τα απαραίτητα χρήματα για να τα αγοράσει. Το πρόβλημα που δημιουργείται, όμως, είναι ότι κάποιοι άνθρωποι είναι πολύ πιο πιθανό να αποκτήσουν αυτά τα χρήματα με εγκληματικές ενέργειες και όχι με μη εγκληματικές (Chambliss, 1988).

Ουσιαστικά, αυτό που αφενός πυροδοτεί τη διαδικασία με την οποία κάποιοι άνθρωποι καταλήγουν να διαπράττουν εγκληματικές πράξεις και αφετέρου να αναδύονται εγκληματικά δίκτυα είναι η αντίφαση μεταξύ μισθών και κατανάλωσης. Ειδικότερα, η καπιταλιστική κοινωνία διδάσκει τον πολίτη να υπερ-καταναλώνει, τόσο εμπορεύματα όσο και υπηρεσίες. Αυτοί όμως που έχουν τα μέσα με τα οποία παράγονται τα προϊόντα θέλουν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους. ο καλύτερος τρόπος είναι να μειώσουν το κόστος μισθοδοσίας. Αυτό με τη σειρά του οδηγεί κάποιους σε αδυναμία να διατηρήσουν έστω και το ελάχιστο επίπεδο κατανάλωσης που θεωρείται αποδεκτό από τις πολιτισμικά καθοριζόμενες αξίες. Το έγκλημα προσφέρει μία λύση να αποκτήσουν αυτά τα χρήματα σε όσους θέλουν να αναλάβουν τον κίνδυνο που συνεπάγεται (Chambliss, 1988).

Επιπλέον, διάφοροι κυβερνητικοί αξιωματούχοι εμπλέκονται σε αντιφάσεις που οδηγούν στη θεσμοθέτηση των εγκληματικών δικτύων. Προκειμένου να θεσμοθετήσουν το σύστημα υιοθετούνται νόμοι που υποτίθεται ότι είναι καθολικοί. Συνεπώς, αν είναι για παράδειγμα παράνομο να δηλητηριάσει κάποιος έναν άλλο, θα έπρεπε να είναι το ίδιο παράνομο για κάποιον κυβερνητικό αξιωματούχο να δηλητηριάσει τον Πρόεδρο ή έναν αξιωματούχο μιας άλλης χώρας. Όμως, ενώ αυτοί οι νόμοι θεωρούνται σωστοί για τους πολίτες, για τους κυβερνητικούς αξιωματούχους αποτελούν τεράστιο εμπόδιο. Άλλωστε, αυτοί θεωρούν ότι οι στόχοι τους δικαιολογούν τη λήψη οποιουδήποτε μέτρου. Όμως, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Chambliss (1988, p. 210) «από τη συνεργασία με εκβιαστές για να διατηρηθεί

η τάξη μέχρι τη συνεργασία με δολοφόνους και λαθρεμπόρους για να σταματήσει ο κομμουνισμός είναι μόνο ένα μικρό βήμα» (Chambliss, 1988).

Επιπλέον, μία θεμελιώδης αντίθεση που υπάρχει στις καπιταλιστικές κοινωνίες είναι ότι απαιτείται συσσώρευση κεφαλαίου για να θεωρείται κάποιος επιτυχημένος. Οι περισσότεροι όμως δεν μπορούν να συσσωρεύσουν το κεφάλαιο που απαιτείται για να απολαύσουν αυτό που ονομάζεται «καλή ζωή» και το έγκλημα τους προσφέρει μία καλή εναλλακτική πηγή κεφαλαίου. Αν είναι βέβαιο διατεθειμένοι να αναλάβουν τον κίνδυνο που συνεπάγεται η εμπλοκή με εγκληματικές πράξεις και δίκτυα κι αν πιστεύουν ότι τα οφέλη αξίζουν τον κίνδυνο (Chambliss, 1988).

Από τη στιγμή που υπάρχει ζήτηση για παράνομες υπηρεσίες και προϊόντα είναι δεδομένο ότι θα βρεθεί κάποιος – για την ακρίβεια πολλοί – που θα αναλάβουν να τα παρέχουν εφόσον το κέρδος είναι μεγάλο και μάλιστα θα ανταγωνιστούν μεταξύ τους για το ποιος θα τα παρέχει. Ανάμεσα σε αυτούς που επιθυμούν τις συγκεκριμένες υπηρεσίες/προϊόντα είναι και παράγοντες και τομείς σημαντικοί που έχουν εξουσία σε κάθε κοινότητα. Η αστυνομία, λοιπόν, εμπλέκεται σε φαύλο κύκλο αντιθέσεων. Υποτίθεται ότι πρέπει να εφαρμόσει κάποιους νόμους. Οι νόμοι αυτοί όμως όχι μόνο είναι ανεφάρμοστοι αλλά ταυτόχρονα υπάρχουν πολλοί με εξουσία που δεν θέλουν να εφαρμοστούν. Αυτό που επιζητούν είναι απλά η αστυνομία να ελέγξει τις παράνομες επιχειρήσεις ώστε να τις αγνοούν όσοι δεν θέλουν να τις γνωρίζουν και να τις βρίσκουν με σχετική ευκολία όσοι τις επιθυμούν (Chambliss, 1988).

Ένας επιπλέον λόγος για τον οποίο η αστυνομία αναγκάζεται να ανέχεται κάποιες μορφές εγκληματικότητας είναι η οργανωσιακή ανάγκη να συνεργάζονται με εγκληματικά στοιχεία προκειμένου να λάβουν πληροφορίες που θα της επιτρέψει να εφαρμόσουν τον νόμο σε άλλα εγκλήματα. Φαίνεται, μάλιστα, ότι δεν θα ήταν δυνατό να υπάρχει ο οποιοσδήποτε έλεγχος της εγκληματικότητας χωρίς τη συνεργασία μεταξύ αστυνομίας και επιλεγμένων εγκληματιών. Οι υπηρεσίες επιβολής του νόμου λοιπόν μπαίνουν στη διαδικασία να παρέχουν προστασία σε κάποιους εγκληματίες προκειμένου να λάβουν βοήθεια και πληροφορίες (Chambliss, 1988).

Είναι σαφές από τα προαναφερόμενα ότι οι υπηρεσίες επιβολής του νόμου αντιμετωπίζουν ένα τεράστιο πλήθος αντιφάσεων. Δεν μπορούν να εκπληρώσουν όλα όσα απαιτούνται και προσδοκούνται από αυτές αν δεν υπάρξουν θεμελιώδεις αλλαγές στην ίδια την οργάνωση του συστήματος. Εφόσον αυτό δεν είναι εφικτό ακολουθούν την αρχή της ελάχιστης αντίστασης προσπαθώντας να ελαχιστοποιήσουν την ένταση και να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη: κάνουν συμφωνίες με άτομα που μπορούν να τους παρέχουν τους πόρους με τους οποίους θα μπορούσαν να εκπληρώσουν ένα κομμάτι από τη δουλειά τους ενώ ταυτόχρονα συμβιβάζονται ή διακινδυνεύουν άλλους στόχους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα στο τέλος να λειτουργούν η αστυνομία, οι εισαγγελείς και οι πολιτικοί ως διαχειριστές των εγκληματικών δικτύων και η διαφθορά να οργιάζει (Chambliss, 1988).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1960 υπήρχε μία θεωρία για το οργανωμένο έγκλημα η οποία είχε συνεχώς αυξανόμενη απήχηση. Η θεωρία της «συννομωσίας των ξένων» (alien conspiracy theory). (Cressey, 1969). Η εν λόγω θεωρία υποστηρίζει ότι το οργανωμένο έγκλημα προερχόταν έξω από την Αμερικανική κοινωνία. Συνιστά μία αλλοδαπή δύναμη που διαστρεβλώνει και διαβρώνει το αμερικάνικο σύστημα διακυβέρνησης, η οποία δεν αναδύθηκε μέσα από την κουλτούρα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής αλλά εισήχθη σε αυτή από αλλοδαπούς που πήγαν στη χώρα και έχει ρίζες σε αξίες που βρίσκονται σε αντίθεση με τον αμερικανικό τρόπο ζωής. Οι αλλοδαποί όταν μετανάστευσαν στη χώρα έφεραν μαζί τους αυτές τις αξίες. Το οργανωμένο έγκλημα λοιπόν συνδέθηκε με συγκεκριμένες εθνικές ομάδες και πιο συγκεκριμένα ομάδες Ιταλών μεταναστών και οργανώσεις τύπου Μαφίας (Lombardo, 2013).

Ο εγκληματολόγος D. Cressey υποστήριξε ότι το οργανωμένο έγκλημα στις Ηνωμένες Πολιτείες αποτελούνταν από μία συμμαχία 24 στενά συνδεδεμένων εγκληματικών οικογενειών Μαφίας. Οι οικογένειες αυτές είχαν ιεραρχική δομή και αποτελούσαν μία σαφώς προσδιορισμένη εγκληματική οργάνωση. Οι ομάδες αυτές κατέστρεφαν τον αμερικανικό τρόπο ζωής και οι αξίες τους ερχόταν σε αντίθεση με αυτές των σκληρά εργαζόμενων και έντιμων αμερικανών πολιτών. Ο Cressey κατηγορήθηκε ότι τροφοδότησε αυτήν την θεωρία με τη δημοσίευση του βιβλίου του «Theft of the Nation» που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1969 (Arsovska, 2011; Finckenauer, 2008).

Στη διάρκεια των χρόνων οι εγκληματολόγοι της Κριτικής Εγκληματολογίας υποστήριξαν ότι η συγκεκριμένη θεωρία χρησιμοποιήθηκε από τους πολιτικούς και τις υπηρεσίες επιβολής του νόμου οι οποίοι τη διέδωσαν ευρέως. Το κίνητρό τους ήταν η εξασφάλιση πόρων για περισσότερη καταστολή αλλά και η προώθηση της προσωπικής τους επαγγελματικής σταδιοδρομίας (Arsovska, 2011). Ο Chambliss (2001) υποστηρίζει αυτήν την άποψη αναφέροντας ότι ο ηθικός πανικός αναφορικά με το οργανωμένο έγκλημα είναι κάτι που έχει κατασκευαστεί από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τους γραφειοκράτες στις υπηρεσίες επιβολής του νόμου και τη βιομηχανία των ιδιωτικών φυλακών. Φέρνει ως παράδειγμα την κυβέρνηση του Νίξον που εστίασε στο οργανωμένο έγκλημα προκειμένου να διατηρηθεί σαν πολιτική προτεραιότητα το έγκλημα και η αντιμετώπισή του με σκοπό να δημιουργηθεί ένα προπέτασμα καπνού για τους πολίτες απομακρύνοντας την προσοχή τους από την επίθεση που έκανε η κυβέρνησή του στις πολιτικές ελευθερίες.

3: Οργανωμένο έγκλημα, εγκληματική οργάνωση, τρομοκρατία

3.1. Οργανωμένο έγκλημα και εγκληματική οργάνωση

Πριν γίνει η ανάλυση που θα καταδείξει τις διαφορές και τις ομοιότητες μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια αναφορά στον όρο «εγκληματική οργάνωση» (criminal organisation) και στη διαφορά του με τον όρο «οργανωμένο έγκλημα» καθώς ο συγκεκριμένος όρος απαντάται συχνά στη βιβλιογραφία τη σχετική με το οργανωμένο έγκλημα.

Ο όρος «εγκληματική οργάνωση» είναι ένας όρος που χρησιμοποιήθηκε στην προσπάθεια να τυποποιηθεί ποινικά το φαινόμενο που ονομάζεται «οργανωμένο έγκλημα». Με τον τρόπο αυτό θα γινόταν δυνατή η υπαγωγή πραγματικών περιστατικών στις αντίστοιχες ποινικές διατάξεις. Ο νομοθέτης δηλαδή επικέντρωσε το ενδιαφέρον του αφενός στον τρόπο και αφετέρου στις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται προκειμένου να συγκροτηθεί και να διαρθρωθεί μία ομάδα με στόχο τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων (Βιδάλη, 2017).

Από την άλλη ο όρος «οργανωμένο έγκλημα» είναι όρος εγκληματολογικός ο οποίος

αναφέρεται σε ένα κοινωνικό φαινόμενο (δηλαδή φαινόμενο το οποίο αναπτύσσεται μέσα σε μία κοινωνία) και αφορά περισσότερα από την οργάνωση. Τα κοινωνικά φαινόμενα στα οποία παραπέμπει το περιεχόμενο του συγκεκριμένου όρου είναι αυτά της συστηματικής παρανομίας που έχει σκοπό το οικονομικό κέρδος. Επιπλέον παραπέμπει στις επιμέρους αιτίες οι οποίες ευνοούν την ανάπτυξη του συγκεκριμένου φαινομένου (Βιδάλη, 2017).

Σε αντίθεση με τις θεωρίες που επικράτησαν στο παρελθόν, σήμερα είναι γνωστό ότι το οργανωμένο έγκλημα έχει μια πραγματοπαγή και όχι προσωποπαγή διάρθρωση. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος αρχηγός γύρω από τον οποίο δομείται όλη η οργάνωση. Αντίθετα η διάρθρωση και η λειτουργία του είναι αυτή μίας εταιρείας και αυτή που έχει μία νόμιμη εμπορική επιχείρηση. Συνεπώς, αυτό που έχει τον κύριο ρόλο είναι οι δράσεις που τα πρόσωπα επιτελούν και όχι τα πρόσωπα αυτά καθαυτά (Βιδάλη, 2017).

Λαμβάνοντας υπόψιν τα προαναφερόμενα μπορεί να εξαχθεί με ασφάλεια ένα κριτήριο προσδιορισμού της οργάνωσης που σαφώς δεν είναι η συγκροτημένη δομή και η ιεραρχία. Αντιθέτως είναι κατά κύριο λόγο οι δομές και οι δίαυλοι που χρησιμοποιούνται προκειμένου να διαμορφωθεί η αναπαραγωγή του πλούτου και αφετέρου είναι οι προσδοκίες για συγκεκριμένο οικονομικό όφελος (Βιδάλη, 2017).

Ο Cressey (2008) παρουσίασε την εγκληματική οργάνωση περισσότερο ως ένα σύστημα με γραφειοκρατική οργάνωση και ως ένα είδος ανεπίσημης και παράνομης κυβέρνησης. Εστίασε την προσοχή του στους ρόλους και τις θέσεις που λαμβάνουν τα μέλη της οι οποίες είναι απαραίτητες προκειμένου να επιβιώσει η οργάνωση. Έτσι, για παράδειγμα, μίλησε για το ρόλο αυτών που αναλαμβάνουν να εκτελέσουν όσους προδώσουν την οργάνωση συγκρίνοντάς τον με αυτόν που έχει η αστυνομία, η οποία προσπαθεί να προστατεύσει τους πολίτες και την κοινωνία.

Υποστήριξε, επίσης, ότι αυτό που εκλαμβάνεται ως προσωποπαγή δομή σε μία εγκληματική οργάνωση είναι ουσιαστικά το ίδιο με το σεβασμό και την αποδοχή που απολαμβάνει ο πρόεδρος της κυβέρνησης από τους πολίτες σε μία συνηθισμένη, νόμιμη κυβέρνηση μιας χώρας (Cressey, 2008).

Ο Cressey, όμως, δεν ήταν ο μοναδικός που απέρριψε την ατομοκεντρική θεώρηση του

οργανωμένου εγκλήματος. Το ίδιο έκανε σύμφωνα με την Βιδάλη (2017) και ο Chambliss που υποστήριξε ότι στο οργανωμένο έγκλημα δεν υφίσταται ιεραρχική δομή, οπότε δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω μιας εγκληματικής οργάνωσης. Αντίθετα συγκροτείται ως κάποιου είδους σύστημα που διέπεται από «χαλαρές» σχέσεις και το οποίο αναπτύσσεται μέσα σε μία κοινωνία τόσο κάθετα όσο και οριζόντια χρησιμοποιώντας ως μέσο τη διαφθορά.

Παρατηρώντας το οργανωμένο έγκλημα στο Seattle, δεν βρήκε κανέναν «Νονό» αλλά και καμία εγκληματική ιεραρχία. Αντιθέτως βρέθηκε μπροστά σε ένα δίκτυο που περιελάμβανε διάφορες κατηγορίες ανθρώπων: επιχειρηματίες, αξιωματικούς της αστυνομίας, πολιτικούς και παράνομους επιχειρηματίες. Όλοι αυτοί προστάτευαν το σύστημα και διατηρούσαν την ειρήνη, διασφαλίζοντας έτσι την ασφάλεια των επενδύσεών τους και δείχνοντας παράλληλα το πώς το οργανωμένο έγκλημα συμβιώνει με τη διαφθορά (Potter, 2019). Μέσα σε αυτό το δίκτυο – σύστημα αλλάζουν τα ηγετικά καθήκοντα και οι ρόλοι μπορεί να είναι ρευστοί και να έχουν την τάση να διαφοροποιούνται, άνθρωποι φεύγουν και έρχονται αλλά παρόλα αυτά το σύστημα επιβιώνει και καταφέρνει να αναπτυχθεί και να προχωρήσει (Βιδάλη, 2017).

Ακόμα, και η ιδέα ότι εγκληματική οργάνωση είναι συγκροτημένη, γίνει αποδεκτή και πάλι η ανάπτυξη αλλά και η διάρθρωσή της εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο η νόμιμη οικονομία οργανώνεται. Στο σύγχρονο κόσμο οι δραστηριότητες των εγκληματικών επιχειρήσεων αναπτύσσονται με βάση ένα σύστημα που εκτελεί μεταφορές και διανομές αλλά και με τη χρήση παραρτημάτων. Με τον ίδιο τρόπο δηλαδή που λειτουργεί και μία νόμιμη επιχείρηση. Τι σημαίνει αυτό; Ότι πολλές φορές τα παραρτήματα αυτά έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν και ανεξάρτητα και η συνεργασία μεταξύ τους δεν διέπεται από αποκλειστικότητα και έλεγχο μεταξύ τους (Βιδάλη, 2017).

Τα συστήματα που διανέμουν τα κέρδη και εξοφλούν τις συμφωνημένες αμοιβές είναι επίσης πολλά και ποικίλα. Το οργανωμένο έγκλημα είναι πια διεθνές και η διεθνοποίησή του αυτή διαμορφώθηκε με βάση των όρων του παγκοσμιοποιημένου, πλέον, καταμερισμού του έργου. Τα προϊόντα που πωλούνται παράνομα (όπως τα ναρκωτικά ή τα όπλα) παράγονται σε μία χώρα και διανέμονται σε άλλες χωρισμένα σε μικρότερα φορτία και

διανέμονται μέσω ενός συστήματος το οποίο είναι ανεξάρτητο τόσο από τον παραγωγό όσο και από τον εκάστοτε εθνικό χονδρέμπορο αλλά και από τον μεταφορέα (Βιδάλη, 2017).

Γιατί τότε η ποινική διάσταση που έχει το οργανωμένο έγκλημα εξακολουθεί να ταυτίζεται με μία συγκεκριμένη οργανωτική δομή; Η ταύτιση του οργανωμένου εγκλήματος με μία οργάνωση που έχει συγκεκριμένη δομή κατέστησε δυνατό να αντιμετωπιστούν από το ποινικό δίκαιο κάποιες πτυχές της παράνομης δραστηριότητας οι οποίες ανήκουν στην εγκληματολογική κατηγορία του οργανωμένου εγκλήματος (Βιδάλη, 2017).

Δεν μπόρεσε όμως να παράσχει εργαλεία τα οποία θα βοηθούσαν στη γενικότερη αντιμετώπιση του συγκεκριμένου φαινομένου γιατί ξεχώρισε τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων από τις δραστηριότητες και τις παράνομες οικονομικές συναλλαγές στις οποίες επιδίδεται ο εγκληματικός υπόκοσμος, ταυτίζοντάς τες όχι με το οργανωμένο έγκλημα αλλά με άλλες επιμέρους παραβάσεις τόσο διοικητικές όσο και ποινικές (Βιδάλη, 2017).

3.2. Οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατία

Ο διάλογος για το εάν και κατά πόσο η τρομοκρατία ταυτίζεται με το οργανωμένο έγκλημα ή διαφέρει σημαντικά από αυτό είναι διαρκής τα τελευταία χρόνια. Προκειμένου να μπορέσει να γίνει αυτή η διάκριση ή η ταύτιση είναι απαραίτητο πρώτα να οριστούν οι δύο έννοιες. Μία προσπάθεια να οριστεί η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος έγινε στο οικείο κεφάλαιο.

Στην προσπάθεια απόδοσης ενός ορισμού για την τρομοκρατία υπάρχει η ίδια δυσκολία που εντοπίζεται και στην προσπάθεια ορισμού του οργανωμένου εγκλήματος. Δεν υπάρχει, δηλαδή, κάποιος ορισμός που να είναι αναγνωρισμένος και αποδεκτός παγκοσμίως. Παρόλα αυτά εντοπίζεται και μία διαφορά που συνίσταται στο γεγονός ότι οι παγκόσμιες προσπάθειες για να καταπολεμηθεί το οργανωμένο έγκλημα έχουν συνοψιστεί από τα Ηνωμένα Έθνη σε μία Σύμβαση η οποία είναι νομικά δεσμευτική, ενώ στο διεθνές νομικό πλαίσιο σχετικά με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας περιλαμβάνονται 19 καθολικές νομικές πράξεις (Puttonen & Romiti, 2022· UNODC, 2018).

Οι πράξεις αυτές αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης τα τελευταία 50 χρόνια. Όλες οι προσπάθειες που έχουν γίνει προκειμένου να καταστεί δυνατή η σύνταξη μίας Συνολικής Σύμβασης κατά της Διεθνούς Τρομοκρατίας δεν έχουν φέρει αποτέλεσμα. Η κύρια αιτία για την αδυναμία ανάπτυξης μιας συνολικής στρατηγικής σχετικά με τη διεθνή τρομοκρατία είναι οι διαφωνίες που υπάρχουν ανάμεσα στα Κράτη σχετικά με το ποιος είναι ο ορισμός της τρομοκρατίας. Παρόλα αυτά οι διαπραγματεύσεις δεν ήταν εντελώς άκαρπες και έχουν δείξει κάποια πρόοδο η οποία αφορά κυρίως τη συναίνεση σε κάποια βασικά στοιχεία (Puttonen & Romiti, 2022· UNODC, 2018).

Πιο συγκεκριμένα κοινά αποδεκτή είναι η άποψη ότι ο ορισμός της τρομοκρατίας είναι απαραίτητο να περιλαμβάνει σοβαρές εγκληματικές ενέργειες που γίνονται εναντίον των πολιτών (Puttonen & Romiti, 2022). Στη Διεθνή Σύμβαση για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας (The International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism) υπάρχει ένας ευρύς ορισμός της τρομοκρατίας στο άρθρο 2-1, παράγραφος β, ο οποίος αναφέρει σχετικά: *Οποιοδήποτε πρόσωπο διαπράττει αδίκημα κατά την έννοια της παρούσας Σύμβασης, εάν το πρόσωπο αυτό με οποιοδήποτε μέσο, άμεσα ή έμμεσα, παράνομα και εκούσια, παρέχει ή συλλέγει κεφάλαια με την πρόθεση να χρησιμοποιηθούν ή γνωρίζοντας ότι είναι να χρησιμοποιηθούν, εν όλω ή εν μέρει, για την πραγματοποίηση: [...] Οποιαδήποτε άλλης πράξης που αποσκοπεί στην πρόκληση θανάτου ή σοβαρής σωματικής βλάβης σε πολίτη ή σε οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που δεν συμμετέχει ενεργά στις εχθροπραξίες σε κατάσταση ένοπλης σύγκρουσης, όταν ο σκοπός αυτής της πράξης, από τη φύση ή το πλαίσió της, είναι ο εκφοβισμός ενός πληθυσμού ή ο εξαναγκασμός μιας κυβέρνησης ή ενός διεθνούς οργανισμού να κάνει ή να απέχει από οποιαδήποτε πράξη.* (UNODC, 2018).

Μία από τις βασικές διαφορές ανάμεσα στην τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα είναι ο σκοπός για τον οποίο προβαίνουν στις δραστηριότητές τους. Το οργανωμένο έγκλημα διαπράττεται με στόχο οι συμμετέχοντες σε αυτό να προσποριστούν οικονομικό ή κάποιου άλλου είδους υλικό όφελος. Αντίθετα, τα εγκλήματα που διαπράττει η τρομοκρατία έχουν στόχο να εκφοβίσουν έναν συγκεκριμένο πληθυσμό ή να οδηγήσουν με τη βία μία κυβέρνηση ή κάποιον διεθνή οργανισμό σε συγκεκριμένες πράξεις ή σε απουσία

πράξεων. Ο στόχος δηλαδή μιας τρομοκρατικής πράξης είναι πολιτικός (Treverton et al., 2009· UNODC, 2018).

Κίνητρο για τους τρομοκράτες μπορεί να είναι επιπλέον και κοινωνικοί, ιδεολογικοί ή θρησκευτικοί λόγοι. Σαφώς είναι δυνατό και πιθανό να χρησιμοποιήσουν κάποιες από τις τακτικές που συνήθως χρησιμοποιούν οι ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος προκειμένου να καταφέρουν να χρηματοδοτήσουν τις πράξεις τους αλλά η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι αυτό το κέρδος δεν εξυπηρετεί κατ' ανάγκη έναν υλικό στόχο. Με απλά λόγια το κέρδος δεν είναι ο στόχος τους αλλά το μέσο για την πραγματοποίηση του στόχου τους (Puttonen & Romiti, 2022· Treverton et al., 2009).

Οι ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος, δηλαδή, χρησιμοποιούν τη βία για να αναπτύξουν ή/και να προστατέψουν τις εγκληματικές τους επιδιώξεις, ενώ οι τρομοκράτες εμπλέκονται σε διάφορες εγκληματικές δραστηριότητες προκειμένου να προωθήσουν τους κοινωνικούς, ιδεολογικούς, θρησκευτικούς ή πολιτικούς τους στόχους. Επιπλέον, ενώ το οργανωμένο έγκλημα επιζητά την ύπαρξη και την διατήρηση ενός σταθερού επιχειρηματικού περιβάλλοντος (αν και οι δραστηριότητές τους βρίσκονται στη «σκιά» αυτού), η τρομοκρατία επιζητά την ανατροπή ή/και την καταστροφή του υπάρχοντος καθεστώτος (status quo) (Treverton et al., 2009).

Ενδεικτικά παραδείγματα για το στόχο της τρομοκρατίας είναι η ομηρεία κάποιων (συνήθως υψηλά ιστάμενων ή σημαντικών για κάποιο λόγο) ατόμων με αίτημα την απελευθέρωση κάποιων άλλων, για τους οποίους οι τρομοκράτες θεωρούν ότι έχουν φυλακιστεί άδικα, οι διάφορες πράξεις βίας (δολοφονίες, τοποθέτηση εκρηκτικών μηχανισμών κ.α.) που γίνονται και δηλώνονται ως αντίποινα για πράξεις που έγιναν στο παρελθόν εναντίον της χώρας/φυλής/θρησκείας/ιδεολογίας των τρομοκρατών και οι οποίες ήταν άδικες (UNODC, 2018).

Μία άλλη σημαντική διαφορά μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας είναι αυτή που προκύπτει από τον ορισμό για το οργανωμένο έγκλημα στον οποίο γενικότερα υπάρχει συμφωνία ότι μπορεί να διαπραχθεί από τουλάχιστον δύο άτομα. Αυτό δεν ισχύει στην περίπτωση της τρομοκρατίας, καθώς μία τρομοκρατική ενέργεια μπορεί να διαπραχθεί από μόνο ένα άτομο (UNODC, 2018).

Παρόλα αυτά οι δραστηριότητες των δύο αυτών ομάδων, του οργανωμένου εγκλήματος δηλαδή και των τρομοκρατικών, είναι δυνατό να αλληλεπικαλύπτονται και συχνά αυτό ακριβώς συμβαίνει. Οι τρομοκρατικές ομάδες μπορούν να επιδοθούν σε δραστηριότητες που επιδίδονται οι ομάδες οργανωμένου εγκλήματος (για παράδειγμα στο παράνομο εμπόριο ναρκωτικών) αλλά τα κέρδη θα χρησιμοποιηθούν για να χρηματοδοτήσουν τους όποιους πολιτικούς, ιδεολογικούς θρησκευτικούς ή άλλου είδους στόχους έχουν (UNODC, 2018).

Από την άλλη το οργανωμένο έγκλημα μπορεί να προβεί σε δραστηριότητες που θα χαρακτηρίζονταν τρομοκρατικές (μπορεί να συμπεριλάβει και πολύ συχνά συμπεριλαμβάνει την αδιάκριτη βία και τον δημόσιο εκφοβισμό σε μεγάλη κλίμακα) αλλά αυτό γίνεται για να επιτευχθεί ο απώτατος στόχος που είναι τα κέρδος. Ακόμα και όταν οι ομάδες οργανωμένου εγκλήματος επιζητούν εξουσία και έλεγχο και πάλι αυτός είναι δευτερεύων σκοπός που θα υπηρετήσει τον απώτατο (UNODC, 2018).

Ένα παράδειγμα υιοθέτησης τρομοκρατικών τακτικών από το οργανωμένο έγκλημα είναι αυτό που αναφέρουν οι Puttonen & Romiti (2022) το οποίο μάλιστα αποτελεί πραγματικό γεγονός. Το περιστατικό αυτό ήταν ο εμπρησμός ενός εργοστασίου ενδυμάτων που είχε ως τελικό απολογισμό το θάνατο 259 ατόμων και των τραυματισμό 50 ακόμα ατόμων. Αποκαλύφθηκε ότι υπεύθυνη για τον εμπρησμό ήταν μία ομάδα οργανωμένου εγκλήματος που προχώρησε στην πράξη αυτή προκειμένου να εκφοβίσει τους ιδιοκτήτες ώστε να καταβάλλουν χρήματα για προστασία.

Η εκβίαση είναι μία εγκληματική πράξη που χρησιμοποιείται ευρέως από τις ομάδες οργανωμένου εγκλήματος. Ο στόχος όμως στη δεδομένη περίπτωση ήταν να προκαλέσουν τρόμο με το γεγονός και συνεχόμενο φόβο για επανάληψη παρόμοιων γεγονότων σε ένα τμήμα του πληθυσμού. Η συγκεκριμένη τακτική, όμως, είναι από αυτές που τυπικά υιοθετούνται από ομάδες τρομοκρατών (Puttonen & Romiti, 2022).

Με βάση τη λογική θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι δύο αυτές ομάδες, του οργανωμένου εγκλήματος δηλαδή και της τρομοκρατίας, θα δίσταζαν να συνεργαστούν. Το οργανωμένο έγκλημα δεν θα πουλούσε προϊόντα ή υπηρεσίες σε τρομοκράτες πρόθυμα. Ο κυριότερος

λόγος γι' αυτό είναι καθαρά πρακτικός, καθώς υπάρχει ο φόβος ότι αν συσχετιστούν με την τρομοκρατία θα υπάρξει πιο έντονη κινητοποίηση της αστυνομίας κάτι που θα θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τις επιχειρήσεις τους και ίσως και τη ζωή τους. Όπως λένε χαρακτηριστικά οι Treverton et al., (2009, σελ. 16) «οι εγκληματίες θέλουν να ζήσουν για να κλέψουν μία ακόμα ημέρα· δεν είναι υποψήφιοι για βομβιστική επίθεση αυτοκτονίας».

Από την πλευρά των τρομοκρατών, οι δισταγμοί μπορεί να οφείλονται στο φόβο ότι αν επιδοθούν σε εγκληματικές δραστηριότητες του οργανωμένου εγκλήματος με μεγάλη επιτυχία θα γίνουν στόχος από το οργανωμένο έγκλημα καθώς θα περιορίζουν τα κέρδη τους. Επιπλέον, στις περιπτώσεις που οι τρομοκρατικές ομάδες είναι θρησκευτικής αλλά και συγκεκριμένης πολιτικής φύσης υπάρχουν ιδεολογικοί λόγοι που εμποδίζουν τη συνεργασία. Μία ισλαμική τρομοκρατική ομάδα ή κάποια άλλη τρομοκρατική ομάδα που ιδεολογικά αντιτίθεται στη Δύση και στο πολιτικό της σύστημα (καπιταλισμός) ίσως θα δίσταζε να συνεργαστεί με μία ομάδα οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της λαθρεμπορίας προϊόντων (ιδιαίτερα προερχόμενων από την Αμερική) καθώς αυτά αποτελούν τα σύμβολα μίας κοινωνίας που οι ίδιοι επιζητούν να καταστρέψουν (Treverton et al., 2009).

Παράδειγμα αποτελούν κάποιες τρομοκρατικές ομάδες όπως ο Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός Ζαπατίστα του Μεξικού (Mexico's Zapatista national Liberation Army) και οι Απελευθερωτικές Ένοπλες Δυνάμεις της Κολομβίας (Revolutionary Armed Forces of Colombia) οι οποίες αρνήθηκαν να εμπλακούν σε εγκληματικές δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκεται το οργανωμένο έγκλημα και οι οποίες θα μπορούσαν να αποβούν ιδιαίτερα κερδοφόρες για αυτές για έναν απλό λόγο: δεν συνάδουν με την αγνή πολιτική ή ιδεολογική ατζέντα τους (Treverton et al., 2009).

Παρόλα αυτά, φαίνεται ότι οι δύο ομάδες μπορούν να συγκροτήσουν συμμαχίες μεταξύ τους και να εργαστούν από κοινού σε κάποιες δραστηριότητες. Η φύση της συνεργασίας και των συμμαχιών αυτών μπορεί να διαφέρει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, να είναι βραχυχρόνια ή μακροχρόνια ή να περιλαμβάνει απλώς τη συνεργασία για μία και μοναδική φορά. Προϊόντος του χρόνου αμφότερες οι ομάδες μπορούν να αναπτύξουν την ικανότητα να ασχολούνται και με τους δύο τύπους επιχειρήσεων, διαμορφώνοντας με τον τρόπο αυτό

οντότητες στις οποίες δεν θα μπορεί να αποδοθεί ο ορισμός μόνο της μίας ή της άλλης κατηγορίας καθώς τα κοινά τους χαρακτηριστικά θα είναι πολλά (UNODC, 2018).

Βέβαια δεν είναι απαραίτητο να συνεργάζονται αυτού του είδους οι ομάδες μεταξύ τους. Στην περίπτωση που οι δρόμοι τους συναντηθούν ή συναντιούνται τακτικά μπορεί να αποφασίσουν να μείνουν μακριά η μία από την άλλη για λόγους έλλειψης εμπιστοσύνης ή γιατί απλά δεν φαίνεται επικερδής η συνεργασία τη δεδομένη στιγμή. Επιπλέον μπορεί να αναπτυχθεί και ανταγωνισμός μεταξύ τους για τον έλεγχο μίας συγκεκριμένης δραστηριότητας ή περιοχής. Για παράδειγμα σε μία περιοχή που τον έλεγχο διακίνησης ναρκωτικών τον έχει μία συγκεκριμένη ομάδα οργανωμένου εγκλήματος μπορεί να γίνει προσπάθεια από μία τρομοκρατική ομάδα να πάρει τον έλεγχο προκειμένου να αποκτήσει κέρδη για να εκπληρώσει τους στόχους της (Puttonen & Romiti, 2022).

Το μεγαλύτερο πρόβλημα στη μελέτη των διασυνδέσεων που υπάρχουν ανάμεσα σε αυτές τις δύο ομάδες είναι ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα καθώς ένα μεγάλο μέρος των αποδείξεων δεν είναι δημοσιευμένο και βασίζονται στις αναφορές που γίνονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ή είναι προσβάσιμα μόνο από όσους ανήκουν στις εκάστοτε Υπηρεσίες Πληροφοριών. Σε αυτό είναι ανάγκη να προστεθεί και το γεγονός ότι μέχρι σήμερα δεν υπάρχει μία επίσημη, κοινή παραδοχή για το ποια μεθοδολογία που θα βασίζεται στην εμπειρία (empirically based methodology) μπορεί να χρησιμοποιηθεί προκειμένου αφενός να συγκεντρωθούν και αφετέρου να αναλυθούν αλλά και να αξιολογηθούν οι σχετικές πληροφορίες για διαφορετικές περιοχές (Puttonen & Romiti, 2022).

Ένα σημαντικό πρόβλημα που δημιουργείται από την έλλειψη πληροφοριών και συναίνεσης για τους τρόπους συγκέντρωσης, ανάλυσης και επεξεργασίας των σχετικών πληροφοριών είναι ότι σε περιστατικά, όπως το προαναφερόμενο, τι είδους κατηγορίες θα πρέπει να απαγγείλει ο εισαγγελέας. Στο προαναφερόμενο πάντως περιστατικό οι κατηγορούμενοι, που ήταν συνολικά 12 άτομα, αντιμετώπισαν κατηγορίες για τρομοκρατία, εκβίαση και δολοφονία καθώς οι εισαγγελείς θεώρησαν ότι εφόσον η πράξη είχε στοιχεία και του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας θα έπρεπε οι κατηγορούμενοι να δικαστούν και για τα δύο (Puttonen & Romiti, 2022).

Αυτό που θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό να μείνει ως συμπέρασμα σχετικά με τις σχέσεις του οργανωμένου εγκλήματος με την τρομοκρατία είναι τα ερωτήματα που γεννώνται σε τέτοιες περιπτώσεις και έχουν αποτυπωθεί, με τον καλύτερο ίσως τρόπο, από τους Puttonen & Romiti (2022) που αναρωτιούνται αν «υπάρχει μία σύνδεση μεταξύ της τρομοκρατίας και το οργανωμένου εγκλήματος; Αν ναι, τι γνωρίζουμε για τη φύση αυτής της σύνδεσης; Και ίσως το πιο σημαντικό, ποιες είναι οι επιπτώσεις τέτοιων διασυνδέσεων για τη χάραξη πολιτικής;» (Puttonen & Romiti, 2022, σελ. 31).

4: Το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα

4.1. Ιστορική αναδρομή

Απ' ότι δείχνει η σχετική έρευνα ιστορικά το οργανωμένο έγκλημα εμφανίστηκε ταυτόχρονα με την ανάπτυξη της οικονομίας του καπιταλισμού και των αστικών χώρων και την επακόλουθη διάσπαση που υπέστησαν οι μέχρι τότε δομές της κοινωνίας η οποία ήταν κατά βάση αγροτική. Οι παράγοντες που είχαν σημαντική επίδραση στην εξέλιξη του φαινομένου ήταν οι αλλαγές τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές που συντελέστηκαν το 19^ο αιώνα στις αστικές κοινωνίες. Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται η αστικοποίηση, η βιομηχανική ανάπτυξη, η σταδιακή ανέλιξη της αστικής τάξης που είχε ως επακόλουθο την αύξηση της συνολικής ζήτησης αλλά και η πληθυσμιακή αύξηση (Σταμούλη, 2019).

Συνέβη, όμως, το ίδιο και στην Ελλάδα, όταν μέχρι και τα πρώτα χρόνια του 21^{ου} αιώνα το οργανωμένο έγκλημα θεωρούνταν ένα φαινόμενο πρωτοεμφανιζόμενο στη χώρα; Αν και τη δημοσιότητα την απασχόλησαν την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα κάποιες υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος εντούτοις οι πιο πολλές μελέτες της εποχής ακολουθούσαν μία προσέγγιση του θέματος η οποία το συσχέτιζε με το πολιτικό έγκλημα και την τρομοκρατία ή ακόμα και με τις πολιτικές (είτε ευρωπαϊκές, είτε εθνικές) που υιοθετούνταν για να αντιμετωπιστεί αστυνομικά και ποινικά (Βιδάλη, 2017· Σταμούλη, 2019).

Το γεγονός αυτό δείχνει ότι το συμμοριακό φαινόμενο και οι διαστάσεις του στο πεδίο του οργανωμένου εγκλήματος παραβλέπονταν από τους μελετητές. Όμως, το οργανωμένο έγκλημα υπήρχε στη χώρα με την ποινική τυπολογία της συμμορίας. Το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ήταν σε έξαρση είναι μεταξύ του 1860 και του 1933. Συνδέθηκε κυρίως με την αγροτική και ποιμενική ληστεία, με την κτηνοτροφική οικονομία που ήταν νομαδική αλλά και με τις δομικές μεταβολές που συντελούνταν συνέχεια τη δεδομένη περίοδο (Βιδάλη, 2017).

Το φαινόμενο των συμμοριών επιχειρήθηκε να παταχθεί με τον νόμο ΤΟΔ του 1870, ο οποίος ήταν σχετικός με τη σύσταση συμμορίας. Το περιεχόμενο της συγκεκριμένης διάταξης επιβίωσε, αν και υπέστη κάποιες επιμέρους αλλαγές, μέχρι και το 2001, όταν τυποποιήθηκε η «εγκληματική οργάνωση» με τον νόμο 2829. Ο συγκεκριμένος νόμος του 1870 είχε ως αποτέλεσμα τη δίωξη πολλών αγροτών και κτηνοτρόφων μαζί με τις οικογένειές τους καθώς και την καταδίκη πολλών αθώων μαζί με τους ενόχους. Χρησιμοποιήθηκε ακόμα και για τη δίωξη κοινών παρανόμων συνδυαζόμενος με άλλες διατάξεις (Βιδάλη, 2017).

Η επίσημη «απουσία» του οργανωμένου εγκλήματος από την Ελλάδα μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980 αποδίδεται, μεταξύ άλλων, και στο γεγονός ότι, ενώ υπήρχε, δεν γινόταν αντιληπτό ως οργανωμένο έγκλημα γιατί οι υπηρεσίες αλλά και τα συμφέροντα που προωθούνται από αυτό προσφέρονταν σε όσους ενδιαφέρονταν χρησιμοποιώντας ως μέσο την ιδιαιτερότητα (δομικής φύσης) που είχε το ελληνικό πολιτικό σύστημα αλλά και την κομματική πελατεία (Βιδάλη, 2017). Πάντως, η πρώτη εμφάνιση της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος στη χώρα έγινε το 1990 στις διατάξεις του Νόμου 1916. Ο νομοθέτης, όμως, με τις διατάξεις αυτές είχε στόχο κυρίως να καταπολεμηθεί η εγχώρια τρομοκρατία, η οποία εκείνη την περίοδο γνώριζε ιδιαίτερη έξαρση στην Ελλάδα (Στεργιούλης, 2021).

Η κοινωνική και στατιστική ανυπαρξία αυτού που αποκαλείται σήμερα «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα, η οποία παραδοσιακά δεν είχε καθόλου εγκληματικότητα του δρόμου, ήταν αυτή που προκάλεσε την αντίδραση (αναμενόμενη υπό το προαναφερόμενο πλαίσιο) το 2001 όταν θεσπίστηκε ο νόμος που αφορούσε την εγκληματική οργάνωση

(Βιδάλη, 2017). Άλλωστε μέχρι το χρονικό σημείο της εισόδου στη χώρα των μεταναστών ο όρος «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα ήταν συνώνυμος της Ιταλικής Μαφίας και της Κόζα Νόστρα αλλά και των Κολομβιανών καρτέλ που επιδίδονταν στο λαθρεμπόριο κοκαΐνης. Όλοι αυτοί φαινόταν ως κάτι μακρινό και ξένο από την ελληνική πραγματικότητα ή ως κάτι που είχε κινηματογραφικό ενδιαφέρον (Antonopoulos, 2009).

Το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα έρχεται συνήθως στην επικαιρότητα ως κάτι που είναι ξένο προς την παραδοσιακή ελληνική κοινωνία και το οποίο είτε εισάγεται από συμμορίες αλλοδαπών ή μετανάστες είτε αφορά κάποιους που αποκαλούνται από τα Μέσα μαζικής Ενημέρωσης «νονοί της νύχτας» ή «Ρομά» αλλά όπως και να ονομάζονται είναι κάποιοι που δεν ανήκουν στην ελληνική κοινωνία, είναι «ξένοι» (Βιδάλη, 2017). Όπως, όμως, έδειξε και η σχετική έρευνα του Antonopoulos (2009) τρεις τουλάχιστον μεγάλες παράνομες αγορές στην Ελλάδα (η παράνομη διακίνηση μεταναστών, η μαύρη αγορά τσιγάρων και η αγορά κλεμμένων αυτοκινήτων και ανταλλακτικών αυτοκινήτων) δεν ήταν στην κατοχή ή υπό έλεγχο ξένων αλλά Ελλήνων.

Αυτή, λοιπόν, η αντιμετώπιση του εγκλήματος ως κάτι που έχει εισαχθεί δεν φαίνεται να αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα. Κάπου κοντά στο τέλος της δεκαετίας του 1980 η κατάσταση που αφορούσε τη σοβαρή παρανομία στον ελληνικό υπόκοσμο άλλαξε σημαντικά. Τα νέα επίπεδα παρανομίας που δημιουργήθηκαν εκείνη την εποχή ήρθαν ως παράπλευρο αποτέλεσμα των κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων που συντελέστηκαν την ίδια περίοδο. Πιο συγκεκριμένα συντελέστηκε έντονη αποβιομηχάνιση ενώ ο εγχώριος παραγωγικός μηχανισμός παρουσίαζε πολλές και διάφορες αδυναμίες και ταυτόχρονα δεν κατέστη δυνατό να συγκροτηθεί μία αναπτυξιακή πολιτική ούτε βιομηχανική ούτε οικονομική. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ενός αφανούς στρώματος πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού (Βιδάλη, 2017).

Παράλληλα, στην επόμενη δεκαετία δημιουργήθηκαν νέες αγορές στις οποίες προσελκύνονταν νέοι επιχειρηματίες που ήταν κατά κύριο λόγο νεαρής ηλικίας. Η αδυναμία κεντρικής ρύθμισης αυτών των αγορών αλλά και η πολιτική κουλτούρα η οποία καλλιεργήθηκε μέσα σε αυτό το πλαίσιο ήταν τα στοιχεία που μαζί με τα προαναφερόμενα προκάλεσαν την δημιουργία επιπέδων παρανομίας τα οποία ήταν ικανά να εκμεταλλευτούν όλες αυτές τις ευκαιρίες που δημιουργούνταν από την ελεύθερη αγορά (Βιδάλη, 2017).

Στο τέλος της δεκαετίας του 1980 υπήρξε, επίσης, μεγάλη άνθηση και διάδοση της μαζικής νυχτερινής διασκέδασης. Πολλοί ήταν οι νέοι άνθρωποι που άνοιγαν μπαρ ή γενικά κέντρα διασκέδασης εκείνη την εποχή (Βιδάλη, 2017). Τα περίπου 100 νυχτερινά κέντρα που λειτουργούσαν στην Αθήνα αλλά και στην έξοδο της Εθνικής Οδού προς Λαμία τη δεκαετία του 1970 πολλαπλασιάστηκαν («Τα ιστορικά κέντρα διασκέδασης της Αθήνας», 2019).

Η μαζική αυτή στροφή στη νυχτερινή διασκέδαση ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 επικουρούμενη από την «αποενοχοποίηση» του επονομαζόμενου σκυλάδικου (τραγουδιού και νυχτερινού κέντρου) και την παράλληλη νομιμοποίηση του γλεντιού στην οποία συνέβαλε σημαντικά η στάση του ΠΑΣΟΚ τότε και των κορυφαίων στελεχών του, του Προέδρου του κόμματος και Πρωθυπουργού της χώρας, Ανδρέα Παπανδρέου, συμπεριλαμβανομένου. Η νομιμοποίηση αυτή επιτεύχθηκε μέσα στο νέο κλίμα, τόσο κοινωνικό όσο και πολιτικό, που δημιουργήθηκε αφενός από την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία και αφετέρου από την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή κοινότητα (Οικονόμου, 2005).

Αυτή η ευρεία διάδοση που γνώρισε η μαζική διασκέδαση αλλά και η οικονομία της νύχτας την περίοδο εκείνη βοήθησε στο να «συγκαλυφθεί» η εγκληματική πλευρά που είχε ο χώρος (Βιδάλη, 2017). Ενδεικτικό του γεγονότος αυτού είναι αυτό που ειπώθηκε το 1994 από τον Κωστή Παπαγιώργη⁵ σε συνέντευξή του στον Ηλία Λάγιο, δηλαδή «*ότι στα σκυλάδικα υπάρχει πραγματική ζωή, και δεν έχει να κάνει ούτε με σπατάλες, ούτε με καρχαρίες της νύχτας, ούτε με εγκλήματα. Απλώς, όπου κόβουν ξύλα, πέφτουν και πελεκούδια...*» («Η παρέα που ξενυχτούσε ήταν για μένα πανεπιστήμιο...», 1994).

Ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο προσλαμβάνονταν ο κόσμος και η διασκέδαση της νύχτας και του γεγονότος ότι δεν ταυτιζόταν στη συνείδηση του κόσμου με το οργανωμένο έγκλημα είναι και οι διαδηλώσεις και η σχετική καταγγελτική αρθρογραφία σε περιοδικά και εφημερίδες της εποχής, όταν υπερψηφίστηκε από όλες τις πολιτικές παρατάξεις το

⁵ Η άποψη του Κ. Παπαγιώργη αποκτά ιδιαίτερη σημασία, αν ληφθεί υπόψη ότι ήταν ένας από τους πλέον δημοφιλείς δοκιμογράφους εκείνη τη χρονική περίοδο ενώ για ένα χρονικό διάστημα είχε αποκτήσει και τη φήμη του «θεωρητικού» της νύχτας. Βλ., Οικονόμου, Λ. (2005). Ρεμπέτικα, λαϊκά και σκυλάδικα: όρια και μετατοπίσεις στην πρόσληψη της λαϊκής μουσικής του 20^{ου} αιώνα. *Δοκίμες*, τεύχ. 13-14, σσ. 394

νομοθέτημα του τότε Υπουργού Δημοσίας Τάξεως, Στ. Παπαθεμελή, το κλείσιμο των νυχτερινών κέντρων διασκέδασης στις 02:00 μετά τα μεσάνυχτα (Κανέλλης, 1994).

Εκφράστηκαν μάλιστα απόψεις που υποστήριζαν ότι το χρόνο της νύχτας στις πόλεις διεξάγεται η πολιτική τόσο με τη στενή όσο και με την πιο ευρεία της έννοια αλλά και το γεγονός ότι οι συγκεντρώσεις τα μεσάνυχτα και οι δηλώσεις των συγκεντρωμένων ότι δεν πρόκειται να συμμορφωθούν με το νόμο είχαν αποκτήσει πολιτική διάσταση καθώς με τρόπο απρόβλεπτο για τους φύλακες της τάξης, τους μηχανισμούς επιβολής του νόμου αλλά και τους ιδεολογικούς μηχανισμούς της εξουσίας, οι νέοι αναζητούν και βρίσκουν νέες μορφές συλλογικότητας, ριζοσπαστικούς και αποτελεσματικούς που, την ίδια στιγμή που βάζουν κατά του δεδομένου αυταρχισμού και συντηρητισμού, την ίδια στιγμή δεν εντάσσονται σε καμιάς μορφής εμπορευματοποιημένη απόπειρα προσέλκυσής τους (Κανέλλης, 1994).

Η σχετικά εκτεταμένη αναφορά στον τρόπο με τον οποίο προσλήφθηκε η μαζική διασκέδαση την συγκεκριμένη κρίσιμη περίοδο κρίθηκε επιβεβλημένη προκειμένου να καταδειχτεί αφενός η «συγκάλυψη» της εγκληματικής πλευράς του συγκεκριμένου χώρου και αφετέρου του γεγονότος ότι υπήρχαν άνθρωποι που μεγάλωναν σε υποβαθμισμένες γειτονιές (κυρίως της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας) που ίσως είχαν μόνο δύο επιλογές: να απασχοληθούν ως εργάτες ή αγρότες ή να εισέλθουν στον «κόσμο της νύχτας» που έδειχνε να υπόσχεται πολλές απολαβές (Βιδάλη, 2017).

Η μαζική αυτή τάση για τη νυχτερινή διασκέδαση συσχετίστηκε απ' ότι φαίνεται και με τη διάδοση της διαφθοράς (μικρής, μεσαίας και μεγάλης). Η σχέση αυτή δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς αλλά σαφώς ένας από τους παράγοντες που την προώθησαν ήταν το σύστημα που επικρατούσε σχετικά με την έκδοση άδειας για άνοιγμα καταστήματος υγειονομικού ενδιαφέροντος αλλά και με το σύστημα ελέγχου αυτών. Αυτό που είναι, επίσης, σαφές είναι και το γεγονός ότι ο εν λόγω τομέας κίνησε το ενδιαφέρον πολλών ανθρώπων και πολλοί εξ αυτών αργότερα ενεπλάκησαν στο σύστημα εκβιασμών και προστασίας που αναπτύχθηκε έκτοτε (Βιδάλη, 2017).

Το οργανωμένο έγκλημα που είχε αρχίσει να αναπτύσσεται στη δεκαετία του 1980 παράλληλα με την αύξηση του καταναλωτισμού της τότε κοινωνίας ή/και συνεργαζόμενο

με πολιτικούς, κυρίως μέσω εξυπηρετήσεων και ανοχής, έμεινε στο απυρόβλητο καθώς στον επίσημο λόγο ταυτίστηκε με τους μετανάστες. Επιπλέον, το οργανωμένο έγκλημα ταυτίστηκε τόσο στη χώρα όσο και διεθνώς αρχικά με το διεθνές οργανωμένο έγκλημα και στη συνέχεια με την τρομοκρατία (Βιδάλη, 2017).

Παρόλα αυτά το οργανωμένο έγκλημα δεν ήταν ούτε αμελητέα ούτε άγνωστη πραγματικότητα για την Ελλάδα. Μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 κατά κύριο λόγο δημιουργούνται διάφορες ομάδες οργανωμένου εγκλήματος. Η δράση των ομάδων αυτών γίνεται γνωστή στο ευρύ κοινό μόνο όταν υπάρχουν συλλήψεις, επιθέσεις ή δολοφονίες στα πλαίσια ξεκαθαρίσματος λογαριασμών μεταξύ των ομάδων αυτών αλλά και όταν ανακαλύπτεται διαφθορά σε επίπεδο κρατικών αξιωματούχων, κατά κύριο λόγο αστυνομικών (Βιδάλη, 2017).

Η σχετική έρευνα στα δημοσιεύματα της εποχής και σε άλλα επίσημα στοιχεία δείχνει ότι το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, την τριακονταετία πριν την οικονομική κρίση, έχει ως κυρίαρχες δραστηριότητες την παράνομη διακίνηση ναρκωτικών, τον έλεγχο πάνω στην οικονομία των επιχειρήσεων της νύχτας, τον έλεγχο του ποδοσφαιρικού χώρου, τον έλεγχο στην πορνεία του πεζοδρομίου, το λαθρεμπόριο διαφόρων ειδών και την παράνομη διακίνηση μεταναστών αλλά και την εμπορία ανθρώπων (Βιδάλη, 2017).

4.2. Κοινωνικές ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν δημοσιευτεί φαίνεται ότι στην Ελλάδα η κοινωνική διάρθρωση του οργανωμένου εγκλήματος περιλαμβάνει τρεις κατηγορίες: α) τα δίκτυα και τις οργανώσεις που έχουν ως χώρο δράσης τον αγροτικό χώρο, β) τα δίκτυα και τις οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε αστικούς χώρους, και γ) διάφορες ευκαιριακές ομάδες (Βιδάλη, 2017):

Για την τρίτη κατηγορία δεν μπορούν να ειπωθούν πολλά. Πρόκειται για ομάδες οι οποίες δημιουργούνται ευκαιριακά και δρουν για κάποιο χρονικό διάστημα διαπράττοντας κυρίως ληστείες, κλοπές και διάφορες άλλες δραστηριότητες και αργότερα συλλαμβάνονται. Κατά κανόνα, όμως, ούτε η σύλληψη ούτε η καταδίκη τους αναχαιτίζει τη δράση τους (Βιδάλη, 2017).

Η πρώτη κατηγορία που δρα στον αγροτικό χώρο συνήθως επιδίδεται είτε σε δραστηριότητες που αφορούν την κάνναβη (από την καλλιέργεια και την παραγωγή μέχρι και την επεξεργασία, διακίνηση – εξαγωγή της) είτε σε δραστηριότητες που αφορούν τη συγκρότηση καρτέλ προκειμένου να ελέγξουν την τιμή των αγροτικών προϊόντων και γενικότερα των αγροτικών εφοδίων και να δημιουργήσουν μονοπώλιο στις σχέσεις με τους αγρότες οι οποίες αφορούν το δανεισμό προκειμένου να αγοραστούν σπόροι και εφόδια (Βιδάλη, 2017).

Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με την κάνναβη έχουν υψηλή κερδοφορία και δημιουργούν ευκαιρίες όχι μόνο πλουτισμού αλλά και επένδυσης των χρημάτων που αποκτώνται σε επίπεδο τοπικής οικονομίας. Οι χώροι στους οποίους επενδύονται τα χρήματα αυτά είναι η οικονομία της νυχτερινής διασκέδασης και γενικά του ελεύθερου χρόνου. Εννοείται ότι κάποια από τα έσοδα ή και όλα επενδύονται ξανά σε δραστηριότητες σχετικά με την κάνναβη προκειμένου να επεκταθούν αλλά και για την παράλληλη εμπλοκή και με άλλες εγκληματικές επιχειρήσεις. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, η αρχαιοκαπηλία, το εμπόριο όπλων και ο έλεγχος της τοπικής αγοράς ναρκωτικών (Βιδάλη, 2017).

Η συγκεκριμένη υποκατηγορία έχει περισσότερο σαφή και εμφανή σύνδεση με την τοπική κοινωνία. Άλλωστε δραστηριοποιείται σε κοινωνίες που είναι μικρές και συνήθως τα μέλη τους έχουν συγγενικούς δεσμούς ενώ παράλληλα δημιουργούν με κουμπαριές σχέσεις που έχουν χαλαρούς δεσμούς. Επιπλέον, οι κοινωνίες αυτές έχουν συνήθως πελατειακές σχέσεις είτε πολιτικές είτε μικροδιαπλοκής (Βιδάλη, 2017).

Στις δραστηριότητες της υποκατηγορίας που σχετίζεται με την συγκρότηση καρτέλ εμπλέκονται μεγάλες εταιρείες οι οποίες επεξεργάζονται τρόφιμα και ζωικά προϊόντα, ενώ οι δραστηριότητες αυτές εμπίπτουν κυρίως στις μορφές εκβίασης που είναι νομότυπες και στην προστασία. Πρόκειται για εγκλήματα, τα οποία θεμελιώνονται, όπως και αυτά της προηγούμενης υποκατηγορίας, στο πελατειακό πολιτικό σύστημα αλλά και σε σχέσεις διαπλοκής και πατρωνίας και γενικά πελατειακές σχέσεις (Βιδάλη, 2017).

Οι σχέσεις αυτές γίνεται δυνατό να αξιοποιηθούν μέσα στο πλαίσιο που οδήγησε σε

αποδιάρθρωση την αγροτική παραγωγή και σε εκφυλισμό των συνεταιρισμών των αγροτών. Η εξουσία που είχαν οι Εταιρείες διευρύνθηκε άλλωστε σημαντικά όταν κατέρρευσε το σύστημα δανεισμού των αγροτών που υλοποιούνταν μέσα από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας, ένα μέρος της οποίας απορροφήθηκε το 2012 από την Τράπεζα Πειραιώς, αφού πρώτα εθελοντικά συμμετείχε στη διαγραφή του του δημόσιου χρέους (Βιδάλη, 2017).

Τέλος, η κατηγορία των οργανώσεων που έχουν ως πεδίο δράσης τους τον αστικό χώρο έχουν ως κέντρο τους κατά κύριο λόγο τη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα και οι δραστηριότητές τους περιλαμβάνουν την προστασία, τους εκβιασμούς, τη μαστροπεία, τη διακίνηση ναρκωτικών, το λαθρεμπόριο κ.α. Σε αυτές τις ομάδες μετέχουν άνθρωποι που πολλές φορές είτε είναι ιδιοκτήτες είτε εργαζόμενοι σε καταστήματα κυρίως υγειονομικού ενδιαφέροντος. Πολλοί εξ αυτών συμμετέχουν ακόμα και στο λαθρεμπόριο καυσίμων πάλι με τις ίδιες ιδιότητες, δηλαδή ως υπάλληλοι ή επιχειρηματίες. Στο χώρο της διασκέδασης παρατηρείται μάλιστα ότι οι διάφορες εγκληματικές οργανώσεις έχουν «δικαιοδοσία» σε διαφορετικές περιοχές η κάθε μία (Βιδάλη, 2017).

Αν και από την αστυνομία ανακαλύπτονται και εξαρθρώνονται κατά καιρούς τέτοιου είδους ομάδες που διαθέτουν πολλά μέλη και επιδίδονται συνήθως σε εκβιασμούς και λαθρεμπόριο καυσίμων, η δράση τους δεν ανακόπτεται αλλά συνεχίζει για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Αυτή η μακροχρόνια δράση καθώς και το γεγονός ότι κάποιοι εξ αυτών στη συνέχεια ασχολήθηκαν με την παράνομη διακίνηση μεταναστών και άλλου είδους εγκλήματα δείχνει ότι συνεργάζονται ευρέως με την νόμιμη οικονομία (Βιδάλη, 2017).

Παράλληλα δείχνει την ύπαρξη δικτύων σχέσεων τόσο με τους εκπροσώπους του νόμου (αστυνομικούς και όχι μόνο) αλλά και με επιχειρηματίες οι οποίοι έχουν νόμιμες επιχειρήσεις. Αυτό συνάγεται από το γεγονός ότι οι δραστηριότητες του συγκεκριμένου είδους απαιτούν να υπάρχουν τέτοιες συνεργασίες. Μάλιστα συχνά απαιτείται να υπάρχουν σχέσεις και σε επίπεδο κρατικού μηχανισμού αλλά σε μεσαίο και όχι απαραίτητα σε υψηλό. Εκτός από αυτές τις δραστηριότητες οι εγκληματικές οργανώσεις αυτού του είδους επιδίδονται και σε εκτέλεση απαγωγών και συμβολαίων θανάτου κ.α. (Βιδάλη, 2017).

Η δύναμη που έχουν αυτές οι ομάδες είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Η Βιδάλη (2017) παρουσιάζει δεδομένα από μία έκθεση της Ελληνικής Αστυνομίας που αφορούσε το οργανωμένο

έγκλημα στην Ελλάδα το 2015. Σε αυτά αναφέρεται η σημαντική διείσδυση αυτών των ομάδων στο δημόσιο τομέα, η συνεργασία τους με αστυνομικούς και σωφρονιστικούς υπαλλήλους, η άσκηση τόσο ψυχολογικής όσο και σωματικής βίας σε δικαστές, εισαγγελείς, αστυνομικούς και σωφρονιστικούς υπαλλήλους, οι δωροδοκίες, οι απειλές και οι εγκληματικές ενέργειες αν η δωροδοκία και η απειλή δεν καταφέρει να κάμψει τις αντιστάσεις του ατόμου-στόχου. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε αρκετές ομάδες οι αρχηγοί ήταν έγκλειστοι σε κάποια φυλακή. Μία μάλιστα από τις εν λόγω οργανώσεις διέθετε κάρναβη (που αγόραζε με τα κέρδη της) στον έγκλειστο αρχηγό της, ο οποίος στη συνέχεια τη μοίραζε δωρεάν σε συγκρατούμενους.

Οι Αντωνόπουλος και Παπανικολάου (2016) αναφέρουν ότι οι κύριες δραστηριότητες του οργανωμένου εγκλήματος στη χώρα σύμφωνα με τις σχετικές εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας είναι η παράνομη διακίνηση μεταναστών (δίκτυα εντός της χώρας που συνεργάζονται με δίκτυα που λειτουργούν κατά κύριο λόγο σε άλλες χώρες και προβαίνουν σε διαφθορά των αρχών), η εμπορία ανθρώπων (ομάδες αλβανικές, ελληνικές, ρώσικες, βουλγαρικές και τουρκικές), η διακίνηση ναρκωτικών (ελληνικές εγκληματικές ομάδες που φαίνεται να συνδέονται με κολομβιανές, νιγηριανές, ισπανικές, βέλγικες και ολλανδικές ομάδες), η εμπορία κλεμμένων αυτοκινήτων (η Ελλάδα αποτελεί κυρίως χώρα διέλευσης για τα οχήματα που προέρχονται από τη Δυτική Ευρώπη και κατευθύνονται στην Ανατολική Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή, την πρώην Σοβιετική Ένωση και την Ασία), η παράνομη διακίνηση τσιγάρων, η απάτη και η πλαστογραφία (που συνδέεται και με την παράνομη μετανάστευση μεταξύ άλλων), η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών (αρχαιοκαπηλία), οι εκβιάσεις (πώλησης προστασίας σε καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος), οι κλοπές και οι ληστείες (οι ληστείες που έχουν τα χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος διαπράττονται κατά κύριο λόγο στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, ενώ οι κλοπές σε αστικά κέντρα γενικά), η κλοπή της πνευματικής ιδιοκτησίας, η παιδική πορνογραφία (αν και σε αυτή δραστηριοποιούνται κυρίως μεμονωμένα άτομα). Η πλειονότητα των εγκληματικών οργανώσεων δραστηριοποιούνται σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη ενώ αυτές που προβαίνουν σε παράνομο εμπόριο (ναρκωτικών, ανθρώπων, κλεμμένων αυτοκινήτων, τσιγάρων) δραστηριοποιούνται συνήθως σε περιοχές κοντά στα σύνορα της χώρας.

Το είδος της εγκληματικής δραστηριότητας συνδέεται και με συγκεκριμένες εθνικότητες. Ειδικότερα, η εμπορία ναρκωτικών, οι ληστείες και οι κλοπές αποδίδονται συνήθως σε αλβανικές ομάδες, η παράνομη διακίνηση μεταναστών σε ασιατικές, η λαθρεμπορία τσιγάρων σε ρώσικες και ρουμανικές και οι κλοπές και το λαθρεμπόριο γενικά σε ρουμανικές ομάδες. Παρόλα αυτά το 2004 και 2005 μόνο το 34.7% των εγκληματικών ομάδων ήταν αμιγώς αλλοδαπές, ενώ το 34.7% αποτελούνταν από Έλληνες υπηκόους και το 24.6% ήταν μεικτές (Έλληνες και αλλοδαποί) (Αντωνόπουλος και Παπανικολάου, 2016). Φαίνεται, όμως, ότι οι παράνομες αγορές έχουν και μία κάθετη διάσταση που προσδίδεται σε αυτές από την κοινωνική ιεραρχία με τέτοιο τρόπο που ο τεχνικός καταμερισμός που εντοπίζεται σε αυτές να αποτελεί την αντανάκλαση του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας.⁶ Οι εγκληματικές ομάδες λοιπόν αποτελούνται τόσο από νόμιμους, κατά τ' άλλα, επιχειρηματίες όσο και από μετανάστες ή άτομα που ανήκουν σε χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (Αντωνόπουλος και Παπανικολάου, 2016).

Μία διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος το οποίο διαπράττεται από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και το οποίο συχνά για τον μέσο πολίτη που δεν έχει γνώσεις εγκληματολογίας είναι άγνωστο είναι αυτή του εγκλήματος του λευκού κολάρου. Οι σχετικές υποθέσεις που δημοσιοποιούνται, συνήθως λαμβάνονται υπόψη ως «σκάνδαλα» και δεν εξισώνονται με το έγκλημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η υπόθεση που έγινε γνωστή ως «τα μαύρα ταμεία της Siemens» (Βασιλαντωνοπούλου, 2016).

Αν και ο όρος έχει υποστεί διαχρονικά πολλές θεωρητικές προσθαφαιρέσεις εξακολουθεί να είναι όρος που παραπέμπει τόσο στην άσκηση όσο και στην κατάχρηση της εξουσίας. Ανάλογα με τις εξελίξεις και τις μεταμορφώσεις στις οποίες υποβάλλεται το καπιταλιστικό σύστημα αλλάζουν και οι μορφές και τα πλαίσια του εγκλήματος του λευκού κολάρου που γίνεται οικονομικό, εταιρικό, επαγγελματικό, επιχειρηματικό, κυβερνητικό, περιβαλλοντικό, κρατικό – εταιρικό και οργανωσιακό έγκλημα, έγκλημα της αφρόκρεμας, των ελίτ και της κορυφής (Βασιλαντωνοπούλου, 2016).

⁶ Χωρίς αυτό να σημαίνει, βέβαια, ότι οι επιπτώσεις που έχει η κοινωνική ιεραρχία θα πρέπει να ερμηνεύονται και ως ενδείξεις μίας οργανωσιακής ιεραρχίας.

Αν και παλιότερα το έγκλημα αυτού του είδους επιζητούσε να «εξαφανιστεί» από το δημόσιο λόγο στη σύγχρονη κοινωνία φαίνεται να επιδιώκει τη δομική και πολιτισμική κανονικοποίησή του εμφανιζόμενο συνεχώς. Αποδεικνύεται έτσι ότι έχει συμβιωτική σχέση με το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής ενώ παράλληλα υποδεικνύεται ότι υφίσταται και θεσμική συγχώνευσή τους. Η χαλάρωση του ποινικού δικαίου που παρατηρήθηκε παλιότερα ως προς το έγκλημα του λευκού κολάρου και η αντίστοιχη αυστηροποίησή του ως προς το κοινό έγκλημα εξυπηρέτησε τις επιταγές της νέας κοινωνικής ισορροπίας που επιδιωκόταν (Βασιλαντωνοπούλου, 2016).

5: Η κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος

5.1. Έγκλημα και κοινωνικός δομισμός

Το οργανωμένο έγκλημα δεν αποτελεί ένα ξεκάθαρα διακριτό εμπειρικό φαινόμενο. Δεν υπάρχει καθολική συμφωνία ως προς την «φύση» ή την «ουσία» που έχει. Αντίθετα, κάτω από αυτήν την έννοια – ομπρέλα εντάσσονται, σε διαφορετικό βαθμό και πιθανούς συνδυασμούς, άνθρωποι, δομές και γεγονότα που ανήκουν σε μία ευρεία γκάμα. Η ασάφεια αυτή έχει οδηγήσει τον όρο «οργανωμένο έγκλημα» στο να αποκτήσει μία δική του ύπαρξη, η οποία είναι εντελώς ανεξάρτητη από την κοινωνική πραγματικότητα με την οποία υποτίθεται ότι σχετίζεται (von Lampe, 2002).

Οι κοινωνικοί επιστήμονες λοιπόν και η εγκληματολογία έχει να αντιμετωπίσει την πρόκληση της διττής ιδιότητας του οργανωμένου εγκλήματος αφενός ως μίας όψης της κοινωνικής πραγματικότητας και αφετέρου ως μίας κοινωνικής κατασκευής. Με την ιδιότητά του ως κοινωνική κατασκευή διαθέτει μία συνεταιριστική αλλά και δελεαστική δύναμη, η οποία επηρεάζει πάρα πολύ τις αντιλήψεις που έχει το κοινό αλλά και τη χάραξη της πολιτικής και την επιβολή του νόμου (von Lampe, 2002).

Τι είναι, όμως, η κοινωνική κατασκευή; Πρόκειται για μία θεωρητική αρχή η οποία καλύπτει πολλά επιστημονικά αλλά και διεπιστημονικά πεδία. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται μεταξύ άλλων η κοινωνιολογία, η ψυχοθεραπεία και η ψυχολογία, η ιστορία και η φιλοσοφία της επιστήμης κ.α. Όσοι υποστηρίζουν την αρχή της κοινωνικής κατασκευής διατείνονται ότι η ύπαρξη του κοινωνικού κόσμου είναι δυνατή μόνο ή σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας της αλληλεπίδρασης που συνήθως έχουν οι άνθρωποι μεταξύ τους (Henry, 2009).

Οι άνθρωποι, δηλαδή προσδιορίζουν κάποια χαρακτηριστικά της ζωής και τα χαρακτηρίζουν σημαντικά. Στη συνέχεια τα διακρίνουν από τα υπόλοιπα και ενεργούν σαν αυτά τα χαρακτηριστικά να έχουν πραγματική και συγκεκριμένη ύπαρξη. Με τον τρόπο αυτό, οι άνθρωποι ουσιαστικά είναι αυτοί που κατασκευάζουν την κοινωνική πραγματικότητα (Henry, 2009).

Η ακραία μορφή του κοινωνικού δομισμού (social constructionism) βασίζεται στη φιλοσοφική παράδοση του ιδεαλισμού/νομιναλισμού που υποστηρίζει ότι η κοινωνική πραγματικότητα υπάρχει μόνο στο μυαλό των ανθρώπων και δεν έχει ανεξάρτητη ύπαρξη. Ουσιαστικά οι άνθρωποι ερμηνεύουν τον κόσμο και κάνουν στο μυαλό τους συνοπτικές αναπαραστάσεις αυτού (εικόνες του, δηλαδή) πιστεύοντας ότι αυτές αντικατοπτρίζουν μία υποκείμενη πραγματικότητα. Το ερώτημα που γεννάει αυτή η άποψη είναι αν τελικά υφίσταται κάποια αντικειμενική ύπαρξη μέσα στην πραγματικότητα που αυτές οι αναπαραστάσεις φαίνεται να αντανακλούν (Henry, 2009).

Πάντως, η πλειονότητα των κοινωνικών δομιστών είναι περισσότερο μετριοπαθείς και όχι ολοκληρωτικά σχετικιστές. Υποστηρίζουν ότι μία κάποια θεμελιώδη πραγματικότητα υφίσταται όντως ενώ ακόμα και οι όποιες κοινωνικές κατασκευές έχουν κάποιο βαθμό πραγματικότητας από τη στιγμή που θα κατασκευαστούν. Ο βαθμός πραγματικότητάς τους ουσιαστικά έγκειται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι τις ορίζουν και τις αναγνωρίζουν ως πραγματικές, οπότε ως προς τις συνέπειες που έχουν είναι πραγματικές (Henry, 2009).

Συνεπώς, αν οι άνθρωποι εντάξουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες ως παρόμοια κάποια γεγονότα, εμπειρίες και συμπεριφορές και τους δώσουν ένα όνομα ή μία επιγραφή, τότε

αυτά εμφανίζονται μπροστά τους ως αναπαραστάσεις αντικειμενικής πραγματικότητας που έχουν αποτελέσματα στην πραγματικότητα και οι άνθρωποι μπορούν να τα βιώσουν είτε θετικά είτε αρνητικά (Henry, 2009).

Παρά το γεγονός, όμως, ότι οι άνθρωποι δημιουργούν τις πραγματικότητες οι οποίες διαμορφώνουν τον κοινωνικό τους κόσμο και παράλληλα επηρεάζονται από την ενέργεια των ανθρώπων που την δίνουν για να διατηρήσουν αυτές τις κατασκευές ως πραγματικότητες, έχουν επίσης τη δυνατότητα να αλλάξουν αυτές τις πραγματικότητες. Πως μπορεί να γίνει αυτό; Αναγνωρίζοντας το ρόλο που έχουν στην κατασκευή τους (Henry, 2009).

Το έγκλημα θεωρείται ότι αποτελεί μία τέτοιου είδους κοινωνική πραγματικότητα, η οποία κατασκευάζεται συλλογικά. Αυτό, βάσει των προαναφερόμενων σημαίνει ότι με τον ίδιο τρόπο (συλλογικά δηλαδή) μπορεί να αποδομηθεί ως πραγματικότητα και να αντικατασταθεί με μία άλλη, η οποία δεν θα είναι τόσο επιβλαβής (Henry, 2009).

Οι κοινωνικοί δομιστές, υποστηρίζουν ότι το τι ακριβώς συνιστά έγκλημα εξαρτάται από το ποιος το ορίζει. Συνεπώς αντικειμενικοί ορισμοί δεν υπάρχουν και δεν είναι δυνατό να υπάρξουν καθώς όλοι έχουν φορτωθεί ιδιαίτερα με αξία και σε κάποιο βαθμό είναι γεμάτοι προκαταλήψεις. Ό,τι ορίζεται λοιπόν από τον νόμο ως έγκλημα είναι αφενός αυθαίρετο σε κάποιο βαθμό και αφετέρου αντιπροσωπεύει μία διαδικασία η οποία είναι εξαιρετικά επιλεκτική (Henry, 2009).

Το έγκλημα, από την οπτική του κοινωνικού δομισμού, αποτελεί μόνο μία ταξινόμηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς η οποία ορίζεται από αυτούς που έχουν την εξουσία και το κύρος να νομοθετήσουν. Οι νόμοι αυτοί ορίζουν ότι κάποιες συμπεριφορές αποτελούν παράβαση και ότι οι δράστες θα πρέπει να υποστούν μία συγκεκριμένη τιμωρία. Στις δυτικές κοινωνίες αυτοί που έχουν την εξουσία και το κύρος να ορίσουν ποια συμπεριφορά αποτελεί έγκλημα και να επιβάλλουν την αντίστοιχη τιμωρία είναι οι νομοθέτες και τα δικαστήρια, που επιβάλλονται από διάφορες κρατικές υπηρεσίες. αυτό σημαίνει ότι ο ορισμός που δίνουν στο έγκλημα αντικατοπτρίζει αφενός τις αξίες και τα συμφέροντά τους και αφετέρου τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας ή των πιο κραυγαλέων τμημάτων της, αν όχι όλης (Henry, 2009).

Το ερώτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο οι αξίες και οι κανόνες που έχει μία κοινωνία αποτελούν καθολικούς κανόνες και αξίες για όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες καθώς από ότι φαίνεται αυτό που θεωρείται έγκλημα διαφέρει ως προς το περιεχόμενο σε διαφορετικές κοινωνίες. Μπορεί να υπάρχουν κάποιες γενικές αρχές που φαίνεται να είναι παγκόσμιες, δηλαδή φαίνεται ότι σε όλες τις κοινωνίες δεν γίνεται αποδεκτή για παράδειγμα η κλοπή ή η αιμομιξία, αλλά και πάλι αυτό που θεωρείται αποδεκτή συμπεριφορά ή όχι μέσα σε αυτές τις κατηγορίες διαφέρει σημαντικά τόσο πολιτισμικά όσο και ιστορικά αλλά και ανάλογα με τις τοπικές αξίες (Henry, 2009).

Επιπλέον, το ποιες συμπεριφορές μπορεί να οριστούν ως εγκληματικές ή αποδεκτές μπορεί να επηρεαστεί σημαντικά από την ικανότητα που έχουν κάποιες ομάδες συμφερόντων να διεξάγουν μαζικές «ηθικές σταυροφορίες» που έχουν ως στόχο κάποιες συμπεριφορές, όπως π.χ. το κάπνισμα σε δημόσιους χώρους ή την υποβοηθούμενη αυτοκτονία. Με τη σειρά της αυτή η δυνατότητα μπορεί να συγκριθεί με την προσπάθεια που καταβάλλουν οι άνθρωποι να δημιουργήσουν στην κοινωνία μία ηθική κοινωνική τάξη στο πλαίσιο της οποίας κάποιες συμπεριφορές ορίζεται ότι είναι αποδεκτές ενώ άλλες ορίζεται ότι δεν γίνονται αποδεκτές ή ότι είναι αποκλίνουσες. Η ηθική αυτή τάξη δημιουργείται μέσα από κανόνες οι οποίοι απαγορεύουν τις ανεπιθύμητες συμπεριφορές και υποβάλλουν τους παραβάτες σε κυρώσεις (Henry, 2009).

Παρόλα αυτά, η απόκλιση παραβιάζει κάποιες κοινωνικές νόρμες, ενώ το έγκλημα θεωρείται ότι αποτελεί παραβίαση του ποινικού νόμου. Επιπλέον, η απόκλιση θεωρείται μία διαφορετική από την κοινή συμπεριφορά, η οποία αξιολογείται αρνητικά ως ηθικά προσβλητική και απειλητική, ενώ το έγκλημα θεωρείται ότι προκαλεί βλάβη, που μπορεί να είναι οικονομική, φυσική, κοινωνική αλλά και ψυχολογική, και έχει ως αποτέλεσμα θύματα, τα οποία υποφέρουν κάποιου είδους καταστολή, μείωση και απώλεια από αυτό που είχαν/ήταν πριν (Henry, 2009).

Παρόλα αυτά, φαίνεται ότι τόσο η κοινωνική αντίδραση απέναντι σε αυτό που θεωρείται ως αποκλίνουσα συμπεριφορά όσο και η ποινική αντίδραση απέναντι σε αυτό που θεωρείται ως έγκλημα μπορούν να οδηγήσουν σε κατηγοριοποιήσεις οι οποίες αντί να μειώσουν

ενισχύουν την παραβατική συμπεριφορά. Έτσι ο παραβάτης, ελλείπει άλλων επιλογών μπορεί να αναπτύξει μία «εγκληματική καριέρα» (Henry, 2009).

Η κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος μπορεί να οδηγήσει τον παραβάτη να αποδεχτεί την εγκληματική ταυτότητα, που είναι κοινωνικά κατασκευασμένη, καθώς δεν μπορεί να αντέξει το κοινωνικό στιγματισμό από τη στιγμή που πλέον του αποδίδεται μία εγκληματική ταυτότητα. Έτσι, αυτός που μπορεί να έκλεψε κάτι από ένα κατάστημα σε μία παρόρμηση της στιγμής, παύει να είναι πλέον κάποιος που διέπραξε ένα αδίκημα μια δεδομένη στιγμή και γίνεται «κλέφτης καταστημάτων» (Henry, 2009).

Είναι σαφές, λοιπόν, ότι η σημασία της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος βρίσκεται στο γεγονός ότι το αποτέλεσμα των προσπαθειών να ελέγξουν την αρχική παραβατική συμπεριφορά μπορεί να είναι η αύξηση και όχι η μείωση του εγκλήματος (Henry, 2009).

Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι συνέπειες που μπορούν να προκαλέσουν οι δράσεις των ηθικών επιχειρηματιών αλλά και οι πρακτικές της ποινικής δικαιοσύνης. στην προσπάθειά τους να αφυπνίσουν το κοινό και το δημόσιο αίσθημα σχετικά με συγκεκριμένα αδικήματα μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης δημιουργούν έναν «ηθικό πανικό» που σχετίζεται με συγκεκριμένα αδικήματα και την απειλή που αυτά αποτελούν για την κοινωνία γενικότερα, ο οποίος μπορεί να οδηγήσει σε εμφάνιση κάποιων «κυμάτων εγκληματικότητας» δαιμονοποιώντας παράλληλα κάποιες κατηγορίες ανθρώπων (Henry, 2009).

Μία από τις συνέπειες της δημιουργίας ηθικών πανικών και της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος είναι ότι δεν μπορεί ποτέ να εξακριβωθεί η ακριβής έκταση και αύξηση του εγκλήματος καθώς δεν είναι δυνατό να διαχωριστεί αν η παρατηρούμενη αύξηση είναι πραγματική ή εάν οφείλεται στην αύξηση της κοινωνικής επίγνωσης σχετικά με αυτό και συνεπώς στην αύξηση των σχετικών καταγγελιών ή στην προθυμία που δείχνουν οι αρχές επιβολής του νόμου να ταξινομήσουν ξανά κάποιες δραστηριότητες ως πιθανά εγκλήματα (Henry, 2009).

5.2. Κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος στην Ελλάδα: το παράδειγμα της ληστείας

Ο τρόπος με τον οποίο το έγκλημα κατασκευάζεται κοινωνικά μπορεί να αποτυπωθεί χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της ληστείας που αποτελούσε διαχρονικό φαινόμενο της ελληνικής κοινωνίας ακόμα και πριν τη σύσταση του ελληνικού κράτους. Κάποια εποχή έλαβε μορφή που θα ενέπιπτε στον σημερινό ορισμό για το οργανωμένο έγκλημα αλλά καθώς δεν υπήρχε τότε η συγκεκριμένη θεώρηση εντάχθηκε γενικότερα στο σύστημα των συμμοριών (Βιδάλη, 2007).

Στα πλαίσια της ελληνικής αγροτοποιομενικής κοινωνίας παλιότερα η ληστεία ως επάγγελμα είχε κοινωνική αποδοχή και κύρος. Οι ομάδες των ληστών ήταν ενταγμένες στην κοινωνία και όχι περιθωριοποιημένες (Βιδάλη, 2007). Το γεγονός ότι το επάγγελμα του οπλοφόρου ήταν αξιοσέβαστο δεν είναι κάτι που προκαλεί έκπληξη αν αναλογιστεί κανείς ότι η πρώτη γενιά οπλοφόρων ήταν οι κλέφτες (που επιδίδονταν σε ληστείες ως μέσο επιβίωσης και αντίστασης στην οθωμανική εξουσία) και αρματολοί (που υπηρετούσαν ως στρατιωτικοί τόσο σε ισλαμικές όσο και σε χριστιανικές αρχές) της περιόδου της οθωμανικής κυριαρχίας στη χώρα. Οι οπλοφόροι αυτοί, που αργότερα εντάχθηκαν στην επανάσταση του 1821, ενσάρκωναν το πρότυπο του Έλληνα πολεμιστή που ήταν γενναίος, υπερήφανος, τολμηρός, ευσεβής και άξιος τιμής (Gallant, 1988; Pappas, 2018).

Το επάγγελμα ήταν εποχιακό και εξαρτώνταν από τη ζήτηση και τη διάρκεια της απασχόλησης των οπλοφόρων ανάλογα με το ποιος ήταν ο εργοδότης. Όταν δεν απασχολούνταν κάπου οι φέροντες όπλα έκαναν ληστείες. Τα τσελιγκάτα τους προστάτευαν και τους κάλυπταν καθώς εξασφάλιζαν και τα δικά τους συμφέροντα. Η εξασφάλιση αυτή επισφραγιζόταν με τη σύναψη συγγενικών δεσμών και κουμπαριών (Βιδάλη, 2007; Gallant, 1988). Η πρακτική αυτή προέρχεται, επίσης, από τις παλαιότερες ομάδες των κλεφτών που μοιράζονταν πολλά ήθη και έθιμα των αγροτικών πληθυσμών της χώρας, ειδικά όσων ασχολούνταν με τη νομαδική ή ημι-νομαδική κτηνοτροφία. Οι συμμαχίες που σύναπταν συνήθως προέρχονταν από γάμους και κουμπαριές αλλά και αδελφοποιήσεις, που είχαν ως αποτέλεσμα δυνατούς δεσμούς προερχόμενους από το κοινό αίμα και τελετουργίες συγγένειας (Gallant, 1988; Pappas, 2018).

Τη δεκαετία του 1850 εμφανίζεται η νέα γενιά των ληστών. Η εμφάνισή τους συνδέεται με καταστροφές και κρίσεις πολιτικές και κοινωνικές αλλά και με την πολιτική προσπάθεια να αναδιαρθρωθεί η κτηνοτροφική οικονομία. Η νέα αυτή γενιά αποτελούνταν από άνδρες παραγωγικής ηλικίας, κατά κύριο λόγο αγρότες και βοσκούς, οι οποίοι σύμφωνα με τον ηθικό τους κώδικα είχαν μία τίμια απασχόληση επιδιδόμενοι σε ληστείες. Όταν συγκροτήθηκε το ελληνικό κράτος άλλαξε ή εξαφανίστηκε σιγά-σιγά ο τρόπος με τον οποίο κατάφεραν οι άνθρωποι να επιβιώσουν. Το να είναι κάποιος επαγγελματίας οπλοφόρος ήταν παράνομο ενώ το να είναι νομάδας κτηνοτρόφος γινόταν όλο και πιο δύσκολο οικονομικά. Το τελευταίο υπήρξε το αποτέλεσμα της αλλαγής του νομικού καθεστώτος για τη βοσκή που έγινε μετά από τη σύσταση του βασιλείου της Ελλάδας. Όλοι οι βοσκότοποι χαρακτηρίστηκαν εθνικές γαίες και η διαχείρισή τους ανατέθηκε από το κράτος στους δήμους (Βιδάλη, 2007).

Η νέα αγορά που δημιουργήθηκε, αυτή της εκμίσθωσης των βοσκοτόπων, περιβλήθηκε από κυκλώματα παραοικονομίας, αισχροκέρδειας, πελατειακών σχέσεων και εκβιασμών. Το κύκλωμα εκμετάλλευσης αυτής της αγοράς συμπεριέλαβε δωροδοκίες αλλά και τη δημιουργία δικτύων υποχρεώσεων προς πολιτικούς και γαιοκτήμονες (μικρότερους ή μεγαλύτερους). Στην πραγματικότητα αναπτύχθηκαν δίκτυα εγκληματικών επιχειρήσεων. Οι συγκυρίες, όμως, καθώς και οι γενικότερες εξελίξεις διέκοψαν την εξέλιξη και την διεύρυσή τους. Η προσπάθεια αυτή του κράτους να ελέγξει την οικονομία των ποιμένων και η μετατροπή της γης σε ένα μέσο για τη συσσώρευση κεφαλαίου προκάλεσε αναστάτωση και ανασφάλεια που ευνόησαν την επανάκαμψη της ληστείας. Οι ληστές μάλιστα στηρίχθηκαν από την τοπική κοινωνία καθώς θεωρήθηκαν ως ένα είδος πολιτοφυλακής των ποιμένων (Βιδάλη, 2007).

Αν και η ληστεία παραδοσιακά είχε σαν αντικείμενο τα ζώα, ενώ παράλληλα αναγνωριζόταν ως μία πρακτική αντιποίνων, η σύνδεση του φαινομένου με την πολιτική και το κομματικό σύστημα, η προσαρμογή των κυκλωμάτων στην εκχρηματισμένη κοινωνία καθώς και η ενίσχυση της καταστολής αλλά και η ανάπτυξη της τεχνολογίας οδήγησε στη μορφολογική της εξέλιξη. Έτσι αρχίζουν σιγά-σιγά οι απαγωγές για λύτρα, οι κλοπές πολύτιμων αντικειμένων, η εκτέλεση συμβολαίων για ανθρωποκτονίες κ.α. (Βιδάλη, 2007; Pappas, 2018).

Επιπλέον, φαίνεται ότι το φαινόμενο της ληστείας δημιουργούσε κίνηση κεφαλαίων, επίσημη και ανεπίσημη καθώς και νέες επαγγελματικές κατηγορίες, γεγονότα που δεν ενθάρρυναν την αποτελεσματική της αντιμετώπιση. Η δίωξή της, όμως λειτουργούσε και συμβολικά για να δείξει το έργο που παρήγαγαν οι εκάστοτε κυβερνήσεις, ενώ παράλληλα μείωνε την επίσημη ανεργία καθώς διώκτες και ληστές ήταν σε παραγωγική ηλικία (Βιδάλη, 2007).

Η ληστεία σαν φαινόμενο αρχίζει να φθίνει όταν πια οι ληστές αποκτούν χαρακτήρα περιθωριακό καθώς το οικονομικό και πολιτικό σύστημα τους κατατάσσει πλέον στο κοινούς εγκληματίες, ενώ παράλληλα δεν μπορούν επιβιώσουν με αυτόν τον τρόπο ζωής και οι υπηρεσίες τους δεν χρειάζονται σε κανέναν. Την ίδια περίοδο κατοχυρώνεται συνταγματικά ο κοινοβουλευτισμός, θεσπίζεται η καθολική ψηφοφορία για τους άνδρες και ξεκινά ένα μεγάλο μεταναστευτικό κύμα προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, αναπτύσσεται η βιομηχανία και η αγροτική πολιτική, η αστική τάξη ανέρχεται στην εξουσία και σχηματίζονται πολιτικά κόμματα που είναι ιδεολογικά συγκροτημένα (Βιδάλη, 2007).

Οι αλλαγές αυτές επέφεραν αλλαγές και στις κοινωνικές σχέσεις στερώνοντας έτσι από φαινόμενο της ληστείας την πολιτική λειτουργικότητα που είχε μέχρι τότε. Η καταστολή που επιχειρήθηκε από το κράτος δεν μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα ότι λειτούργησε αποτρεπτικά καθώς δεν μπορούσε να αλλάξει τις κοινωνικές συνθήκες που αφενός δημιουργούσαν και αφετέρου συντηρούσαν και ενίσχυαν το φαινόμενο (Βιδάλη, 2007).

Από τις τέσσερις περιόδους που διακρίνονται στην έξαρση του φαινομένου της ληστείας κατά τον 19^ο αιώνα, η τρίτη (1843-1847) είναι αυτή κατά τη διάρκεια της οποίας συντελείται μία μορφολογική διαφοροποίησή του καθώς και μία αλλαγή στην μέχρι τότε αντεγκληματική πολιτική, η οποία εντοπίζεται στο επίπεδο που οργανώνονται οι διωκτικές αρχές. Η περίοδος αυτή ξεκινά αφενός στον απόηχο του Κριμαϊκού πολέμου και αφετέρου την εποχή των εξεγέρσεων εναντίον των Οθωμανών στη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Μακεδονία (Βιδάλη, 2007).

Πρώτο εξεγέρθηκε το Ραδοβίτσι και στη συνέχεια οι υπόλοιπες περιοχές. Η καταστολή αυτών των εξεγέρσεων και η επιστροφή των αποσπασμάτων που επαναστάτησαν είχαν

συμβολή στο γεγονός της αναβίωσης του φαινομένου της ληστείας στην περιοχή αυτή. Αφετηρία των ληστών ήταν τα οθωμανικά Άγραφα (δηλαδή το Ραδοβίτσι) αλλά εξαπλώθηκαν βαθμιαία στην Στερεά Ελλάδα και έφτασαν μέχρι τα περίχωρα της πόλης των Αθηνών. Οι ληστείες συχνά διαπράττοντας με ιδιαίτερα βίαιες μεθόδους, ενώ ακολούθησαν φόντοι και απαγωγές. Το πρόβλημα από εθνικό έγινε διεθνές όταν το 1869 δολοφονήθηκε μία ομάδα Δυτικοευρωπαίων από ληστές (Βιδάλη, 2007; Pappas, 2018).

Οι αιτίες για την έξαρση του ληστρικού φαινομένου αυτήν την εποχή πιστεύεται ότι βρίσκονται στην διάλυση της Οροφυλακής που συντελέστηκε το 1854 με τον νέο Οργανισμό του στρατού και το γεγονός ότι η κυβέρνηση δεν σκέφτηκε με ποιον τρόπο θα απασχολούνταν πλέον οι οροφύλακες, οι οποίοι κατέφυγαν στη ληστεία για να επιβιώσουν (Βιδάλη, 2007). Θεωρείται ότι συνέβαλε επίσης το γεγονός της έναρξης του προγράμματος από τον Όθωνα της εξάλειψης των δυνάμεων που πολέμησαν στη διάρκεια της επανάστασης και της αντικατάστασής τους με τακτικό στρατό αποτελούμενο από βαυαρούς ή Γερμανούς μισθοφόρους μέχρι να μπορέσουν οι Έλληνες να τους αντικαταστήσουν. Η διάλυση των ενόπλων ελληνικών σωμάτων και η οργάνωση τους εκ νέου με τους Βαυαρούς ως πυρήνα είχε αποτέλεσμα πολλοί από τους Έλληνες οπλοφόρους να μην ενταχθούν στα καινούρια ένοπλα σώματα και να στραφούν ξανά στο παλιό και τιμημένο επάγγελμα της ληστείας για την επιβίωσή τους (Pappas, 2018).

Δεν μπορούν όμως να παραγνωριστούν ως αιτίες οι οικονομικές κρίσεις που βίωσε η χώρα, η καταστροφή της αγροτικής παραγωγής αλλά και η κατάληψη της πρωτεύουσας της χώρας από δυνάμεις Άγγλων και Γάλλων καθώς και ο ρόλος που έπαιξε το Παλάτι στην εξάπλωσή της. Σχετικά με το Παλάτι υπάρχουν αναφορές ότι προσπαθώντας να αποδείξει ότι μπορεί να κυβερνήσει καλύτερα από τους συμμάχους παρότρυνε διάφορες συμμορίες ληστών να κατέβουν στην Αθήνα. Αυτό που ενδιαφέρει την παρούσα ανάλυση είναι το γεγονός ότι τότε οι ομάδες ληστών αρχίζουν να δρουν πιο οργανωμένα και με πιο επαγγελματικό τρόπο. Φαίνεται μάλιστα ότι εκτελούσαν συμβόλαια είτε συνεργασίας είτε για λογαριασμό άλλων αλλά και ότι λειτουργούσαν έχοντας ως στόχο το οικονομικό όφελος (Βιδάλη, 2007).

Την περίοδο κατά την οποία οι Άγγλοι και οι Γάλλοι κατείχαν την Αθήνα και τον Πειραιά ξεκίνησαν εκκαθαριστικές στην κυριολεξία επιχειρήσεις των αρχών για την πάταξη του φαινομένου, οι οποίες είχαν αποτελέσματα. Ο τεράστιος αριθμός των ατόμων που

συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν (σε δύο χρόνια συνελήφθησαν και φονεύτηκαν 877 άτομα συνολικά) οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το φαινόμενο ήταν αφενός πολύ βαθιά ριζωμένο στην κοινωνία και αφετέρου ήταν τεράστιο σε διαστάσεις. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Βιδάλη (2007, σελ. 320) «*Η μισή Ελλάδα ζούσε με τη ληστεία και την οικονομία της, ενώ η άλλη μισή την καταδίωκε*».

Οι ληστές που απέμειναν έκαναν μία αντεπίθεση το Φθινόπωρο του 1855. Οι ληστείες έφτασαν να αποτελούν πλέον ένα μέρος από την καθημερινότητα. Οι θεαματικές ληστείες αλλά και οι απαγωγές και οι δολοφονίες έκαναν τις αντιδράσεις ακόμα πιο έντονες και έστρωσαν το δρόμο της νομιμοποίησης κάθε μέτρου που μπορούσε να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να κατασταλεί το φαινόμενο (Βιδάλη, 2007).

Τα κατασταλτικά μέτρα ενισχύθηκαν, οι υπηρεσίες αναδιοργανώθηκαν ενώ θεσπίστηκε και διακρατική συνεργασία. Ο τρόπος με τον οποίο γινόταν η εσωτερική ενημέρωση των αρχών αναμορφώθηκε, ενώ παράλληλα καθιερώθηκε και η πρακτική της σύνταξης λεπτομερών εκθέσεων, οι οποίες αφορούσαν τόσο το έργο των αποσπασμάτων δίωξης των ληστών όσο και το αποτέλεσμα που είχε η παρακολούθηση που γινόταν τον χειμώνα για την ανίχνευση των κινήσεων που έκαναν οι ληστές. Αυτή η νέα μέθοδος για τη συλλογή πληροφοριών είχε αποτελέσματα που ήταν πολύ θετικά για τις αρχές (Βιδάλη, 2007).

Η δομή και η ιεραρχία που είχαν οι ληστρικές ομάδες αλλά και τα δίκτυα των επαφών τους και προστασίας τους είναι τυπικά γνωρίσματα και των πρώτων εγκληματικών οργανώσεων που παρατηρούνται στην Ευρώπη. Μάλιστα η Βιδάλη (2007) υποστηρίζει ότι είναι ορθότερο να αναζητούνται αναλογίες ανάμεσα στο ληστρικό φαινόμενο της Ελλάδας και στο φαινόμενο της ιταλικής Μαφίας λόγω της δομής και λειτουργίας που είχαν οι ομάδες των ληστών στην Ελλάδα, του κώδικα τιμής και σιωπής που τις διέπνεαν αλλά και των σχέσεων που είχαν με το πελατειακό σύστημα και το κρατικό φαινόμενο.

Επιπλέον, οι ομάδες ληστών στην Ελλάδα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν «μοναχικοί λύκοι» αλλά συλλογές συγγενών, ενώ η ληστεία ήταν οικογενειακή υπόθεση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Gallant (1988, p. 283) «αν ένα τμήμα του επιχειρήματος του Hobsbawm είναι “ζύσε έναν ληστή και θα βρεις έναν χωρικό”, τότε η συνέπεια θα πρέπει να είναι “ζύσε τον ληστή που είναι δίπλα του και θα βρεις τον αδελφό του”.»

Τα χαρακτηριστικά του ληστρικού κυκλώματος ήταν η ιεραρχική του δομή, το δίκτυο των σχέσεων του με ομάδες και πρόσωπα που εξασφάλιζαν τη λειτουργία και την κάλυψή του, η εξασφάλιση σιωπής και εμπιστοσύνης ανάμεσα στα μέλη του, η εποχιακή λειτουργία και δράση της και ο τρόπος ασφαλούς διοχέτευσης των κλοπιμαίων και των κερδών που γινόταν με το σύστημα (διαίρεση της λείας σε τμήματα και επένδυση, τοποθέτηση ή ρευστοποίησή της σε τμήματα και σε διαφορετικές περιοχές) που χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα από το οργανωμένο έγκλημα (Βιδάλη, 2007).

Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι, όπως φαίνεται από την προηγηθείσα ανάλυση και όπως σημειώνει και ο Gallant (1988) η ληστεία πρέπει να ενσωματωθεί στην κοινωνία της οποίας αποτελεί τμήμα. Οι ληστές δραστηριοποιούνταν σε πολύ καλά καθορισμένα κοινωνικά δίκτυα στο κέντρο των οποίων ήταν η συγγενική ομάδα. Η ληστεία θα πρέπει να μελετηθεί ως μία μορφή βίας μέσα σε κοινωνίες που είναι βίαιες. Δεν μπορεί να υπάρξει διαχωρισμός ανάμεσα σε εθνικές ομάδες, ανάμεσα στους ληστές και το κράτος και ανάμεσα στους ληστές και τους χωρικούς. Οι παράγοντες που δόμησαν τις σχέσεις αυτών των ομάδων ήταν πολλαπλοί και σχετίζονταν άμεσα με τον τρόπο που τους προσλάμβαναν όσο εμπλέκονταν. Προκειμένου να καταδειχτεί ποιος πολέμησε ποιον πρέπει να αναλυθεί ο περίπλοκος ιστός που περιλαμβάνει τις οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες που καθόρισαν τους συνεργάτες και τους αντιπάλους.

6: Αντεγκληματική πολιτική στην Ελλάδα

6.1. Εισαγωγή

Η Αντεγκληματική Πολιτική είναι ένας τομέας των Δημοσίων Πολιτικών. Αναφέρεται στο φάσμα των εφαρμογών τόσο της εγκληματολογικής όσο και της ποινικής θεωρίας. Αποτελεί ένα σύνολο μέτρων και πολιτικών με τα οποία επιχειρείται να αντιμετωπιστεί το έγκλημα είτε προλαμβάνοντάς το, είτε αποτρέποντάς το είτε, τέλος, καταστέλλοντάς το. Η

εγκληματολογία την κατατάσσει, ως σύστημα που χρησιμοποιείται για να αντιμετωπιστεί το έγκλημα, μεταξύ των μέσων κοινωνικού ελέγχου (Βιδάλη, 2017).

Κοινωνικός έλεγχος είναι η διαδικασία με την οποία υπάγονται στους νόμους και τους κανόνες της κοινωνίας οι πολίτες της. Περιλαμβάνει όλα τα μέσα που χρησιμοποιούνται για να επιτευχθεί αυτό, δηλαδή όλα όσα διαμορφώνονται αυθόρμητα και όλα όσα είναι υποχρεωτικά. Η προαγωγή των μέσων αυτών γίνεται από διάφορους φορείς της κοινωνίας αλλά και του κράτους. Διακρίνονται δύο κατηγορίες του κοινωνικού ελέγχου: ο άτυπος ή ανεπίσημος και ο τυπικός ή επίσημος. Τον πρώτο τον προάγουν οι διάφοροι φορείς κοινωνικοποίησης ενώ τον δεύτερο το ποινικοκατασταλτικό σύστημα (Βιδάλη, 2017).

Η διαδικασία του κοινωνικού ελέγχου δεν είναι αφηρημένη και γενική. Αντίθετα είναι μια διαδικασία προσαρμογής, αφενός ιδεολογικής και αφετέρου συμπεριφορικής, στους κανόνες που έχει ένας συγκεκριμένος τύπος κοινωνίας. Για αυτόν τον λόγο και είναι εξαιρετικά σημαντικό το ποιες τάσεις και θεωρητικά πρότυπα προβάλλει και προωθεί η εκάστοτε πολιτική εξουσία (Βιδάλη, 2017).

Όταν η αντεγκληματική πολιτική διαμορφώνεται ως ένα τμήμα της διαδικασίας με την οποία ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος παρουσιάζεται ως ένα ζήτημα που είναι σχεδόν ουδέτερο και καθαρά πρακτικό. Έτσι, όμως, παραβλέπεται το γεγονός ότι τα μέτρα που λαμβάνονται στο πλαίσιο της είναι αντανάκλαση των εφαρμογών μίας συγκεκριμένης θεωρίας και Σχολής Σκέψης στο πεδίο της εγκληματολογίας, τα οποία υιοθέτησαν στα τέλη του 20^{ου} αιώνα οι νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις και το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες πολιτικές αντανακλούν μία υποχώρηση του Κράτους Δικαίου και μία αυξανόμενη σημασία τόσο της κοινότητας και των ιδιωτών αλλά και μίας οικονομίας της ασφάλειας (Βιδάλη, 2017).

Υπό το πλαίσιο αυτό μπορεί να ειπωθεί για παράδειγμα η εγκληματικότητα του λευκού περιλαιμίου. Ο συστημικός χαρακτήρας που έχουν τα εγκλήματα αυτά συσκοτίζεται με τη βοήθεια των Μέσων μαζικής Ενημέρωσης, ενώ παράλληλα η αντίδραση (δηλαδή η κοινωνική κατακραυγή) των «νοικοκυραίων», όπως τους ονομάζει ο Παπαχαραλάμπους (2019, σελ. 140) οδηγείται και κατευθύνεται στην εγκληματικότητα των κοινωνικά ανίσχυρων ή γενικά στο οικονομικό έγκλημα ή στο οργανωμένο. Το τελευταίο

προσλαμβάνεται από την κοινωνική συνείδηση, που έχει ήδη διαμορφωθεί κατάλληλα, ως κάτι που εισβάλλει απρόσκλητα και ενοχλητικά μέσα στην κοινωνική και οικονομική κανονικότητα.

Βασικό εργαλείο τόσο για τη χάραξη όσο και για την άσκηση της αντεγκληματικής πολιτικής στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς υπήρξαν και είναι ακόμα οι επίσημες στατιστικές που απεικονίζουν αδικήματα και δράστες. Κάποιες φορές μάλιστα υπάρχει η τάση να αποτελούν αυτές οι απεικονίσεις τη μοναδική μονάδα αναφοράς για την εγκληματικότητα και τις τάσεις της. Πλέον, η αναπαράσταση του εγκλήματος με αριθμούς είναι μακριά από τις παραδοσιακές μεθοδολογικές και επιστημολογικές ταξινομικές μεθόδους. Η κωδικοποίησή της γίνεται ως εγκληματικό περιστατικό στο οποίο περιλαμβάνονται όλες οι λεπτομέρειες που συνθέτουν το περιστατικό, δηλαδή νομικοί ορισμοί, κοινωνικές αξίες, δράστες, θύματα, διώκτες, κίνητρο του δράστη (πραγματικό ή κατασκευασμένο), σκηνή του εγκλήματος, τόπος και διαδικασίες είτε αποκάλυψης είτε συγκάλυψης, ανάλογα με την ανάγνωση (Τσίγκανου, 2018).

Φαίνεται μάλιστα ότι οι στατιστικές επιστρατεύονται συχνά μαζί με άλλες τεχνικές υπέρ μιας άκριτης ιδιωτικοποίησης της οικονομίας καθώς και μιας απελευθέρωσης της οικονομικής δραστηριότητας και όχι υπέρ μιας άκρατης ποινικοποίησης και καταστολής, όπως συνέβη με την κοινή εγκληματικότητα. Η απουσία νομοθετικού πλαισίου οδηγεί και σε μία πολιτισμική μεταστροφή, που προωθεί ως τον μοναδικό νόμιμο σκοπό ατόμων και οργανισμών την απόκτηση αλλά και τον πολλαπλασιασμό υψηλών κερδών. Όμως, η διάδοση και ο ασπασμός αυτής της κουλτούρας ευρέως φαίνεται να αποτελεί τον προάγγελο μεταβολών τόσο στην κοινωνική συνείδηση όσο και στα κοινωνικά ήθη αλλά και στα μοντέλα κοινωνικοποίησης καθώς και όλα τα επίπεδα που ασκείται άτυπος κοινωνικός έλεγχος (Βασιλαντωνοπούλου, 2014).

Στο πλαίσιο της αντεγκληματικής πολιτικής τίθεται και η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των πολιτικών, που αφενός μεν πρόκειται για μία σαφώς διακριτή εγκληματικότητα που επιδέχεται ποινής, αφετέρου, όμως, τελείται στο πλαίσιο άσκησης της εξουσίας. Αυτό σημαίνει ότι η ποινικοποίησή της μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί για να καταστραφεί πολιτικά ο αντίπαλος μέσω της εγκληματοποίησής του. Αν η διαχείρισή της είναι όμοια με αυτή που γίνεται ως προς το οργανωμένο έγκλημα ενέχει ο κίνδυνος της

μετατροπής του ποινικού δικαίου σε ένα όργανο καθαρά συμβολικής πολιτικής ενώ η αντεγκληματική πολιτική θα καταλήξει έρμαιο του ποινικού λαϊκισμού (Παπαχαλαράμπος 2019).

Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί ότι στη σύγχρονη εποχή, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς δεν λαμβάνεται υπόψη η εγκληματολογική έρευνα από την δικαστική, σωφρονιστική και εγκληματολογική στατιστική. Δεν χρησιμοποιείται κανενός είδους έρευνα (ποιοτική ή ποσοτική) ούτε συνδυάζεται με κάποιο τρόπο για να ελεγχθεί αν οι καταγεγραμμένες αριθμητικές πληροφορίες είναι αξιόπιστες. Αυτή η περιφρόνηση των αρχών για την έρευνα δημιουργεί, μεταξύ άλλων, και ζητήματα σχετικά με τη χάραξη και άσκηση αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής καθώς η τεκμηρίωση δεν μπορεί αποτελεί θέμα που θα επιλυθεί με άνεση μόνο από τους εκπροσώπους θετικών επιστημών ή από τους εφαρμοστές του νόμου. Όταν επιλέγεται μόνο μία άποψη υπάρχει ο κίνδυνος η αντεγκληματική πολιτική που χαράσσεται «να εδράζεται σε μία κουνημένη έως και θολή φωτογραφία ή ακτινογραφία του εγκλήματος» (Τσίγκανου, 2018, σελ. 118).

6.2. Τρόποι αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα

Η Ελλάδα στην προσπάθεια αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος έχει προβεί σε εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις και έχει παράλληλα επικυρώσει τις Διεθνείς Συμβάσεις, οι οποίες από τη στιγμή της κύρωσής τους αποτελούν μέρος του εθνικού δικαίου της χώρας. Οι συμβάσεις αυτές είναι οι εξής (Βιδάλη, 2017· Λυδάκης, χ.χ.):

Α) Η Σύμβαση του Παλέρμιο (που επικυρώθηκε 7 χρόνια αφότου τέθηκε σε ισχύ) με τον νόμο 3875/2010 (ΦΕΚ Α'158) και τα τρία πρωτόκολλα που συνοδεύουν την σύμβαση αυτή, δηλαδή το Πρωτόκολλο για πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών, το Πρωτόκολλο εναντίον της Λαθραίας Διακίνησης μεταναστών από Γη, Θάλασσα και Αέρα και το Πρωτόκολλο εναντίον της παράνομης κατασκευής και διακίνησης πυροβόλων όπλων, τμημάτων και συστατικών τους και πυρομαχικών.

Β) Η Σύμβαση του ΟΟΣΑ σχετικά με τη Δωροδοκία.

Γ) Η Σύμβαση του Ποινικού Δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Δ) Η Σύμβαση του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της διαφθοράς.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει κυρώσει τις συμβάσεις αυτές και έχει επιπλέον συστήσει την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία για την Καταπολέμηση της Απάτης. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υιοθετήσει την απόφαση Πλαίσιο του 2008 την οποία ακολουθεί και η Ελλάδα. Τέλος, στο πλαίσιο της καταπολέμησης της διαφθοράς, που από την Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζεται μαζί με το οργανωμένο έγκλημα, έχει συσταθεί η υπηρεσία GRECO που αποτελεί ένα σώμα που αφενός διερευνά και παρατηρεί και αφετέρου αξιολογεί σε ποιο βαθμό υπάρχει συμμόρφωση από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης στα διεθνή πρότυπα που έχουν τεθεί για να αντιμετωπιστεί η διαφθορά (Βιδάλη, 2017).

Η εθνική νομοθεσία για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος περιλαμβάνει (Λυδάκης, χ.χ.):

Α. Τον νόμο 2928/2001 (ΦΕΚ Α'141/27-06-2001) ο οποίος επέφερε σημαντικές τροποποιήσεις τόσο στον Ποινικό Κώδικα όσο και στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Μία από τις τροποποιήσεις είχε γίνει στο άρθρο 187 του Ποινικού Κώδικα στο οποίο υπήρχε και σχετικός κατάλογος των αδικημάτων τα οποία επιδιώκει μία εγκληματική οργάνωση, ενώ προστέθηκε το άρθρο 187B στο οποίο θεσπίστηκαν μέτρα επιείκειας για το άτομο που είναι υπαίτιο με οποιοδήποτε είδος συμμετοχής σε εγκληματικές πράξεις αλλά προειδοποίησε τις αρχές για εγκλήματα που σχεδιάζονταν από κάποια εγκληματική οργάνωση ή συνέβαλε με ουσιαστικό τρόπο στο να εξαρθρωθούν εγκληματικές οργανώσεις. Τα μέτρα επιείκειας είναι ποικίλα, εξαρτώνται από την περίπτωση και περιλαμβάνουν την απαλλαγή από την ποινή, την επιβολή μικρότερης ποινής, την αναστολή εκτέλεσης ποινής, την αποχή από την ποινική δίωξη και στην περίπτωση αλλοδαπού την αναστολή απέλασής του.

Το άρθρο 9 του Νόμου 2928/2001 προβλέπει την προστασία των ουσιωδών μαρτύρων αλλά και όσων αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο και οι οποίοι συνέβαλλαν στην εξάρθρωση μιας εγκληματικής ομάδας από εκφοβισμό και πιθανή εκδίκηση, με φύλαξη και απόκρυψη της ταυτότητάς τους.

Β. Ο Νόμος 3064/2002 για την πρόληψη και την καταστολή της Εμπορίας ανθρώπων.

Γ. Ο Νόμος 3251/2004, σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης.

Δ. Ο νόμος 3424/2005 σχετικά με την νομιμοποίηση των εγκληματικών εσόδων αλλά και την ίδρυση της Εθνικής Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες.

Ε. Ο Νόμος 3536/2007 που εντάσσει κάποιες μορφές λαθρομετανάστευσης στο οργανωμένο έγκλημα.

Στ'. Το Προεδρικό Διάταγμα που αφορά τη βοήθεια στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Στα πλαίσια τόσο της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος, όσο και της εναρμόνισης της χώρας με τις ενέργειες των διεθνών οργανισμών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 2001 ιδρύθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα 1/01 (ΦΕΚ 1 Α'/10-01-2001) η Υποδιεύθυνση Αντιμετώπισης οργανωμένου Εγκλήματος, που υπάγεται στη Διεύθυνση Ασφάλειας Αττικής. Η συγκεκριμένη μονάδα αποτελείται από το 1^ο Τμήμα Διαχείρισης Πληροφοριών και Στρατηγικής, το 2^ο Τμήμα Εξακριβώσεων και Τεκμηρίωσης Πληροφοριών, στο 3^ο Τμήμα καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων και στο 4^ο Τμήμα Φύλαξης Μαρτύρων. Με το άρθρο 12 του Προεδρικού Διατάγματος 48/2006 (ΦΕΚ Α-50/13-03-2006) δημιουργήθηκε αντίστοιχη Υποδιεύθυνση με τον ίδιο τίτλο, αρμοδιότητες και διάρθρωση η οποία λειτουργεί στη Διεύθυνση Ασφαλείας Θεσσαλονίκης (Λυδάκης, χ.χ.).

Με τον νόμο 4619/2019 (ΦΕΚ 95/Α/11-06-2019) καταργήθηκε ο κατάλογος των κακουργημάτων που αναφερόταν στο άρθρο 187Α του Ποινικού Κώδικα. Παρέμειναν όμως οι προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύουν προκειμένου να στοιχειοθετηθεί το αδίκημα της εγκληματικής οργάνωσης. Ειδικότερα, για να υφίσταται συγκρότηση ομάδας ή ένταξης σε ομάδα, η ομάδα πρέπει να είναι δομημένη, να συμμετέχουν σε αυτή τουλάχιστον τρία (ή περισσότερα) άτομα, να έχει διάρκεια δράσης ως ομάδα και να έχει σκοπό να τελέσει περισσότερα από ένα κακουργήματα. Τα μέτρα επιείκειας αναφέρονται πλέον στο άρθρο 187Γ και δεν έχουν κάποια διαφορά με αυτά του νόμου 2928/2001.

Ο νόμος 4908/2022 με το άρθρο 72, τροποποίησε το άρθρο 187 του Ποινικού Κώδικα προσθέτοντας στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 3 αναφορά στα έννομα αγαθά της ιδιοκτησίας, της προσωπικής ελευθερίας και της περιουσίας. Η συγκεκριμένη παράγραφος διαμορφώθηκε ως εξής: « Όποιος, εκτός από την περίπτωση της πρώτης παραγράφου, οργανώνεται με άλλον ή άλλους για να διαπράξουν κακούργημα τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών. Με φυλάκιση έως τρία έτη τιμωρείται ο υπαίτιος αν η κατά το προηγούμενο εδάφιο ένωση έγινε για τη διάπραξη πλημμελήματος με το οποίο επιδιώκεται

οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος ή η προσβολή της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της ανηλικότητας, της προσωπικής ελευθερίας, της ιδιοκτησίας ή της περιουσίας.»⁷

Επιπλέον προστέθηκε η παρ. 6 που ορίζει ότι δεν αναστέλλεται ούτε μετατρέπεται η ποινή καθώς και ότι η τυχόν ασκηθείσα έφεση δεν έχει ανασταλτικό χαρακτήρα, στις περιπτώσεις που υπάρχει καταδίκη για αξιόποινες πράξεις του συγκεκριμένου άρθρου αλλά και για τα συναφή αδικήματα τα οποία συνεκδικάστηκαν με την ίδια απόφαση.

Με τον νόμο 4620/2019 «Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας» στο άρθρο 254 αναφέρονται οι ειδικές ανακριτικές τάξεις που προβλέπονται σχετικά με τις εγκληματικές οργανώσεις. Οι συγκεκριμένες πράξεις μπορούν να εφαρμοστούν κατά τη διάρκεια της έρευνας για τα αδικήματα που προβλέπουν οι παρ. 1 και 2 του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα, δηλαδή για τα εγκλήματα που ανήκουν στο κοινό ποινικό δίκαιο αλλά και για τα αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 187Α του Ποινικού Κώδικα το οποίο αφορά τρομοκρατικές πράξεις.

Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις που προβλέπονται είναι (Λυδάκης, χ.χ. · «Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας», 2019):

- Η ανακριτική διείσδυση, κατά την οποία κάποιος ανακριτικός υπάλληλος ή και ιδιώτης (υπό τους όρους που αναφέρονται στις διατάξεις των παραγράφων 2-6 και εφόσον ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών είναι ενήμερος για τη δράση του) με συγκαλυμμένα τα στοιχεία της ταυτότητάς του αναλαμβάνει καθήκοντα διεκπεραιωτικά είτε σε εγκληματική είτε σε τρομοκρατική οργάνωση προκειμένου να εξιχνιαστεί η δομή, τα μέλη και τα εγκλήματά της. με απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη ορίζονται οι λεπτομέρειες αλλά και η διαδικασία σύμφωνα με την οποία θα εκδοθούν τα στοιχεία συγκάλυψης (ταυτότητας, φορολογικά ή

⁷ Μέτρα αντιμετώπισης της οπαδικής βίας, ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των λεσχών φιλάθλων, αθλητικός εθελοντισμός, πνευματικός αθλητισμός, ηλεκτρονικός αθλητισμός (e-sports), εργασιακός αθλητισμός, άλλες διατάξεις για τον εκσυγχρονισμό της αθλητικής νομοθεσίας και λοιπές διατάξεις (2022). Νόμος Υπ' Αριθμ. 4908/2022, ΦΕΚ 52/Α/11-2-2022 (σελ. 2067).

άλλα). Ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών εποπτεύει την διενέργεια της ανακριτικής διεπίδρασης και για τις ενέργειες στις οποίες προβαίνει ο ανακριτικός υπάλληλος ή ο ιδιώτης συντάσσεται έκθεση σύμφωνα με τα άρθρα 148-153. Αν κάποιο στοιχείο δεν αναφέρεται αναλυτικά σε αυτήν την έκθεση δεν λαμβάνεται υπόψη.

- Συγκαλυμμένη έρευνα. Στην περίπτωση αυτή ένας ανακριτικός υπάλληλος ή ένας ιδιώτης, υπό τις οδηγίες ανακριτικού υπαλλήλου, προσφέρεται να διευκολύνει το δράστη ενός εγκλήματος της παρ. 1 το οποίο είχε αποφασίσει από πριν να κάνει. Σχετικά με την εποπτεία και τη χρήση των στοιχείων ισχύουν τα αναφερόμενα στην ανακριτική διεπίδραση.
- Η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών καθώς και των δεδομένων θέσης και κίνησης αυτών, η οποία γίνεται σύμφωνα με τις εγγυήσεις αλλά και τις διαδικασίες που προβλέπουν τα άρθρα 4 και 5 του νόμου 2225/1994. Η άρση του τηλεφωνικού απορρήτου, που καταρχήν είναι απαραβίαστο, επιτρέπεται μόνο για λόγους που σχετίζονται με την εθνική ασφάλεια (άρθρο 3, Νόμος 2225/1994) και για την διακρίβωση αδικημάτων τα οποία προβλέπονται ρητά στην παράγραφο (α) του άρθρου 4 του προαναφερόμενου νόμου (όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 12 του Νόμου 3115/2003) ανάμεσα στα οποία είναι και η συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης ή συμμετοχής σε αυτή.
- Η χρήση συσκευών ήχου ή εικόνας για να καταγραφεί η δραστηριότητα ή άλλα γεγονότα εκτός κατοικίας.
- Οι ελεγχόμενες μεταφορές αλλά με την τήρηση των διαδικασιών και εγγυήσεων όπως προβλέπονται από το άρθρο 38 του νόμου 2145/1993 (Α'88).
- Ο συνδυασμός ή η συσχέτιση δεδομένων που έχουν προσωπικό χαρακτήρα.

Οι συγκεκριμένες ανακριτικές πράξεις εφαρμόζονται σύμφωνα με τις εγγυήσεις που παρέχει αφενός το Σύνταγμα και αφετέρου η ισχύουσα νομοθεσία και διενεργούνται μόνο αν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι έχει τελεστεί αδίκημα που προβλέπεται στην παρ. 1 και αν δεν μπορεί ή είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθεί με άλλους τρόπους η εξάρθρωση μίας εγκληματικής οργάνωσης ή η εξιχνίαση τρομοκρατικών πράξεων που αναφέρονται στο άρθρο 187Α του Ποινικού Κώδικα.

Σύμφωνα με το άρθρο 9 του νόμου 4947/2022 προστίθεται στον Ποινικό Κώδικα το άρθρο 210B που αφορά διακεκριμένες περιπτώσεις στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης.

Σύμφωνα με αυτό η τέλεση των κακουργημάτων των παρ. 1 και 2 του άρθρου 207 (παραχάραξη νομίσματος και άλλων μέσων πληρωμής) και του πρώτου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 208 (κυκλοφορία πλαστών νομισμάτων και άλλων μέσων πληρωμής) που γίνεται στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης αποτελεί επιβαρυντική περίπτωση.

Κατόπιν της παράθεσης της νομοθεσίας κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στις πολιτικές ασφάλειας, οι οποίες τυποποιούνται μέσα από τη νομοθεσία που αφορά τις εγκληματικές οργανώσεις, μία υπέρμετρη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του ποινικού νόμου. Αυτό με τη σειρά του οδηγεί και σε περαιτέρω διεύρυνση της διακριτικής ευχέρειας των δικαστών και της αστυνομίας. Αν ληφθεί επιπλέον υπόψη τόσο η θέσπιση όσο και η εξέλιξη που εμφανίζει η σχετική νομοθεσία στην Ελλάδα (κυρίως το εύρος που αποκτά η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος και οι πράξεις που δύνανται να ενταχθούν σε αυτό) προκύπτουν ερωτήματα που σχετίζονται με το εύρος που αποκτά το πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας. Μεταξύ αυτών είναι και το ερώτημα αν η νομοθεσία εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις, δηλαδή και σε αυτές του κοινού εγκλήματος ή μόνο σε αυτές της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος (Σταμούλη, 2018).

Επιπλέον, έχουν υπάρξει πολλές αντιδράσεις σχετικά (μεταξύ άλλων) με τις ανακριτικές μεθόδους που συνοψίζονται στο ότι περιστέλλονται θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα στο όνομα της ασφάλειας της κοινωνίας εγείροντας ερωτήματα κατά πόσο μπορεί ένα κράτος δικαίου να κάνει κάτι τέτοιο. Η έλλειψη εστίασης στην δραστηριότητα επιχειρηματικού τύπου και στον πραγματοπαγή χαρακτήρα που έχει η εγκληματική οργάνωση έχει ως συνέπεια τη διεύρυνση της έννοιας και συνεπώς τη σύγχυση με άλλες εγκληματικές ομάδες που έχουν τον ίδιο χαρακτήρα. Παρατηρούνται ακόμα διατάξεις που θίγουν δικαιώματα όπως αυτό της ανάπτυξης της προσωπικότητας ή του ιδιωτικού βίου (Χλούπης, 2019).

Απουσιάζει, όμως, η στόχευση στους τομείς με τους οποίους το οργανωμένο έγκλημα αλληλεπιδρά αναπτύσσοντας παράλληλες και συμβιωτικές σχέσεις, καθώς φαίνεται να μην λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι το οργανωμένο έγκλημα, έχει ερείσματα τόσο στον κοινωνικό όσο και στον πολιτικό και οικονομικό ιστό. Απουσιάζει επίσης η συμμετοχή διάφορων κοινωνικών ομάδων και φορέων από τη χάραξη και το συντονισμό των ενεργειών που θα έχουν στόχο την πρόληψη του εγκλήματος. αυτό που υπάρχει σε αφθονία είναι ένα όλο και πιο αυστηρό ποινικό οπλοστάσιο (Χλούπης, 2019).

Προκειμένου να υπάρξει ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου του οργανωμένου εγκλήματος είναι απαραίτητο να επιλυθούν τα παραπάνω ζητήματα και επιπλέον να προστεθούν σχετικές διατάξεις που να αφορούν και το κρατικό – εταιρικό έγκλημα και το έγκλημα του λευκού κολάρου. Όσο η νομοθεσία δεν λαμβάνει υπόψη της τις σύγχρονες θέσεις που έχει η θεωρία αλλά και τις διαπιστώσεις στις οποίες προβαίνει η έρευνα που σχετίζονται με τη διάρθρωση αλλά και την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος ως εγκληματικής επιχείρησης ή ως δικτύου θα διαχωρίζει το οργανωμένο έγκλημα από εκείνη την πραγματικότητα, η οποία το παράγει (Χλούπης, 2019).

Επίλογος - Συμπεράσματα

Ο «πόλεμος» ενάντια στο οργανωμένο έγκλημα που ξεκίνησε εδώ και δεκαετίες ακόμα «μαίνεται» χωρίς να έχει καταφέρει να το ελέγξει και να το αντιμετωπίσει. Δεν έχει καταστεί ακόμα δυνατό ούτε καν να διατυπωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για αυτό. Το οργανωμένο έγκλημα προσαρμόζεται στις μεταβολές της κοινωνίας και της τεχνολογίας και πλέον έχει καταστεί διεθνές. Οι εγκληματικές ομάδες επιχειρούν και δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από μία χώρες ενώ επιδεικνύουν εξαιρετική ευελιξία και προσαρμογή στην τεχνολογική εξέλιξη εφευρίσκοντας νέους τρόπους διάπραξης αδικημάτων και απόκρυψης των δραστηριοτήτων τους.

Χρησιμοποιούν τις παγκοσμιοποιημένες αγορές και το τρέχον οικονομικό σύστημα αναπτύσσοντας διεθνή δίκτυα στα οποία συμμετέχουν και νόμιμες επιχειρήσεις ενώ απολαμβάνει προστασίας χάρη στη διαφθορά πολιτικών και ατόμων που ανήκουν στις αρχές δίωξης και αντιμετώπισής του. Αν και συνδέθηκε με την τρομοκρατία και κυρίως με το εμπόριο ναρκωτικών περιλαμβάνει πολλά ακόμα αδικήματα όπως είναι η εμπορία ανθρώπων και όπλων.

Στην Ελλάδα οι απαρχές του μπορούν να ανιχνευτούν στις ληστρικές ομάδες που δραστηριοποιούνταν πριν ακόμα από τη σύσταση του νεότερου ελληνικού κράτους. Παρόλα αυτά η ύπαρξή του άρχισε να γίνεται σταδιακά αποδεκτή από τη δεκαετία του 1980

και μετά αν και στην αρχή συνδέθηκε με ομάδες αλλοδαπών και παρουσιάστηκε ως εισαγόμενο φαινόμενο.

Στην προσπάθεια καταπολέμησής του έχουν γίνει σημαντικά βήματα στη διεθνή συνεργασία και νομοθεσία και έχουν υιοθετηθεί αρκετές κοινές διαδικασίες και συνεργασίες και έχουν υπογραφεί διάφορες Συμβάσεις και Πρωτόκολλα με πιο χαρακτηριστική και σημαντική ίσως τη Σύμβαση του Παλέρμο και τα Πρωτόκολλα που τη συνοδεύουν. Η Ελλάδα έχει κυρώσει όλες τις διεθνείς Συμβάσεις και τα Πρωτόκολλα και έχει εναρμονίσει την εθνική της νομοθεσία με αυτά.

Από τη διαπραγμάτευση του θέματος συμπεραίνεται ότι απαιτείται διεθνής συνεργασία αλλά και προθυμία προκειμένου να γίνει δυνατή η πρόληψη αλλά και η αντιμετώπιση και καταστολή του οργανωμένου εγκλήματος. Η συνεργασία αυτή, όμως, είναι απαραίτητο να συνεκτιμήσει διάφορες πτυχές του φαινομένου, ενώ είναι ανάγκη να υπάρξουν γενναίες αποφάσεις τόσο από το πολιτικό σύστημα (το τμήμα του που δεν είναι διεφθαρμένο) όσο και από το ποινικοκατασταλτικό σύστημα και τους νομοθέτες.

Η απαγκίστρωση από παρωχημένες αντιλήψεις σχετικά με το φαινόμενο, που ακόμα επικρατούν σε κάποιον βαθμό, κρίνεται επιβεβλημένη. Οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες που του επιτρέπουν να ανθεί και η ζήτηση στην οποία ανταποκρίνεται είναι επίσης απαραίτητο να εξεταστούν ενδελεχώς και να συνεκτιμηθούν. Η σχέση που έχει με τη διαφθορά που επικρατεί στο υπάρχον πολιτικό και οικονομικό σύστημα είναι επίσης σημαντικό να εξεταστεί και η διαφθορά να αντιμετωπιστεί.

Η κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος είναι κάτι που θεωρείται απαραίτητο να εκτιμηθεί με τη δέουσα προσοχή. Οι σχετικές έρευνες για το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος σε διάφορες χώρες μπορούν να ρίξουν φως σε όψεις της που δεν είχαν ληφθεί υπόψη. Είναι απαραίτητο, τέλος, να δοθεί έμφαση στην πρόληψή του η οποία να περιλαμβάνει τις αιτίες και τις συνθήκες που επιτρέπουν στο έγκλημα να ανθεί και όχι μόνο την καταδίκη και τον στιγματισμό κάποιων που χαρακτηρίζονται «εγκληματίες».

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Αντωνόπουλος, Γ. και Παπανικολάου, Γ., (2016). Οικονομικό έγκλημα, οργανωμένο έγκλημα και κρίση. Στο: Μ. Γασπαρινάτου (επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (σελ. 955-976). Α΄ Τόμος. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). *Λευκά Κολάρα και Οικονομικό Έγκλημα. Δίκαιο και Οικονομία*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Βασιλαντωνοπούλου, Β., (2016). Ποιοι είναι οι «εγκληματίες» στην εποχή μας; - Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου. Στο: Μ. Γασπαρινάτου (επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (σελ. 977-1009). Α΄ Τόμος. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Βιδάλη, Σ., (2007). *Έλεγχος του Εγκλήματος και Δημόσια Αστυνομία. Τομές και Συνέχειες στην Αντεγκληματική Πολιτική*. Τόμος Α΄. Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας

Βιδάλη, Σ., (2017). *Πέρα από τα Όρια. Η Αντεγκληματική Πολιτική Σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη ΑΕΒΕ

Ενσωμάτωση της οδηγίας (ΕΕ) 2019/713 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17^{ης} Απριλίου 2019 για την καταπολέμηση της απάτης και της πλαστογραφίας μέσω πληρωμής πλην των μετρητών και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ του Συμβουλίου (L 123) και λοιπές επείγουσες διατάξεις (2022). Νόμος Υπ' Αριθμ. 4947/2022, ΦΕΚ 124/Α/23-6-2022

Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2008). *Πράξεις εγκριθείσες δυνάμει του τίτλου V της Συνθήκης ΕΕ. Απόφαση-Πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 24^{ης} Οκτωβρίου 2008 για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος*. Ανακτήθηκε 10 Μαΐου, 2022, από

Η παρέα που ξενυχτούσε ήταν για μένα πανεπιστήμιο... (1994). Συνέντευξη του Κωστή Παπαγιώργη στον Ηλία Λάγιο. *Αντί*, περίοδος Β΄, χρόνος 21^{ος}, τεύχ., 548, σσ. 16-18

Κανέλλης, Η., (1994). Απαγορεύεται να απαγορεύεται! Η νύχτα και η πόλη. *Αντί*, περίοδος Β΄, χρόνος 21^{ος}, τεύχ., 548, σσ. 19.

Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, (2019). Νόμος Υπ' Αριθμ. 4620, Τεύχος Α' 96/11.06.2019

Λυδάκης, Ε., (επιμ.) (χ.χ.). *Το οργανωμένο έγκλημα. Έννοια, χαρακτηριστικά, αντιμετώπιση*. Ανακτήθηκε 10 Ιουνίου, 2022, από http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=2481&Itemid=400&lang

Μέτρα αντιμετώπισης της οπαδικής βίας, ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των λεσχών φιλάθλων, αθλητικός εθελοντισμός, πνευματικός αθλητισμός, ηλεκτρονικός αθλητισμός (e-sports), εργασιακός αθλητισμός, άλλες διατάξεις για τον εκσυγχρονισμό της αθλητικής νομοθεσίας και λοιπές διατάξεις (2022). Νόμος Υπ' Αριθμ. 4908/2022, ΦΕΚ 52/Α/11-2-2022.

Οικονόμου, Λ., (2005). Ρεμπέτικα, λαϊκά και σκυλάδικα: όρια και μετατοπίσεις στην πρόσληψη της λαϊκής μουσικής του 20^{ου} αιώνα. *Δοκιμές*, τεύχ. 13-14, σσ. 361-398

Παπαχαραλάμπους, Χ., (2019). Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου. Στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, Οικονομικό και Οργανωμένο έγκλημα* (σελ. 139-153). Αθήνα: Ε.Α.Π

Σταμούλη, Ε., (2018). Ποινική δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος. Στο: Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ο. Θεμελή, Ν.Κ. Κουλούρης και Γ. Παπανικολάου (επιμ. ύλης), *Εξουσίες, Επιστημονική Ουδετερότητα και Εγκληματολογικός Λόγος. 50 Χρόνια Howard Becker. "Whose side are we on?"*. Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ, Αθήνα, 20-27 Μαΐου 2016 (σελ.276-294). Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.

Σταμούλη, Ε., (2019). Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα. Στο: Σ., Βιδάλη, Ν.Κ. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, Οικονομικό και Οργανωμένο Έγκλημα* (σελ. 213-237). Πάτρα: ΕΑΠ

Στεργιούλης, Ε. (2021). Όψεις του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. *Crime Times*, τευχ. 15. Ανακτήθηκε 15 Μαΐου, 2022, από <https://www.crimetimes.gr/%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%83>

Τα ιστορικά κέντρα διασκέδασης της Αθήνας, (2019). *Πάλκο*. Ανακτήθηκε 12 Μαΐου, 2022, από <https://palko.gr/ta-istorika-kentra-diskedasis-tis-athinas>

Τσίγκανου, Ι., (2018). Η συμβολή των στατιστικών δεδομένων για το έγκλημα στη χάραξη και άσκηση αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής. Στο: Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ και Π. Σχίζας (επιμ.), *Σύγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής. Προς τιμήν του Ομοτίμου καθηγητή Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών κ. Αντώνη Δ. Μαγγανά* (σελ. 105-122). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Χλούπης, Γ., (2019). Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, Οικονομικό και Οργανωμένο έγκλημα* (σελ. 279-303). Αθήνα: Ε.Α.Π

Ξενόγλωσσες

Antonopoulos, G.A., (2009). “Are the «others’» coming?” Evidence on “alien conspiracy” from three illegal markets in Greece. *Crime, Law and Social Change, Vol 52* (No 5), pp. 475-493.

Arsovska, J., (2011). Conceptualizing and studying organized crime in a global context: possible? Indispensable? Superfluous? In: C.J., Smith, S.X., Zhang, R. Barberet (eds), *Routledge Handbook of International Criminology* (pp. 211-225). London and New York: Routledge.

Calderoni, F., Comunale, T., Campedelli, G.M., Marchesi, M., Manzi, D., & Frualdo, N., (2022). Organized crime groups: A systematic review of individual-level risk factors related to recruitment. *Campbell Systematic Reviews, Vol 18* (No 1), pp. e1218. <https://doi.org/10.102/cl2.1218>

Campana, P. & Varese, F., (2022). The determinants of group membership in organized crime in the UK: A network study. *Global Crime, Vol 23* (No 1), pp. 5-22

Chambliss, W.J., (1988). *On the Take. From Petty Crooks to Presidents*. 2nd edition. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Chambliss, W.J., (2001). *Power, Politics and Crime*. London and New York: Routledge.

Cressey, D.R. (2008). *Theft of the Nation. The Structure and Operations of organised Crime in America*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.

European Commission, Directorate-General for Migration and Home Affairs, Gounev, P., Bezlov, T. (2013). *Examining the links between organised crime and corruption*. Publications Office.

Europol (2017). *European Union. Serious and Organised Crime Threat Assessment. Crime in the Age of Technology*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.

Europol (2021). *European Union. Serious and Organised Crime Threat Assessment. A Corrupting Influence: The Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organised Crime*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.

Gallant, T., (1988). Greek bandits: Lone wolves or family affair? *Journal of Modern Greek Studies*, Vol 6 (No 2), pp. 269-288.

Henry, S. (2009). Social construction of crime. In: J., Miller (ed), *21st Century Criminology: A Reference Handbook* (pp. 296-305). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

Home Office and The Rt Hon N. Baker, (2013). *Serious and Organised Crime Strategy*. UK: The Stationery Office Limited

Home Office, (2018). *Serious and Organised Crime Strategy*. UK: APS Group

Kleimenov, I., (2017). Development of organised crime: the phenomenon and definition. In: S., Carnevale, S., Forlati & O., Giolo (eds), *Redefining Organised Crime. A Challenge for the European Union?* (pp. 93-120). Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing

Lombardo, R.M., (2013). The Chicago outfit: Alien conspiracy or machine politics? *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol 29 (No 2), pp. 233-255.

Morselli, C., (2009). *Inside Criminal Networks*. Studies of organized crime. Volume 8. New York, USA: Springer.

Pappas, N.C.J., (2018). Brigades and brigadiers: the problem of banditry and the military in nineteenth-century Greece. *Athens Journal of History*, Vol 4 (No 3), pp. 175-196

- Potter, G. (2019). Organized crime and the sociological imagination. In: D.L., Rothe, & V.E. Collins (eds), *Explorations in Critical Criminology in Honor of William J. Chambliss* (pp. 28-43). Leiden / Boston: Brill
- Puttonen, R., & Romiti, F., (2022). The linkage between organized crime and terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol 45, (No 5-6), pp. 331-334. DOI: 10.1080/1057610X.2019.1678871
- Rothe, D.L., (2020). Moving beyond abstract typologies? Overview of state and state-corporate crime. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, Vol 1 (No1), pp. 7-15
- Smith, C.M, & Papachristos, V., (2016). Trust thy crooked neighbor: Multiplexity in Chicago organized crime networks. *American Sociological Review*, Vol 156, pp. 1-24. DOI: 10.1177/0003122416650149
- Tenant, I., (2021). Fulfilling the promise of Palermo? A political history of the UN Convention Against Transnational Organized Crime. *Journal of Illicit Economies and Development*, Vol. 2, (No 1), 53-71. DOI: <https://doi.org/10.31389/jied.90>
- Treverton, G. F., Matthies, C., Cunningham, K. J., Goulka, J., Ridgeway, G., & Wong, A. (2009). Organized Crime and Terrorism. In: *Film Piracy, Organized Crime, and Terrorism* (pp. 11–26). RAND Corporation. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg742mpa.8>
- Tusikov, N., (2011). The Godfather is dead: A hybrid model of Organized Crime. In: G., Martinez-Zalce, W., Straw, & S., Vargas Cervantes (eds), *Aprehendiendo Al Delincuente: Crimen y Medios en America Del Norte* (pp. 143-159). Mexico: McGill University, Media McGill
- United Nations, (2004). *United Nations Convention against transnational organized crime and the Protocols Thereto*. Vienna, Austria: United Nations Office on Drugs and Crime
- United Nations Office on Drugs and Crime, (2018). *E4J University Module Series: Organized crime*. Retrieved May 15, 2022, from <https://www.unodc.org/e4j/zh/organized-crime/module-1/key-issues/defining-organized-crime.html>
- von Lampe, K., (2002). Organized crime research in perspective. In: P., van Duyne, K. von Lampe, & N. Passas (eds), *Upperworld and Underworld in Cross-Border Crime* (pp. 189-198). Nijmegen: Wolf Legal Publishers

von Lampe, K., (2016). *Organized crime: Analyzing illegal activities, criminal structures, and extra-legal governance*. USA: SAGE Publications, Inc.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.